ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νικόλαος Μπεζαντάκος
Ευαγγελία Λουτριανάκη
Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Βασίλειος Χαραλαμπάκος

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο Εκπαιδευτικού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Νικόλαος Μπεζαντάκος**, *Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών* **Αμφιλόχιος Παπαθωμάς**, *Επίκουρος Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών* **Ευαγγελία Λουτριανάκη**, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης* **Βασίλειος Χαραλαμπάκος,** *Φιλόλογος*
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Αλέξανδρος Κεσίσογλου**, *Αναπληρωτής Καθηγητής του Παν/μίου Ιωαννίνων* **Μαρίνα Δεδούλη,** *Σχολική Σύμβουλος* **Γεωργία Κατσαγάνη - Γιαννακοπούλου,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Σπυρίδων Καράμπαλης,** *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Σωτήριος Γκλαβάς,** *Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Σεβαστιανή Μακρή,** *Ζωγράφος*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	**ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ**

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Νικόλαος Μπεζαντάκος Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Ευαγγελία Λουτριανάκη Βασίλειος Χαραλαμπάκος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ Ελληνικά γράμματα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή ... 9
Α. Γενικές αρχές του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο
1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος ... 9
2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος ... 9
Β. Γενικές προτάσεις αξιοποίησης του διδακτικού υλικού ... 10
1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή ... 10
1.1 Η επιλογή των κειμένων ... 10
1.2 Η διάρθρωση των Ενοτήτων ... 11
2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας ... 12
3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος ... 15
4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενοτήτων ... 15
5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας ... 16
Γ. Προτάσεις αξιολόγησης ... 18
1. Γενικές αρχές ... 18
2. Αξιολόγηση του μαθητή ... 19
Διδακτικές Προτάσεις
Ενότητα 1 ... 21
Ενότητα 2 ... 30
Ενότητα 3 ... 32
Ενότητα 4 ... 37
Ενότητα 5 ... 42
Ενότητα 6 ... 47
Ενότητα 7 ... 51
Ενότητα 8 ... 56
Ενότητα 9 ... 60
Ενότητα 10 ... 65
Ενότητα 11 ... 68
Ενότητα 12 ... 72
Ενότητα 13 ... 76
Ενότητα 14 ... 80
Ενότητα 15 ... 83
Ενότητα 16 ... 87
Ενότητα 17 ... 90
Ενότητα 18 ... 94
Κριτήρια αξιολόγησης ... 99

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

[Με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για τη διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο]

1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος

Το πνεύμα της εποχής και οι σύγχρονες ανάγκες ευνοούν την εξειδίκευση, επιβάλλουν όμως και την απόκτηση **γενικής παιδείας.** Κάτω από αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στη διάπλαση ανθρώπων σκεπτόμενων, καλλιεργημένων και δημιουργικών με σφαιρική γνώση **βασικών αρχών και στοιχείων των ανθρωπιστικών και των θετικών επιστημών**.

Το μορφωτικό αγαθό που προσφέρει το σχολείο επιβάλλεται να εξασφαλίζει **ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη** του ανθρώπου που ζει το παρόν και οραματίζεται και συνδιαμορφώνει το μέλλον ως ελεύθερος και δημοκρατικός πολίτης της χώρας του, αλλά και της Ενωμένης Ευρώπης. Το **μάθημα των αρχαίων ελληνικών** μπορεί –και οφείλει– να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτών με **αίσθηση αυτοσυνειδησίας**, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, λαμβάνοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι η αρχαία ελληνική γραμματεία δίνει εναύσματα για προεκτάσεις και αναλογίες σε κάθε τομέα του επιστητού της σύγχρονης εποχής (π.χ. στην πολιτική, την επιστήμη, την τέχνη) και ότι περιλαμβάνει διαχρονικά μηνύματα, κρίνεται αναγκαία η **διασύνδεση του μαθήματος** με άλλα μαθήματα (*διαθεματική προσέγγιση*): ιστορία, νεοελληνική γλώσσα, κοινωνική και πολιτική αγωγή, τεχνολογία κ.ά. Τα αρχαία ελληνικά κείμενα, πέρα από την ανθρωπιστική παιδεία που παρέχουν, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της **κριτικής σκέψης** και στη διαμόρφωση **ελεύθερης και υπεύθυνης προσωπικότητας**.

Πιστεύουμε ότι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και μεταγενέστερης γραμματείας από το πρωτότυπο μπορεί να προσφέρει στον σύγχρονο μαθητή και μελλοντικό Ευρωπαίο πολίτη **διπλή ωφέλεια**: πρώτον, τη βεβαιότητα ότι η ανθρώπινη σκέψη έχει θεμέλια που μένουν ακλόνητα μέσα στους αιώνες και μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο οδηγό για το μέλλον· δεύτερον, την άμεση επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα, ώστε να κατανοήσει τη συνέχεια των διαφόρων μορφών της ελληνικής γλώσσας, από την αρχή της μέχρι σήμερα, μέσω της φυσιολογικής εξέλιξής της. Έτσι, ουσιαστικά η μελέτη της Αρχαίας Ελληνικής είναι μια πορεία προς τη **γλωσσική αυτογνωσία** του μαθητή.

2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος

Με τη διδασκαλία κειμένων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την **πνευματική δημιουργία των αρχαίων Ελλήνων**, με την οποία συνδέεται άρρηκτα ο νεοελληνικός πολιτισμός και η οποία αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση του

ελληνορωμαϊκού και, αργότερα, του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Η συνεισφορά αυτή από μόνη της επιβάλλει τη μελέτη της – όχι όμως και τη μυθοποίησή της.

- Να επικοινωνήσουν με **κείμενα που προβάλλουν τη σπουδαιότητα του αρχαίου κόσμου**, δηλαδή φωτίζουν σημαντικές στιγμές της αρχαίας πολιτισμικής δραστηριότητας και περιλαμβάνουν τα κύρια σημεία για τη δημιουργία μιας εικόνας του αρχαίου κόσμου – κατά το δυνατόν σφαιρικής.
- Να ανακαλύψουν και να εκτιμήσουν τη **λογοτεχνική αξία** των έργων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Αυτό θα γίνει αν γνωρίσουν τους βασικούς κανόνες και τη δομή της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα από τα πρωτότυπα κείμενα, χωρίς τη μεσολάβηση του μεταφραστή, και αποκτήσουν έτσι μια πρώτη αίσθηση της αρμονίας, της πυκνότητας, της ακρίβειας και της ποικιλίας αυτής της γλώσσας, όπως χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα της κλασικής εποχής. Νομίζουμε ότι η κατανόηση της δομής ενός αρχαίου κειμένου έχει την ίδια παιδευτική αξία με την κατανόηση της λύσης, π.χ., μιας αλγεβρικής εξίσωσης. Εξάλλου, είναι αυτονόητο ότι μελετά κανείς καλύτερα ένα λογοτεχνικό κείμενο στο πρωτότυπό του παρά μεταφρασμένο.

Ειδικά για την Α΄ Γυμνασίου, αποτελεί **πρόκληση** η πρώτη θετική επαφή των μαθητών με την Αρχαία Ελληνική. Οι μαθητές θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι μιλούν μια μεταγενέστερη μορφή της ελληνικής γλώσσας, η οποία εξελίχθηκε σε συνάρτηση με τον πολιτισμό. Ο διδάσκων πρέπει να προβάλλει συνεχώς τη **στενή σχέση Αρχαίας και Νέας Ελληνικής** σε όλα τα επίπεδα.

Β. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή

Η δομή των διδακτικών εγχειριδίων των τριών τάξεων του Γυμνασίου υπαγορεύθηκε από τους γενικούς σκοπούς και τους ειδικότερους στόχους του μαθήματος, όπως αυτοί καθορίζονται στο διαθεματικό πλαίσιο και στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Τα εγχειρίδια εισάγουν τους μαθητές **σταδιακά** στην αρχαία ελληνική γλώσσα, η μάθηση της οποίας παρουσιάζεται όχι ως αυτοσκοπός αλλά ως μέσο για να αποκτήσει ο μαθητής άμεση πρόσβαση στην αρχαία ελληνική γραμματεία και στον πολιτισμό που τη δημιούργησε, από όπου πηγάζει και ο γλωσσικός πλούτος της Αρχαίας Ελληνικής και κατ' επέκταση της Νέας. Η **σύνδεση**, μάλιστα, **με τη Νέα Ελληνική** αποτελεί βασική αφόρμηση για τη διδασκαλία του λεξιλογίου, της ετυμολογίας, της γραμματικής και του συντακτικού.

Το εγχείρημά μας βασίζεται σε υλικό που στόχο έχει να συγκινήσει τους μαθητές, να τους ευαισθητοποιήσει, να προκαλέσει –και να διατηρήσει– το ενδιαφέρον τους. Η διδακτική πράξη έχει αποδείξει ότι μαθητές που συμμετέχουν **ενεργά** και **βιωματικά** στη μαθησιακή διαδικασία είναι σε θέση να κατακτήσουν καλύτερα τη γλώσσα και να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αρχαία ελληνική γραμματεία και τον πολιτισμό, καθώς και το συσχετισμό τους με σύγχρονες μορφές λογοτεχνίας και πολιτισμού. Γι' αυτό και γίνεται εκτεταμένη προσπάθεια να ενταχθούν **διαθεματικές** και **δημιουργικές δραστηριότητες** σε όσο το δυνατόν περισσότερες Ενότητες.

1.1 Η επιλογή των κειμένων

Τα κείμενα που επιλέξαμε φροντίσαμε να είναι **ελκυστικά** και ταυτοχρόνως **αποτελεσματικά**, με στόχο να αγαπήσουν οι μαθητές το μάθημα και να αποκτήσουν τις γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να κατανοήσουν τις ρίζες της γλώσσας που μιλούν.

Όσον αφορά στα κείμενα του βιβλίου της Α΄ Γυμνασίου, η επιλογή τους, προκειμένου να πληρούν όλες τις προδιαγραφές και επιπλέον να είναι εύκολα και κατανοητά σε επίπεδο γλωσσικό,

αποδείχθηκε δύσκολο έργο. Μερικά κείμενα του βιβλίου ίσως δυσκολέψουν τον μαθητή, ωστόσο το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων, τα οποία είναι εκτενέστατα. Παρακάτω δίνονται οδηγίες για την πρώτη προσπέλαση του κειμένου.

Η επιλογή των κειμένων βασίστηκε ακόμη στις **δυνατότητες** που προσφέρουν πολλά από αυτά **για διαθεματικές προσεγγίσεις**. Έγινε προσπάθεια να επιλεγούν κείμενα που να συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα, με θέματα που αφορούν την καθημερινή ζωή και ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στον καθηγητή να εφαρμόσει μια **βιωματική μέθοδο διδασκαλίας**, που θα καταστήσει τη μαθησιακή διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική. Έμφαση δόθηκε στις έννοιες της αλληλεπίδρασης, της επικοινωνίας, της μεταβολής, της ομοιότητας-διαφοράς και του πολιτισμού. Είναι ευνόητο ότι δεν προσφέρονται όλα τα κείμενα για τέτοιου είδους προσεγγίσεις, καθώς επιλέχθηκαν βάσει και άλλων κριτηρίων, που αφορούν κυρίως τη γλωσσική διδασκαλία.

Επίσης, οι αφορμές που δίνει ένα κείμενο για **δημιουργικές δραστηριότητες** αποτέλεσε βασικό κριτήριο επιλογής. Σε αρκετές Ενότητες προτείνονται δημιουργικές δραστηριότητες τις οποίες μπορούν οι διδάσκοντες, αν υπάρχει χρόνος, να αναθέτουν στους μαθητές, ώστε να αποκτούν αυτοί βιωματική σχέση με το κείμενο.

Τέλος, ακολουθήθηκε η οδηγία των προδιαγραφών συγγραφής που προβλέπει **αφόρμηση** από το κείμενο για τη διδασκαλία της γραμματικής, της σύνταξης και του ετυμολογικού. Ωστόσο, η συγγραφική ομάδα δεν αντιμετώπισε αυτή την προδιαγραφή ως αυτοσκοπό. Έτσι, θεωρήθηκαν αρκετές δύο ή τρεις αφορμήσεις από το κείμενο και συμπληρωματικά παρέχονται παραδείγματα εκτός κειμένου για εμπέδωση του εξεταζόμενου κάθε φορά φαινομένου.

1.2 Η διάρθρωση των Ενοτήτων

Στόχος του εγχειριδίου είναι αφενός να γνωρίσουν οι μαθητές βασικές δομές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αφετέρου να αποκτήσουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση για την κατανόηση αρχαίων ελληνικών κειμένων.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες για την αρχαία ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό της μεταφέρονται όχι μόνο μέσα από τον γραπτό λόγο, αλλά και μέσα από τη χρήση πλούσιου εικονιστικού υλικού, το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη του «οπτικού/εικονικού γραμματισμού» (visual literacy) των μαθητών.

Η δομή κάθε Ενότητας του εγχειριδίου διακρίνεται σε τρία μέρη:

Το **Α΄ Μέρος (Κείμενο)** περιλαμβάνει:

- Κείμενο (κατά το δυνατόν αυτούσιο ή με τις ελάχιστες αναγκαίες διασκευές).
- Σύντομη εισαγωγή ή ενημερωτικό σημείωμα για το διδασκόμενο κείμενο.
- Σχόλια γλωσσικά ή ερμηνεύματα απαραίτητα για την κατανόηση του κειμένου. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει σύνδεση με τη Νέα Ελληνική με αφορμή κοινές λέξεις και φράσεις.
- Ερμηνευτικά σχόλια και στοιχεία πραγματολογικής φύσεως για την πληρέστερη κατανόηση του κειμένου.
- Ερωτήσεις που συμβάλλουν στην κατανόηση του περιεχομένου του κειμένου.
- Διαθεματικές ερωτήσεις που ωθούν στην αξιοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων από άλλα μαθήματα ή που συνδέουν το ιστορικό παρελθόν με το παρόν.

Το **Β΄ Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας – Ετυμολογικά)** περιλαμβάνει:

- Λεξιλογικό πίνακα, ο οποίος αφορμάται από λέξη του κειμένου της Ενότητας και περιλαμβάνει

ομόρριζα, απλά και σύνθετα, της λέξης στην Αρχαία Ελληνική και τη Νέα Ελληνική. Ο πίνακας περιέχει τρεις στήλες: στην πρώτη καταχωρίζονται λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής, στη δεύτερη λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής που χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα στη Νέα Ελληνική και στην τρίτη στήλη λέξεις της Νέας Ελληνικής.

- Ασκήσεις εμπέδωσης του πίνακα και περαιτέρω λεξιλογικές επί του κειμένου.
- Σταδιακή διδασκαλία της παραγωγής λέξεων στην Αρχαία Ελληνική.
- Ασκήσεις εμπέδωσης και ασκήσεις σύνδεσης με τη Νέα Ελληνική.

Το **Γ΄ Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη)** περιλαμβάνει:

- Αφόρμηση από το κείμενο της Ενότητας για τη διδασκαλία των φαινομένων.
- Συστηματική διδασκαλία βασικών στοιχείων της γραμματικής και του συντακτικού, βάσει χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, συνοδευόμενη από εποπτικά διαγράμματα και πίνακες. Πολύ χρήσιμος κρίνεται ο συσχετισμός με τα αντίστοιχα φαινόμενα της Νέας Ελληνικής, όπου αυτό είναι δυνατό.
- Ποικίλες ασκήσεις, κυρίως αντικειμενικού τύπου (πολλαπλής επιλογής, μετασχηματιστικές, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης κ.ά.), για την κατανόηση και εμπέδωση των διδασκόμενων γλωσσικών στοιχείων.

Το **Επίμετρο** στο τέλος του βιβλίου περιλαμβάνει μικρά παράλληλα κείμενα, χρήσιμα για σύντομες ασκήσεις συγκριτικής ανάγνωσης. Τα κείμενα αυτά συνοδεύονται από σύντομο γλωσσικό ή ερμηνευτικό σχολιασμό για την καλύτερη αξιοποίησή τους. Ακολουθούν το λεξιλόγιο των κειμένων, πίνακες αρχικών χρόνων ρημάτων και συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων της γραμματικής, της σύνταξης και της ετυμολογίας.

2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας

Όσον αφορά τις **Διδακτικές Προτάσεις**, στο Βιβλίο του Καθηγητή υπάρχουν οδηγίες διδασκαλίας για όλα τα μέρη, οι οποίες δίνουν έμφαση στις επισημάνσεις που πρέπει να γίνουν επί του κειμένου ή των φαινομένων. Ο διδάσκων, βέβαια, καλείται να εμπλουτίσει τη διδασκαλία ανάλογα με τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες της τάξης.

Α΄ Μέρος (Κείμενο)

Ο **τίτλος** είναι το πρώτο στοιχείο με το οποίο έρχεται σε επαφή ο μαθητής πριν από την ανάγνωση του κειμένου. Η σχέση του με το κείμενο είναι άμεση· προϊδεάζει τον μαθητή για το περιεχόμενο του κειμένου και συνοψίζει τα βασικά θέματά του. Αποτελεί την αφόρμηση για την πρώτη επαφή με το θέμα του κειμένου ή με τη νοηματική προσέγγισή του στη συνέχεια.

Το **εισαγωγικό σημείωμα** είναι ευσύνοπτο και παρέχει βασικές πληροφορίες για τον συγγραφέα και την εποχή του, καθώς και κάποιες διευκρινίσεις που καθιστούν την ανάγνωση και επεξεργασία του κειμένου ευκολότερη. Στο Βιβλίο του Καθηγητή παρατίθενται συμπληρωματικά σχόλια για τον συγγραφέα και το έργο του, τα οποία ο διδάσκων μπορεί να αξιοποιήσει εφόσον το κρίνει απαραίτητο.

Τα **γλωσσικά σχόλια** είναι σύντομα και περιεκτικά. Δίνουν τη μετάφραση όλων των λέξεων και φράσεων που είναι απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου, καθώς και ομόρριζα βασικών λέξεων στη Νέα Ελληνική.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** υποβοηθούν την κατανόηση του κειμένου. Η έκτασή τους κυμαίνεται ανάλογα με τους διδακτικούς στόχους που έχουν τεθεί στην αρχή της Ενότητας. Στο Βιβλίο του Καθηγητή παρατίθενται και κάποια συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο κάθε Ενότητας.

Οι **ερωτήσεις** που συνοδεύουν το κείμενο στοχεύουν τόσο στην κατανόηση όσο και στη σύνδεση με άλλα μαθήματα ή τη σύγχρονη πραγματικότητα. Επίσης δίνουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, έναυσμα για δημιουργική εργασία ή έρευνα σχετική με τη θεματολογία του κειμένου.

Β΄ Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας – Ετυμολογικά)

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Στην Α΄ Γυμνασίου η παράθεση των Λεξιλογικών Πινάκων υπηρετεί την προσπάθεια να δοθούν στον μαθητή λέξεις **ομόρριζες, απλές και σύνθετες**, τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, με βασικό σκοπό την εξοικείωσή του με την ελληνική γλώσσα και παράλληλα τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου του.

Ο Λεξιλογικός Πίνακας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτελείται από **τρεις στήλες**. Στην πρώτη στήλη δίνονται λέξεις που χρησιμοποιούνται μόνο στην Αρχαία Ελληνική και, αντίστοιχα, στην τρίτη στήλη λέξεις που χρησιμοποιούνται μόνο στη Νέα Ελληνική. Η μεσαία στήλη αποτελείται από λέξεις κοινές και στις δύο μορφές της γλώσσας. Ο μαθητής θα συνειδητοποιήσει από τη στήλη αυτή ότι λέξεις της Αρχαίας χρησιμοποιούνται αυτούσιες και στη Νέα Ελληνική και από τον ίδιο, με τη διαφορά ότι κάποιες από αυτές έχουν διαφοροποιημένη σημασία, θέμα στο οποίο συστήνεται να επιμείνει ο εκπαιδευτικός στην τάξη (οι σημασίες αρκετών λέξεων δίνονται τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική).

Στον **Λεξιλογικό Πίνακα** έχουν επιλεγεί λέξεις οι οποίες:

α) Απαντούν στο κείμενο (οι ίδιες ή ομόρριζές τους) τουλάχιστον μία φορά. Κατ' αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να δείξει στο κείμενο τις λέξεις που θέλει να διδάξει. Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει λέξεις του κειμένου ως αφετηρία για ευχάριστο παιχνίδι, το οποίο θα οδηγήσει το παιδί στην ανακάλυψη λέξεων της ίδιας οικογένειας.

β) Έχουν συνάφεια με το διδασκόμενο αντικείμενο των Ετυμολογικών στο ίδιο κεφάλαιο. Επιλέχθηκαν λέξεις στον Πίνακα που μπορούν να δώσουν υλικό και να τεκμηριώσουν με παραδείγματα το διαφορετικό κάθε φορά φαινόμενο των Ετυμολογικών.

Στην αρχή του Πίνακα καταγράφονται οι λέξεις στον συγκεκριμένο τύπο που απαντούν στο κείμενο. Με αφορμή αυτόν επιχειρείται η λεξιλογική ενασχόληση με τη συγκεκριμένη γλωσσική οικογένεια, από την οποία δίνονται κυρίως (για λόγους οικονομίας χώρου) οι βασικές λέξεις.

Κάθε Πίνακας συνοδεύεται κατά κανόνα από **ποικιλία ασκήσεων**, που αφορούν τόσο την Αρχαία όσο και τη Νέα Ελληνική, και ο μαθητής καλείται να εφαρμόσει διάφορους παιδαγωγικούς μηχανισμούς σκέψης. Οι ασκήσεις αυτές συχνά ζητούν τη δημιουργία προτάσεων, άλλοτε αντιστοίχιση και άλλοτε συμπλήρωση κενών με την κατάλληλη λέξη από τον Πίνακα. Στο Βιβλίο του Καθηγητή ο εκπαιδευτικός μπορεί να βρει, κατά περίπτωση, περισσότερες ασκήσεις για εμπέδωση.

Στο Βιβλίο του Καθηγητή, για διευκόλυνση του εκπαιδευτικού, δίνονται επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά οι απαντήσεις ορισμένων ασκήσεων. Επίσης δίνονται στον εκπαιδευτικό, σε μερικές Ενότητες, κάποιες ετυμολογικές ή/και σημασιολογικές πληροφορίες ή λέξεις που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ετυμολογία λέξεων, χρήση λόγιων εκφράσεων και φράσεων της Αρχαίας Ελληνικής (π.χ. *από καταβολής κόσμου, ειρήσθω εν παρόδω*) που έχουν διατηρηθεί ζωντανές και στη Νέα Ελληνική, άλλοτε χρησιμοποιούνται για ασκήσεις και άλλοτε αποτελούν μικρά ενδιαφέροντα σχόλια, σε μια προσπάθεια η Αρχαία Ελληνική να γίνει προσιτή και να κινήσει το ενδιαφέρον των μαθητών.

Β2. Ετυμολογικά

Στο μέρος αυτό του εγχειριδίου επιδιώκεται μια πρώτη σφαιρική προσέγγιση των ετυμολογικών φαινομένων. Σκόπιμα δίνονται σε κάθε κεφάλαιο τα βασικά θέματα της θεωρίας του με κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα. Για περαιτέρω στοιχεία συνιστάται η αξιοποίηση των αντίστοιχων κεφαλαίων της γραμματικής.

Η **παραγωγή** θα αποτελέσει το αντικείμενο της ετυμολογίας της Α΄ Γυμνασίου.

Σε **σχεδιαγραμματικό πίνακα** παρατίθενται οι παραγωγικές καταλήξεις με κατάλληλα παραδείγματα, κατά κανόνα μέσα από το κείμενο, για την τεκμηρίωση κάθε ετυμολογικού φαινομένου.

Οι **ασκήσεις** που ακολουθούν αποσκοπούν στην εμπέδωση του διδασκόμενου κάθε φορά φαινομένου. Συχνά δίνονται ασκήσεις με παραδείγματα από την αρχαία και τη νέα ελληνική γλώσσα, προκειμένου να παρακολουθήσουν οι μαθητές τη σημασιολογική εξέλιξη των λέξεων.

Σε αρκετές ασκήσεις συνιστάται η χρήση λεξικών της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής. Ο εκπαιδευτικός κρίνεται σκόπιμο να ενθαρρύνει τους μαθητές προς αυτή την κατεύθυνση. Οι μαθητές θα πρέπει να εξοικειωθούν με τη χρήση των λεξικών της γλώσσας (τόσο της Αρχαίας όσο και της Νέας Ελληνικής) και να γνωρίσουν τη λειτουργία των πολύτιμων αυτών εγχειριδίων, κάτι που σίγουρα θα τους φανεί πολλές φορές χρήσιμο στη γνωστική τους διαδρομή.

Και σε αυτή την ενότητα, δίνονται στο Βιβλίο του Καθηγητή για διευκόλυνση του εκπαιδευτικού επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά οι απαντήσεις ορισμένων ασκήσεων.

Γ΄ Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη)

Η οργάνωση της γλωσσικής διδασκαλίας στηρίζεται σε μια πλατιά αντίληψη η οποία υπαγορεύει μια **συνολική και πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου**. Σύμφωνα με αυτή, επιδιώκεται να γνωρίσει ο μαθητής ικανοποιητικά τα βασικά στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής, με παράλληλη άσκηση σε τρία επίπεδα:

– στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματικής και σύνταξης)

– στο σημασιολογικό επίπεδο (λεξιλόγιο)

– στο επίπεδο της πρόσληψης του κειμένου (οργανωμένος λόγος).

Αξιοποιώντας αναλογικά την εμπειρία από τη διδασκαλία των ομιλούμενων γλωσσών, δε διδάσκουμε τα γλωσσικά στοιχεία αυτόνομα και ανεξάρτητα από το γλωσσικό περιβάλλον τους (παρά μόνο προς στιγμήν) αλλά ενταγμένα σε συγκεκριμένη μονάδα του λόγου (πρόταση, παράγραφο, μικροκείμενο).

Παράλληλα και συμπληρωματικά προς την κάθετη διάταξη των φαινομένων, προβλέπονται και οριζόντιες διασυνδέσεις των γλωσσικών στοιχείων, ώστε να προβάλλει εναργέστερα η λειτουργία τους στον λόγο, αλλά και η μεταξύ τους σχέση.

Ιδιαίτερα αξιοποιείται η γνώση των βασικών γραμματικών και συντακτικών κατηγοριών της Νέας Ελληνικής για τη διδασκαλία των αντίστοιχων της Αρχαίας. Η πορεία **αυτή από τη συγχρονία στη διαχρονία**, και όχι αντίστροφα, είναι αποτελεσματικότερη και ασφαλέστερη, αφού ξεκινά από *οικείες* προς τον μαθητή δομές και προχωρεί σε μορφές που δεν είναι άμεσα αναγνωρίσιμες.

Συνοργάνωση των γνώσεων

Η συνολική μύηση των μαθητών στον αρχαίο λόγο συνδυάζεται πάντοτε με την άσκησή τους στη γλωσσική κατανόηση των κειμένων. Δεδομένου ότι το νόημα δε βρίσκεται στη μεμονωμένη λέξη ή φράση, στρέφουμε συστηματικά την προσοχή των μαθητών όχι σε ανεξάρτητες λέξεις ή τύπους αλλά σε **οργανωμένο λόγο** και τους ασκούμε στη γλωσσική κατανόησή του.

Ο διδάσκων συνδυάζει τα γλωσσικά σχόλια με το γλωσσικό αίσθημα των μαθητών, προκειμένου να αποδώσει μαζί τους, τουλάχιστον δύο φορές μέσα στην τάξη, το νόημα του κειμένου.

Η **πρωτοβάθμια κατανόηση** του κειμένου, που επιχειρείται στην Α΄, συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται στις επόμενες τάξεις με τη **μετάφραση**, που είναι σύνθετη πνευματική γλωσσική άσκηση κατά την οποία δε μεταγλωττίζεται τυπικά το αρχαίο κείμενο, αλλά αναζητούνται οι νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις της Νέας Ελληνικής, για να αποδοθεί το νόημα και το χρώμα του αρχαίου λόγου.

3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος

Ο διδάσκων οφείλει να τηρεί στον σχεδιασμό του μαθήματος τις βασικές διδακτικές αρχές που αναπτύσσονται παρακάτω:

Παρώθηση: Η συναίσθηση προόδου και επίτευξης στόχων είναι θεμελιώδες στοιχείο παρώθησης, για να συνεχίσουν οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Ενεργός συμμετοχή και αυτόνομη μάθηση: Ο διδάσκων παροτρύνει τους μαθητές κατά τη διάρκεια του μαθήματος να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, είτε εργαζόμενοι αυτόνομα είτε συμμετέχοντας σε ομάδες εργασίας, χωρίς ωστόσο να παραλείπει να τους ενθαρρύνει να ζητούν βοήθεια είτε από τον ίδιο είτε από άλλους συμμαθητές τους (peer learning), όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Ολιστική (σφαιρική) προσέγγιση: Τα κείμενα που περιέχονται στο εγχειρίδιο δεν εξυπηρετούν μόνο την κατανόηση της γλώσσας και την απόκτηση γνώσεων για τις γλωσσικές δομές της Αρχαίας Ελληνικής. Βασικός σκοπός του μαθήματος είναι επίσης η επικοινωνία των μαθητών, μέσα από τα παρατιθέμενα κείμενα, με σημαντικές στιγμές της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και του πολιτισμού που την παρήγαγε.

Εναλλαγή και ποικιλία στη διδακτική πράξη: Παρόλο που το εγχειρίδιο ακολουθεί σταθερή δομή στην προσέγγιση των επιμέρους Ενοτήτων, αυτό δε σημαίνει ότι η διδακτική προσέγγιση των Ενοτήτων πρέπει να είναι πάντοτε η ίδια. Ο διδάσκων οφείλει να βρίσκει τρόπους που κάνουν το μάθημα ελκυστικό και ενδιαφέρον για τους μαθητές. Έτσι, για παράδειγμα, μπορεί να κρίνει ότι αφόρμηση για την προσέγγιση του κειμένου μπορεί να αποτελέσει η ανάλυση οπτικού υλικού ή η συζήτηση του τίτλου, ανάλογα με το ποια τεχνική εξυπηρετεί καλύτερα τη συγκεκριμένη Ενότητα.

4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενοτήτων

Στους διδακτικούς στόχους κάθε Ενότητας στο Βιβλίο του Καθηγητή δίνονται οι **διδακτικοί στόχοι** ξεχωριστά για τα τρία μέρη. Εξυπακούεται, βέβαια, ότι ο διδάσκων παραλλάσσει και εμπλουτίζει αυτούς τους στόχους με δική του πρωτοβουλία και ακολουθώντας τη δυναμική της τάξης.

Α΄ Μέρος (Κείμενο)

Στο Βιβλίο του Καθηγητή δίνεται στις περισσότερες περιπτώσεις **ενδεικτική αφόρμηση**, καθώς και κάποια πρώτα **εισαγωγικά στοιχεία**, που σκοπό έχουν να τοποθετήσουν πρωτογενώς τον μαθητή στον **τόπο**, στον **χρόνο** και στην **υπόθεση**. Ιδιαίτερη σημασία έχει να υπενθυμίζεται στους μαθητές η εποχή του συγγραφέα, ώστε να μπορέσουν σταδιακά να μάθουν τι περίπου χαρακτηρίζει κάθε εποχή, τόσο σε γλωσσικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο είδους κειμένων. Στο παρόν Βιβλίο του Καθηγητή δίνονται ενδεικτικά ολοκληρωμένα σχέδια μαθήματος στις Ενότητες 1, 2, 15 και 17.

Η **παρουσίαση** του **νέου** (ανάγνωση από τον διδάσκοντα και πρώτη απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που συμβουλεύονται τα γλωσσικά σχόλια) πρέπει να είναι όσο το δυνατόν

πιο παραστατική και να τονίζει τις λέξεις εκείνες που θα προξενήσουν την επιθυμητή εντύπωση μέσα στην τάξη.

Οι **ερωτήσεις κατανόησης** που ακολουθούν μπορούν να απαντηθούν είτε με λέξεις και φράσεις του κειμένου, οπότε υπηρετείται και ο στόχος της εκμάθησης της σημασίας των λέξεων, είτε και ελεύθερα, στη Νέα Ελληνική.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** αποτελούν βοηθητικό υλικό για την κατανόηση του κειμένου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαντλητικά. Συχνά γίνονται και σχόλια πραγματολογικής φύσης, για να υπηρετηθούν και οι αρχαιογνωστικοί στόχοι του μαθήματος και να δοθεί έναυσμα για περαιτέρω έρευνα των μαθητών.

Το **εικονογραφικό υλικό** του Βιβλίου του Μαθητή δεν πρέπει να μένει ανεκμετάλλευτο. Υπάρχουν προτάσεις για αφόρμηση από μια εικόνα ή για πραγματοποίηση δραστηριότητας ή για σύγκριση και σχολιασμό εικόνων.

Στο τέλος κάθε Ενότητας δίνεται μια **φράση** με χαρακτήρα ρητού, που συχνά συνδέεται άμεσα με το κείμενο και αποτελεί έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση πάνω σε θέματα της αρχαίας ελληνικής ζωής και σκέψης.

Β΄ Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας – Ετυμολογικά)

Το **Β΄ Μέρος** κάθε Ενότητας περιλαμβάνει **λεξιλογικούς-σημασιολογικούς** πίνακες και στοιχεία για την **παραγωγή** λέξεων στην Αρχαία Ελληνική με ασκήσεις. Η αξιοποίηση αντίστοιχων στοιχείων της Νέας Ελληνικής, όπως αναφέρθηκε και στις γενικές αρχές του μαθήματος, πρέπει να αποτελεί πάγια τακτική του διδάσκοντος. Λέξεις του κειμένου που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε κείμενα του Τύπου ή λογοτεχνικά κ.ά. μπορούν να λειτουργήσουν ως αφόρμηση. Στο Βιβλίο του Καθηγητή δίνονται και **πρόσθετες ασκήσεις**, ορισμένες από τις οποίες μπορούν να αποτελέσουν μέρος ενός ολιγόλεπτου ή ωριαίου κριτηρίου αξιολόγησης.

Αρκετά συχνά στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Βιβλίο του Καθηγητή δίνονται **ασκήσεις** που στοχεύουν στο να διαπιστώσουν οι μαθητές ότι πολλές λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής χρησιμοποιούνται και σήμερα στη Νέα Ελληνική με την ίδια ή διαφορετική σημασία. Συχνά ζητείται από τα παιδιά η χρήση λεξικών μέσα στην τάξη, σε μια προσπάθεια να εξοικειωθούν με τα βοηθητικά εγχειρίδια Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

Γ΄ Μέρος (Γραμματική – Σύνταξη)

Το Γ΄ Μέρος κάθε Ενότητας περιλαμβάνει **αναλυτική παρουσίαση γραμματικών και συντακτικών φαινομένων**. Ξεκινώντας από συγκεκριμένες λέξεις ή φράσεις του κειμένου της Ενότητας που προσφέρονται για τον σκοπό αυτό, ο διδάσκων καλείται να μυήσει τους μαθητές του στο συγκεκριμένο γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο. Στο εγχειρίδιο καλύπτονται, κατά το δυνατόν, με την απαιτούμενη πληρότητα τα φαινόμενα που παρουσιάζονται και δίνονται, όπου είναι πρόσφορο, πίνακες, διαγράμματα και άλλα βοηθητικά στοιχεία. Ακολουθούν ασκήσεις που έχουν σκοπό να υποστηρίξουν τη διδασκαλία και να υποβοηθήσουν τον έλεγχο επίτευξης του γλωσσικού στόχου.

5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας

Η παρατιθέμενη στο Βιβλίο του Καθηγητή βιβλιογραφία και δικτυογραφία μπορεί να αξιοποιηθεί πολλαπλά:

– Για την άντληση περαιτέρω πληροφοριών από την πλευρά του καθηγητή και την παρουσίασή τους

στους μαθητές.
- Για την αναζήτηση υλικού από τους μαθητές που αναλαμβάνουν διαθεματικές δραστηριότητες ή εργασίες αναζήτησης.
- Για την ενημέρωση μαθητών οι οποίοι εκδηλώνουν προσωπικό ενδιαφέρον να μάθουν κάτι περισσότερο.

Είναι χρήσιμο να γράφεται στον πίνακα μια διεύθυνση ιστοσελίδας ή ένας τίτλος βιβλίου, προκειμένου να έχουν κίνητρα οι μαθητές να αυτενεργήσουν.

Ας σημειωθεί ότι οι δικτυακοί τόποι ανανεώνονται ή και καταργούνται συνεχώς, ενώ νέοι γίνονται διαθέσιμοι καθημερινά. Για τον λόγο αυτό είναι επιβεβλημένο να γίνεται έλεγχος προτού δοθούν στους μαθητές και να αναζητούνται νέοι μέσα από μηχανές αναζήτησης, όπως το Google και το Yahoo.

Ενδεικτικές διευθύνσεις στο Διαδίκτυο και τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού για αναζήτηση πηγών και φωτογραφικού υλικού:

α. Αναζήτηση πληροφοριών

http://www.perseus.tufts.edu/
http://www.classics.mit.edu/
http://www.csad.ox.ac.uk/
http://www.geocities.com/Athens/4752/
http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)
http://argos.evansville.edu/ (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς - κλασική αρχαιολογία)
http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html

β. Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις

Ελληνικά Μουσεία και Συλλογές – Υπουργείο Πολιτισμού: http://www.culture.gr
Ελληνικά Μουσεία: http://www.monopoli.gr/museums.html
ICOM: http://www.icom.org/
ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων – Ελληνική Επιτροπή: http://www.otenet.gr/icom/ index.html/
http://www.comlab.ox.ac.uk/archive/other/museums.html
http://www.museumlink.com/virtual.htm
http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html
http://archive.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html
http://www.elsas.demon.nl/indexμe.htm
http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html
http://metalab.unc.edu/louvre

γ. Τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

Η Άρτεμις στην Αρχαία Αθήνα, MLS Multimedia/Exodus, 1999.
Ελληνική μυθολογία: Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.
Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός-Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.
Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, εκδ. Ερμής, 1999.
Mythology, EMME Interactive.
Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.
Μύθοι της αρχαίας Ελλάδας: Οι γνωστοί και άγνωστοι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι ζωντανεύουν με έναν πρωτότυπο θεατρικό πολυμεσικό τρόπο, Ι.Ε.Κ. Όμηρος, περιοδικό *RAM*, 122 (1999).

Το Μουσείο του Αιώνα. Ψηφιακό ταξίδι στο Μουσείο του Μέλλοντος, περιοδικό *ROM*, 16 (2000).

δ. Βασικές εκδόσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων

Όσον αφορά τις εκδόσεις των αρχαίων ελληνικών κειμένων, υπάρχουν οι δύο βασικές σειρές της Οξφόρδης (Oxford Classical Texts) και της Λιψίας (Teubner), που περιέχουν εισαγωγή (στα λατινικά συνήθως), το κείμενο και κριτικό υπόμνημα (κριτικές εκδόσεις). Χρηστικές είναι οι εκδόσεις Loeb Classical Library και Budé (Société d'édition Les Belles Lettres) με εισαγωγή για τον συγγραφέα και το έργο του, κείμενο με λίγα σχόλια και μετάφραση αγγλική και γαλλική αντίστοιχα. Ελληνικές χρηστικές σειρές υπάρχουν πολλές:

Βιβλιοθήκη Φέξη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΦΕΞΗ)
Τα Άπαντα των Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ)
Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΠΑΠΥΡΟΣ)
Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)
Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)
Αρχαίοι Συγγραφείς (ΕΞΑΝΤΑΣ)
Αρχαίοι Συγγραφείς (ΖΗΤΡΟΣ)
Βιβλιοθήκη των Ελλήνων (ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)
Ελληνική Βιβλιοθήκη (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ)
Βιβλιοθήκη Ελλήνων Συγγραφέων (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ – ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΓΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ)
Οι Έλληνες (ΚΑΚΤΟΣ)
Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς (ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ)
Μικρή Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΤΟΛΙΔΗ)
Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΣΤΙΓΜΗ)

Παλαιότερα κυκλοφόρησαν λίγους φροντισμένους, αλλά δυσεύρετους πια τόμους και οι εκδόσεις Δ. Δημητράκου.

Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

[Με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για τη διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο]

1. Γενικές αρχές

Η αξιολόγηση του μαθητή αποτελεί μια συνεχή παιδαγωγική διαδικασία, με βάση την οποία παρακολουθείται η πορεία της μάθησης, προσδιορίζονται τα τελικά αποτελέσματά της και εκτιμώνται, παράλληλα, άλλα χαρακτηριστικά του μαθητή τα οποία σχετίζονται με το έργο του σχολείου, π.χ. η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας, η καλλιέργεια ερευνητικού πνεύματος, η δυνατότητα συνεργασίας με άλλους μαθητές κ.ά. Πρόκειται για οργανικό στοιχείο της διδακτικής – μαθησιακής διαδικασίας, η οποία αρχίζει με τον καθορισμό των στόχων και ολοκληρώνεται με τον έλεγχο της επίτευξής τους. Πρώτιστος στόχος της είναι η συνεχής βελτίωση της διδασκαλίας και της γενικότερης λειτουργίας του σχολείου, καθώς και η συνεχής ενημέρωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων για το αποτέλεσμα των προσπαθειών τους, ώστε να επιτυγχάνονται τα καλύτερα δυνατά μαθησιακά αποτελέσματα.

Η αξιολόγηση του μαθητή διακρίνεται σε **τρία στάδια**:

Στην **αρχική** ή **διαγνωστική** αξιολόγηση, κατά την οποία βασικός στόχος είναι να διαπιστωθούν το επίπεδο επάρκειας του μαθητή και τα αίτια των ελλείψεων στις γνώσεις του. Εφαρμόζεται κατά την αρχή της μαθησιακής διαδικασίας, αλλά και κατά τη διάρκειά της.

Στη **διαμορφωτική** ή **σταδιακή** αξιολόγηση, που στοχεύει στον έλεγχο της πορείας του μαθητή προς την επίτευξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων. Εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και έχει κυρίως πληροφοριακό χαρακτήρα. Οι τελικές διαπιστώσεις προκύπτουν από τον παιδαγωγικό δημιουργικό μαθησιακό διάλογο μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, με σκοπό να εξαχθούν οι πληροφορίες που απαιτούνται για την πιθανή τροποποίηση του σχεδιασμού ή της διδακτικής μεθόδου.

Στην **τελική** ή **συνολική** αξιολόγηση. Πρόκειται για ανακεφαλαιωτική αλλά και ανατροφοδοτική διαδικασία, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων σε σχέση με τους προκαθορισμένους τελικούς στόχους. Ουσιαστικά συγκρίνεται το μαθησιακό επίπεδο κάθε μαθητή με αυτό που διέθετε πριν και η ομαδική επίδοση της τάξης σε σχέση με την προσδοκώμενη και επιδιωκόμενη.

2. Αξιολόγηση του μαθητή

Γενικά ο τρόπος αξιολόγησης του μαθήματος μέσα στο σχολείο πρέπει να στοχεύει στην αποτίμηση της προσωπικής στάσης των μαθητών απέναντι στα κείμενα, της επικοινωνίας τους με το περιεχόμενο και τα συμφραζόμενα των κειμένων, της κριτικής τοποθέτησής τους απέναντι σε ερωτήματα που αναδύονται, αλλά και της αρχαιογνωσίας τους και του βαθμού κατάκτησης της γλώσσας.

Αναλυτικότερα:

Οι **ερωτήσεις αξιολόγησης** βρίσκονται σε αντιστοιχία με τους διδακτικούς στόχους και τη μέθοδο διδασκαλίας και εντάσσονται οργανικά στη διδακτική διαδικασία την οποία ανατροφοδοτούν, ώστε να είναι αποτελεσματικότερη. Στο μάθημα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, δεδομένου ότι ένα λογοτεχνικό κείμενο επιδέχεται πολλαπλές ερμηνευτικές αναγνώσεις και διδακτικές προσεγγίσεις, χρησιμοποιείται ποικιλία ερωτήσεων.

Η ποικιλία και η διαβάθμιση των ερωτήσεων επιτρέπει τον ευρύτερο και ουσιαστικότερο έλεγχο των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας με βάση τις αποκτηθείσες γνώσεις των μαθητών.

Η συγκέντρωση και επεξεργασία του υλικού για την εκπόνηση θεματικών και συνθετικών δημιουργικών εργασιών συνεχίζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας των διδακτικών Ενοτήτων οι οποίες αναφέρονται σε αυτές.

Στους μαθητές ανατίθενται διαθεματικού τύπου εργασίες, οι οποίες αφορμώνται από το κείμενο και το συσχετίζουν με άλλα γνωστικά αντικείμενα αναδεικνύοντας ενδιαφέρουσες πτυχές τους.

Ειδικότερα **κατά τη διδακτική δραστηριότητα** ενδείκνυται η χρησιμοποίηση των ακόλουθων τρόπων αξιολόγησης:

Για τον έλεγχο της γλωσσικής κατάρτισης των μαθητών του Γυμνασίου οι ερωτήσεις-ασκήσεις αξιολόγησης πρέπει να καλύπτουν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής διδασκαλίας, δηλαδή τη γνώση της γραμματικής και της σύνταξης, την κατάκτηση του λεξιλογίου και την ικανότητα κατανόησης κειμένου. Έτσι, απαιτούνται τρεις κατηγορίες ασκήσεων:

α) Για τη γνώση της γραμματικής και της σύνταξης, αντικειμενικού τύπου:

– πολλαπλής επιλογής διαφόρων τύπων, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.ά.

– μετασχηματισμού φράσεων ή ολόκληρων προτάσεων (π.χ. από τον έναν αριθμό στον άλλο).

β) Για την κατάκτηση του σημασιολογικού επιπέδου της γλώσσας:
– αναγνώρισης της σημασίας των λέξεων από τα συμφραζόμενα.
– κυριολεκτικής ή μεταφορικής χρήσης της κατάλληλης λέξης σε προτάσεις που κατασκευάζουν οι μαθητές ή που τους δίνονται από το διδάσκοντα.
– αντιστοίχισης λέξεων ως προς τη σημασία ή το γραμματικό τύπο.
– ετυμολογίας: δημιουργίας οικογενειών ομόρριζων λέξεων, παραγωγής, σύνθεσης ή ανάλυσης λέξεων στα συνθετικά τους μέρη.
γ) Για την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων:
– ανοικτού ή κλειστού τύπου, κατά περίπτωση, που απαιτούν μια προσωπική στάση ή εκτίμηση του μαθητή για το θέμα του κειμένου, τη δράση ή για τη στάση των προσώπων και τα περιγραφόμενα στοιχεία.
– ελέγχου του βαθμού κατανόησης του περιεχομένου του διδαγμένου κειμένου. Πρόκειται στην ουσία για γενική απόδοση του νοήματος του κειμένου στη ν.ε., καθώς δεν προβλέπεται σε αυτή την τάξη πιστή μετάφραση.
– ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων του ίδιου ή άλλων συγγραφέων για απλές επισημάνσεις, ανάλογες με την ηλικία των μαθητών και συμβατές με τους σκοπούς της γλωσσικής διδασκαλίας.

Οι **δοκιμασίες** που περιλαμβάνονται στο Βιβλίο του Καθηγητή, τόσο οι ολιγόλεπτες όσο και οι ωριαίες, έχουν ως στόχο να διαπιστωθεί περιοδικά εάν και κατά πόσο οι μαθητές:
α) έχουν κατανοήσει το προσφάτως διδαχθέν υλικό,
β) έχουν ανάγκη από επιπρόσθετη βοήθεια και σε ποια επιμέρους σημεία,
γ) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση του λεξιλογίου και των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων οι οποίες μπορεί να αποτελούν εμπόδιο στην πρόοδό τους,
δ) μπορούν να εργαστούν αυτόνομα σε συνθήκες ανάλογες με εκείνες των εξετάσεων.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Εισαγωγή στο μάθημα των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος

Διδακτικοί στόχοι (για όλη την ενότητα)

Με τη διδασκαλία της εισαγωγικής Ενότητας επιδιώκεται:

- **να γνωρίσουν οι μαθητές βασικά στοιχεία της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας,**
- **να καλλιεργηθεί σε ένα βαθμό αίσθηση οικειότητας προς την Αρχαία Ελληνική μέσα από τη χρήση αρχαίων λέξεων και φράσεων σε προτάσεις της Νέας Ελληνικής,**
- **να προβληθεί με έμφαση η συμβολή της αρχαιότητας στον ευρωπαϊκό πολιτισμό με διαχρονικά σύμβολα· συγκεκριμένα, να τονιστεί και η χρήση χιλιάδων λέξεων ελληνικής προέλευσης στην ορολογία πολλών τομέων του επιστητού.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

Οι **δύο πρώτες σελίδες** της Ενότητας θα χρησιμεύσουν ως αφόρμηση για συζήτηση μέσα στην τάξη σχετικά με τους τρόπους που τα αρχαία ελληνικά επιβιώνουν στη σύγχρονη γλωσσική πραγματικότητα της Ελληνικής και άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών.

Ο **τίτλος** της Ενότητας είναι επίσης ενδεικτικός. Οι μαθητές μπορούν να επανέλθουν στη δικαιολόγησή του αφού θα έχουν συζητήσει τις δύο πρώτες σελίδες ή αφού θα έχουν διαβάσει και τα στοιχεία για τη μακραίωνη πορεία της Ελληνικής. Η συμβολική λέξη «ταξίδι» πρέπει να γίνει κατανοητό από τους ίδιους τους μαθητές ότι δεν υπονοεί ένα τέλος παρά μόνο σταθμούς, εφόσον η ελληνική γλώσσα συνεχίζει να υπάρχει και να εξελίσσεται.

Μετά την πρώτη ανάγνωση από τον διδάσκοντα, δίνεται στους μαθητές χρόνος 2-3 λεπτών για να διαβάσουν μόνοι τους τις φράσεις και τίθενται οι εξής (προτεινόμενες) **ερωτήσεις:**

1. Πόσες από τις φράσεις και λέξεις αυτής της σελίδας χρησιμοποιείτε ή έχετε ακούσει; (ακουστική εντύπωση α.ε.)
2. Πώς καταλαβαίνετε ότι είναι φράσεις της Αρχαίας Ελληνικής; (μορφολογική εντύπωση α.ε. – πολυτονικό σύστημα)
3. Ποιοι χρησιμοποιούν συνήθως λέξεις και φράσεις τέτοιου είδους και σε ποιες περιστάσεις; (Αναφορά στην καθαρεύουσα και στο λόγιο ύφος, αλλά και στην επίσημη γλώσσα του κράτους στη γλώσσα της Εκκλησίας και σε αυτήν που χρησιμοποιείται σε κάποια επαγγέλματα, π.χ. τα νομικά. Επίσης, μπορεί να αναφερθεί η αίσθηση του επίσημου επικοινωνιακού πλαισίου που συνεχίζει να εμπνέει η καθαρεύουσα. Δεν αποκλείεται οι μαθητές να εκφράσουν απορία για τη μορφή και το άκουσμα των κειμένων αυτών, οπότε θα πρέπει να αναφερθεί ότι μόλις τριάντα χρόνια πριν, το 1976, επισημοποιήθηκε η χρήση της απλής δημοτικής στην εκπαίδευση και μόλις το 1982 καθιερώθηκε η χρήση του μονοτονικού συστήματος γραφής.)
4. Έχετε διαβάσει λογοτεχνικά κείμενα που είχαν τύπους και λεξιλόγιο της λόγιας γλώσσας; (μπορεί να διαβαστεί το κείμενο του Εμμ. Ροΐδη, βλ. παρακάτω)
5. Τι είδους φράσεις είναι; (ρητά, ιστορικές φράσεις, παροιμίες, καθημερινές φράσεις... Μπορεί να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει τομέας και είδος λόγου στο οποίο να μη συναντά κανείς λέξεις και

φράσεις της α.ε., αφού, πέραν των επιβιώσεών της, με τον πλούτο της βοήθησε τη ν.ε. να πλάσει νέες λέξεις. Το λεξικό του Στέφανου Κουμανούδη *Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων* [Αθήνα, 1900] προσφέρει αμέτρητα παραδείγματα αυτής της «τεχνητής», θα λέγαμε, αλλά δημιουργικής και δικαιωμένης συνέχειας της α.ε.: *ἐξόντωσις* [1766], *χειροκροτῶ*).

Αναλυτικά η προέλευση μερικών από τις φράσεις που δίνονται και η σημερινή σημασία τους:

τὰ παιδία παίζει

(πβ. την αναφορά της φράσης από τον Ιωάννη Γαληνό στα *Σχόλια εἰς τὴν Ἰλιάδα*)

Στερεότυπο παράδειγμα για την αττική σύνταξη. Ειρωνική αναφορά σε όσους δε φέρονται σοβαρά, ανάλογα με την ηλικία τους, και παλιμπαιδίζουν.

ἔπεα πτερόεντα (Ὅμηρος, *Ἰλιάς* Α 201)

Στον Όμηρο η φράση σημαίνει τα λόγια που τα παίρνει ο άνεμος, που πετούν, «ανεμάρπαστα» (μετάφραση Ν. Καζαντζάκη–Ι. Θ. Κακριδή). Σήμερα χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει λόγια απατηλά ή ασήμαντα.

Εὕρηκα! Εὕρηκα!

Η αναφώνηση του Αρχιμήδη όταν ανακάλυψε το νόμο της άνωσης των σωμάτων. Σήμερα χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις που ανακαλύπτουμε ξαφνικά λύση σε ένα πρόβλημα.

εὖ ζῆν

Αυτό θεωρούσε ο Μ. Αλέξανδρος ότι χρωστούσε στον δάσκαλό του Αριστοτέλη. Κατ' αρχάς σημαίνει τον τρόπο ζωής που χαρακτηρίζεται από ηθικές και πνευματικές αρετές· σήμερα έχει περισσότερο την έννοια της άνετης και ποιοτικής ζωής (συχνά και εκείνης που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια και απολαύσεις).

μολὼν λαβέ!

Η απάντηση του Λεωνίδα προς τον Ξέρξη στις Θερμοπύλες (Πλούταρχος, *Ἀποφθέγματα Λακωνικά*), που σημαίνει «Έλα να τα πάρεις (ενν. τα όπλα)». Χρησιμοποιείται και σήμερα με ανάλογη σημασία, προκειμένου να δηλώσει απροθυμία υποταγής.

μή μου ἅπτου!

(μή μου *ἅπτου*, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα..., *Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* 20.17)

Φράση που απηύθυνε ο Ιησούς στη Μαρία μετά την ανάστασή Του (= μη με αγγίζεις). Σήμερα τη χρησιμοποιούμε για να χαρακτηρίσουμε ένα πρόσωπο ή πράγμα πολύ ευαίσθητο.

καινὰ δαιμόνια

(Πλάτων, *Ἀπολογία Σωκράτους* 24c)

Φράση που περιλαμβανόταν στην επίσημη κατηγορία που διατυπώθηκε εναντίον του Σωκράτη, η οποία ανέφερε ότι ασπαζόταν άλλες θεότητες από αυτές που λατρεύονταν στην Αθήνα και ότι διέφθειρε τους νέους. Σήμερα χρησιμοποιείται για να περιγράψει νεωτεριστικές ιδέες που ανατρέπουν την κρατούσα τάξη.

στήλη ἅλατος

(καὶ ἐπέβλεψεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἐγένετο στήλη ἅλατος, *Γένεσις* 19.26)

Από τη βιβλική αφήγηση για την καταστροφή που υπέστησαν τα Σόδομα και τα Γόμορρα (άλλη μια φράση που χρησιμοποιείται σήμερα...). Καθώς ο Λωτ και η οικογένειά του απομακρύνονταν από την πόλη ακολουθώντας θεϊκή εντολή, η σύζυγός του, παρά την προειδοποίηση, γύρισε και κοίταξε με λαχτάρα για τα υλικά αγαθά που άφηνε πίσω της και έγινε «στήλη άλατος». Στις μέρες μας χρησιμοποιείται για να δηλώσει την απόλυτη έκπληξη.

ἆρον ἆρον

(ἆρον ἆρον, σταύρωσον αὐτόν, *Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* 19.15)

Η κραυγή με την οποία ο όχλος προέτρεψε τον Πιλάτο να καταδικάσει τον Χριστό σε σταυρικό θάνατο. Η επαναλαμβανόμενη προστακτική του ρ. *αἴρω* («ἆρον ἆρον») ή ολόκληρη η φράση χρησιμοποιούνται στις μέρες μας με επιρρηματική σημασία, για να δηλωθεί ιδιαίτερη σπουδή, βιασύνη. Στο *Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (27.24) αναφέρεται ότι «ο Πιλάτος ἀκολούθως λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας»· σήμερα η φράση «νίπτω τας χείρας μου» χρησιμοποιείται με τη σημασία «αποποιούμαι τις ευθύνες μου».

ἀπὸ μηχανῆς θεός

[ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπεφάνης, Μένανδρος, απόσπ. 227 (Kock)]

Η φράση προέρχεται από το αρχαίο θέατρο και στην αρχική της σημασία αναφέρεται στον θεό που παρουσιαζόταν με ειδικό μηχάνημα (*μηχανή* ή *αἰώρημα*) από ψηλά και με την παρέμβασή του έδινε λύση στο δράμα. Σήμερα χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάποιον ή κάτι που παρουσιάζεται απρόσμενα και δίνει λύση σε μια δύσκολη κατάσταση.

γόρδιος δεσμός

Ο δεσμός που βρισκόταν στο Γόρδιον της Φρυγίας και που ο Μ. Αλέξανδρος έκοψε με το σπαθί του αντί να τον λύσει. Η φράση χρησιμοποιείται στις μέρες μας για να περιγράψει περίπλοκες καταστάσεις και δυσεπίλυτα προβλήματα.

Σε συνδυασμό με τη συζήτηση των παραπάνω φράσεων και τη δημιουργία προτάσεων στη ν.ε. με αυτές, μπορεί να δοθεί έμφαση μέσα από σχετικές δραστηριότητες στις φράσεις, στις λέξεις, αλλά και στις ιδέες και στα στοιχεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού που συναντώνται σε εκπομπές στην τηλεόραση, στα περιοδικά και στις εφημερίδες, στον χώρο της διαφήμισης και του κινηματογράφου κ.α.

Το **νόμισμα του ευρώ** που απεικονίζεται στη δεύτερη σελίδα συνδέει γλωσσικά και πολιτισμικά την αρχαιότητα με τη σύγχρονη Ελλάδα και Ευρώπη. Επιπλέον, **το φόντο των δύο πρώτων σελίδων**, που παρουσιάζει μια παράσταση αρχαίας τραγωδίας στην Επίδαυρο, αναδεικνύει ένα από τα στοιχεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού που, στον ίδιο χώρο και –τηρουμένων των αναλογιών– στην ίδια γλώσσα, συνεχίζει να εμπνέει και να συγκινεί.

Με το υλικό της **δεύτερης σελίδας** επιδιώκεται ένας ακόμη σκοπός: να καταδειχθεί ότι η Αρχαία Ελληνική μπορεί να μην είναι ομιλούμενη γλώσσα, επιζεί όμως όχι μόνο μέσα από τη ν.ε., αλλά και μέσα από πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Όλοι οι μαθητές θα αναγνωρίσουν κάποιες λέξεις της Αγγλικής στο κείμενο του Ξενοφώντα Ζολώτα. Πρόκειται, βεβαίως, για τεχνητό κείμενο, που έχει σκοπό να δείξει την πληθώρα των ελληνικών λέξεων στο λεξιλόγιο της Αγγλικής.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα η σύνδεση της α.ε. με τις σύγχρονες επιστήμες: (αγγλ.) cardiomyopathy = καρδιομυοπάθεια, (γαλλ.) cardiographe = καρδιογράφος.

Έχει ιδιαίτερη σημασία να ενθαρρυνθούν οι μαθητές να συμπληρώσουν, γράφοντας και στο τετράδιό τους, ανάλογες λέξεις και φράσεις από ξένες γλώσσες που γνωρίζουν. Όσο περισσότερες ακουστούν, τόσο πιο πρόσφορο κλίμα θα δημιουργηθεί για την πλήρη επίτευξη των στόχων της εισαγωγικής Ενότητας.

Οπωσδήποτε θα ήταν ενδιαφέρον να ενθαρρυνθούν οι μαθητές, ιδιαιτέρως οι πολύγλωσσοι ή οι αλλοδαποί, αν υπάρχουν, να δημιουργήσουν δικό τους κείμενο με λέξεις ελληνικές, πιθανόν και με συγκεκριμένο θέμα, π.χ. τη μουσική.

Το κείμενο του Ξ. Ζολώτα κρίνεται σκόπιμο να δοθεί ολόκληρο στους μαθητές:

Kyrie,

It is Zeus' anathema on our epoch for the dynamism of our economies and the heresy of our economic methods and policies, that we should agonize between the Scylla of numismatic plethora and the Charybdis of economic anaemia.

It is not my idiosyncrasy to be ironic or sarcastic, but my diagnosis would be that politicians are rather cryptoplethorists. Although they emphatically stigmatize numismatic plethora, they energize it through their tactics and practices. Our policies should be based more on economic and less on political criteria. Our gnomon has to be a metron between economic, strategic and philanthropic scopes. Political magic has always been antieconomic.

In our epoch, characterized by monopolies, oligopolies, monopsonies, monopolistic antagonism and polymorphous inelasticities, our policies have to be more orthological. But this should not be metamorphosed into plethorophobia which is endemic among academic economists.

Numismatic symmetry should not yperantagonize economic acme. A greater harmonization between the practices and numismatic archons is basic. Parallel to this, we have to synchronize and harmonize more and more our economic and numismatic policies panethnically.

These scores are more practicable now, when the prognostics of the political and economic barometer are halkyonic.

The history of our didymous organizations in this sphere, has been didactic and their gnostic practices will always be a tonic to the polyonymous and idiomorphous ethnical economies. The genesis of the programmed organization, will dynamize these policies. Therefore, I sympathize, although not without criticism on one or two themes, with the apostles and the hierarchy of our organizations in their zeal to program orthodox economic and numismatic policies.

I apologize for having tyrannized you with my hellenic phraseology.

In my epilogue, I emphasize my eulogy to the philoxenous autochthons of this cosmopolitan metropolis and my encomium to you kyrie, and the stenographers.

– Οι Έλληνες και η ελληνική γλώσσα

– Η καταγωγή του ελληνικού αλφαβήτου

– Οι διάλεκτοι της Αρχαίας Ελληνικής

Σε αυτές τις υποενότητες ο σκοπός δεν είναι η αποστήθιση πληροφοριών αλλά η συνειδητοποίηση **βασικών σταδίων εξέλιξης της Ελληνικής**. Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί η ενιαία φύση της ελληνικής γλώσσας, ώστε οι μαθητές να αρχίσουν σταδιακά να μη θεωρούν την Αρχαία Ελληνική «ξένη γλώσσα», αλλά να θεωρούν την εκμάθησή της απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή χρήση της Νέας Ελληνικής.

Επιπλέον, μπορεί να αναφερθεί ότι το ανεπτυγμένο ελληνικό αλφάβητο της Χαλκίδας (δυτικό αλφάβητο) μεταφέρθηκε τον 8ο αι. π.Χ. στην Κάτω Ιταλία και μετεξελίχθηκε στο γνωστό λατινικό αλφάβητο (επισημάνθηκε προηγουμένως ότι οι ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν δανειστεί πολλές λέξεις της Ελληνικής). Επίσης τον 9ο αι. μ.Χ., κατά τον εκχριστιανισμό των Σλάβων από τους Έλληνες μοναχούς Κύριλλο και Μεθόδιο, με βάση το ελληνικό πλάστηκε το κυριλλικό αλφάβητο, που χρησιμοποιείται και σήμερα.

Γιατί να μάθω αρχαία ελληνικά;

Ύστερα από την παρουσίαση που προηγήθηκε είναι πολύ πιθανόν οι μαθητές να εκφράσουν την παραπάνω απορία, στην οποία μόνο θεωρητικά μπορεί να δοθεί ως απάντηση το κείμενο του ξένου φιλολόγου που παρατίθεται στη σελ. 12. Γενικά είναι σκόπιμη μια σύντομη συζήτηση του αποσπάσματος, όπως και των απόψεων του Οδ. Ελύτη για την ελληνική γλώσσα που παρατίθενται στα Παράλληλα κείμενα.

Τέλος, οι μαθητές μπορούν να ερωτηθούν αν διαβάζουν κόμικς στα αρχαία ελληνικά, π.χ. Αστερίξ. Θα ήταν ενδιαφέρον να υπάρχουν τα τεύχη στην τάξη για να τα ξεφυλλίσουν. Επίσης, οι κωμωδίες του Αριστοφάνη κυκλοφορούν διασκευασμένες με τη μορφή κόμικς.

Τα κείμενα του Αστερίξ στην ιστορία «Μεταξύ Ρόδου και ξίφους» μετέγραψε στην Αρχαία Ελληνική ο καθηγητής Φ.Ι. Κακριδής.

Εκδοτική επιτυχία πρώτου μεγέθους αποτελούν οι κωμωδίες του Αριστοφάνη σε κόμικς (διασκευή-κείμενα: Τ. Αποστολίδη, σκίτσα: Γ. Ακοκαλίδη).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. γκλάμουρ: αίγλη, λάμψη // **φαστφούντ**: ταχυφαγείο // **σκόντο**: έκπτωση // **μπάσος**: βαθύφωνος // **ανφάς**: κατά πρόσωπο // **σκάρτος**: άχρηστος, ελαττωματικός, ανήθικος.

3. τουρνουά < (γαλλ. tournoi < ρ. tournoyer < γαλλ. tourner < δημ. λατ. *tornare < λατ. tornus <) α.ε. *τόρνος* // τζίρος < (βεν. ziro «γύρος, κύκλος επιχειρήσεων» < λατ. gyrus <) α.ε. *γῦρος* // **φαντεζί** < (γαλλ. fantaisie < λατ. phantasia <) α.ε. *φαντασία* // **παρλάρω** < (ιταλ. parlare < μεσαιων. λατ. parabolare <) α.ε. *παραβολή*, στη μεταγενέστερη σημασία «παραβολή του Χριστού» // **πιάτσα** < (ιταλ. piazza < λατ. platea = φαρδύς δρόμος <) α.ε. *πλατεῖα*, θηλ. του επιθ. *πλατύς* // **σκιτσάρω** < ([ιταλ. schizzare < schizzo < λατ. schedium (= σχεδίασμα, γραμμικό σχέδιο) <] α.ε. *σχέδιος*.

Διαθεματικό σχέδιο εργασίας

Θέμα: «Οι αρχαίοι Έλληνες στη ζωή των σύγχρονων Ελλήνων».

Σκοπός είναι να διερευνηθεί, μέσα από την παρατήρηση κυρίως και στη συνέχεια την έρευνα, η επιβίωση αρχαίων ελληνικών συμβόλων, μύθων, γλωσσικών στοιχείων, εθίμων κ.ά. στην καθημερινότητα των Ελλήνων του 21ου αιώνα.

Μέθοδος – εργαλεία: Κάθε ομάδα θα έχει διαφορετικό αντικείμενο και θα συνεργαστεί με διαφορετικούς καθηγητές. Αν το σχολείο βρίσκεται στην επαρχία, ευνοείται και η λαογραφική έρευνα, η οποία είναι μάλλον δύσκολη στις μεγάλες πόλεις, όπου οι μαθητές έχουν μικρότερη επαφή με τη λαϊκή παράδοση.

Ενδεικτικές προτάσεις:

1. Ομάδα διαφημίσεων: μέσα από περιοδικά οι μαθητές θα αναζητήσουν διαφημίσεις προϊόντων και θα αναγνωρίσουν διαχρονικά σύμβολα που τα έχουν εμπνευστεί από τους μύθους και την ιστορία της αρχαίας Ελλάδας. Θα αποκρυπτογραφήσουν το διαφημιστικό μήνυμα και θα αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητά του στην προώθηση του προϊόντος.

2. Ομάδα περιήγησης: εξοπλισμένοι με φωτογραφικές μηχανές, ακόμη και κάμερα, οι μαθητές θα περιηγηθούν στο ιστορικό ή στο εμπορικό κέντρο της πόλης και θα φωτογραφίσουν επιγραφές

καταστημάτων, εικόνες, συνθήματα, διακοσμητικά μοτίβα σε κτήρια ή προϊόντα, οτιδήποτε παραπέμπει στην αρχαία Ελλάδα. Εφόσον χρησιμοποιηθεί κάμερα, μπορούν να σχεδιάσουν ένα είδος «ντοκυμαντέρ» με εικόνα και αφήγηση. Εάν ο τόπος κατοικίας των μαθητών διαθέτει αρχαία μνημεία, μπορεί να δημιουργηθεί υποομάδα για την παρουσίασή τους.

3. **Ομάδα γλώσσας**: μπορούν να σχηματιστούν δύο υποομάδες, νεοελληνικής γλώσσας και ξένων γλωσσών. Ο σκοπός της πρώτης θα είναι να συντάξει ένα γλωσσάρι με σημασίες και παραδείγματα χρήσης καθημερινών αρχαίων ή λόγιων φράσεων της ν.ε. Η συγκέντρωση υλικού από τίτλους εφημερίδων, άρθρα, ποιήματα κ.ά. θα αποτελέσει αφετηρία και υλικό ενός παραρτήματος. Η δεύτερη ομάδα θα συντάξει ένα γλωσσάρι λέξεων της Αγγλικής ή της Γαλλικής που προέρχονται από την Ελληνική και χρησιμοποιούνται σε καθημερινή βάση.

Το αποτέλεσμα της παραπάνω διαδικασίας, που μπορεί να διαρκέσει και ένα εξάμηνο, προτείνεται να παρουσιαστεί σε ένα είδος ημερίδας που θα περιλαμβάνει εισηγήσεις των ομάδων, έκθεση φωτογραφίας, προβολή βίντεο και διανομή έντυπου υλικού.

Μαθήματα που εμπλέκονται: Νεοελληνική γλώσσα, Λογοτεχνία, Ιστορία, Καλλιτεχνικά, Οικιακή οικονομία, Πληροφορική, ξένες γλώσσες.

Δραστηριότητα επαφής με κείμενα διαφορετικών περιόδων

Τα κείμενα

Τονίζεται ότι τα κείμενα που ακολουθούν σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν ύλη προς διδασκαλία μέσα στην τάξη. Ο σκοπός είναι να λειτουργήσουν ως ακουστικά ερεθίσματα κατ' αρχάς και στη συνέχεια ως αφορμή για σύντομη συζήτηση – όποιο κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών περισσότερο.

Τα κείμενα επιλέχθηκαν με κριτήριο την αναφορά στον Όμηρο και σε ήρωες ή γεγονότα του ομηρικού κύκλου. Ενδείκνυται η ενθάρρυνση των μαθητών να ακούνε προσεκτικά και να υπογραμμίζουν τις λέξεις που γνωρίζουν από τη ν.ε., ώστε να έχουν την αίσθηση του ρόλου των ερευνητών, ίσως και των στατιστικολόγων (αφορμή για σχετική διαθεματική δραστηριότητα με τα μαθηματικά).

Στο κείμενο 5 ο Όμηρος αποτελεί για τον ιστορικό Θουκυδίδη τεκμήριο για τη χρήση του ονόματος *Ἕλληνες*. Στο κείμενο 4 οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να μάθουν πώς ο μύθος για τον Δούρειο Ίππο επιβίωσε σε ένα έθιμο της ρωμαϊκής εποχής. Σε όλα τα παρακάτω κείμενα πρέπει να αφεθούν ελεύθεροι οι μαθητές να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, όχι μόνο για τη γλώσσα, αλλά και για το περιεχόμενο.

1

«... **Π**οτέ δέν πάτησα τήν ἀντρειωμένη Τροία».
Μέ τό βαθύ στηθόδεσμο, τόν ἥλιο στά μαλλιά, κι αὐτό τό ἀνάστημα
ἴσκιοι καί χαμόγελα παντοῦ
στούς ὤμους, στούς μηρούς, στά γόνατα·
ζωντανό τό δέρμα, καί τά μάτια
μέ τά μεγάλα βλέφαρα, ἦταν ἐκεῖ, στήν ὄχθη ἑνός Δέλτα.
Καί στήν Τροία; Τίποτε στήν Τροία – ἕνα εἴδωλο.
Ἔτσι τό θέλαν οἱ θεοί.
Κι ὁ Πάρης, μ' ἕναν ἴσκιο πλάγιαζε σάν νά ἦταν πλάσμα ἀτόφιο·
κι ἐμεῖς σφαζόμασταν γιά τήν Ἑλένη δέκα χρόνια.

Γ. Σεφέρης, Ἑλένη (απόσπασμα)

2 **Σ**ά βγεῖς στόν πηγαιμό γιά τήν Ἰθάκη,
νά εὔχεσαι νά ναι μακρύς ὁ δρόμος,
γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις.
Τούς Λαιστρυγόνας καί τούς Κύκλωπας,
τόν θυμωμένο Ποσειδῶνα μή φοβᾶσαι,
τέτοια στόν δρόμο σου ποτέ σου δέν θά βρεῖς,
ἄν μέν ἡ σκέψις σου ὑψηλή, ἄν ἐκλεκτή
συγκίνησις τό πνεῦμα καί τό σῶμα σου ἀγγίζει.
Τούς Λαιστρυγόνας καί τούς Κύκλωπας,
τόν ἄγριο Ποσειδῶνα δέν θά συναντήσεις,
ἄν δέν τούς κουβανεῖς μές στήν ψυχή σου,
ἄν ἡ ψυχή σου δέν τούς στήνει ἐμπρός σου.

Κ.Π. Καβάφης, *Ἰθάκη* (απόσπασμα)

3 **Οἱ** Ἀτρεῖδαι ἐγυναικοκρατοῦντο, αἱ δὲ σύζυγοι αὐτῶν ἐμεγαλοφρόνουν οὐ μόνον διὰ τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ τὴν καταγωγήν· καθότι οἱ μὲν ἄνδρες ἦσαν ἁπλοῖ Πελοπίδαι καὶ ἐπήλυδες εἰς Ἑλλάδα, αὗται δὲ Ἀχαιίδες, θυγατέρες τοῦ Τυνδάρεω καὶ τῆς Λήδας, ἀδελφαὶ τῶν τέκνων τοῦ Διὸς Κάστορος καὶ Πολυδεύκους καὶ θεῖαι τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων Μελεάγρου.

Εμμ. Ροΐδης, *Ἅπαντα Γ΄*, σ. 226 (Χρυσηΐς)

4 **Κ**αὶ μὴν ἐν τοῖς περὶ Πύρρου πάλιν φησὶ τοὺς Ρωμαίους ἔτι νῦν ὑπόμνημα ποιουμένους τῆς κατὰ τὸ Ἴλιον ἀπωλείας ἐν ἡμέρᾳ τινὶ κατακοντίζειν ἵππον πολεμιστὴν πρὸ τῆς πόλεως ἐν τῷ Κάμπῳ καλουμένῳ, διὰ τὸ τῆς Τροίας τὴν ἅλωσιν διὰ τὸν ἵππον γενέσθαι τὸν δούριον προσαγορευόμενον, πρᾶγμα πάντων παιδαριωδέστατον.

Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, *Περὶ Πρέσβεων* 44.8-21

5 **Π**ρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἡ Ἑλλάς· [...] τεκμηριοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος· πολλῷ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος οὐδαμοῦ τοὺς ξύμπαντας ὠνόμασεν, οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργείους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ.

Θουκυδίδης, *Ἱστορίαι* 1.3.1-3

6 **Ἄ**νδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν·
πολλῶν δ ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ ὅ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν,
ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

Ὅμηρος, *Ὀδύσσεια*, στ. 1-5

Δημιουργικές-διαθεματικές δραστηριότητες

1. Ζητήστε από τους γονείς σας ή τους καθηγητές σας να σας πουν αρχαίες και λόγιες φράσεις ή παροιμίες που χρησιμοποιούν καθημερινά. Να τις καταγράψετε, να αναζητήσετε στο Λεξικό τη σημασία τους και να τις παρουσιάσετε στην τάξη.

2. Ένας φίλος σας από άλλη χώρα ανέλαβε μια εργασία με θέμα τη φυσιογνωμία της σύγχρονης Ελλάδας. Βοηθήστε τον να συγκεντρώσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η αρχαία Ελλάδα δεν επιζεί μόνο στα μουσεία αλλά, αντίθετα, συνεχίζει να εμπνέει και να τροφοδοτεί με σύμβολα και αξίες το σύγχρονο κόσμο. Αναζητήστε υλικό από διαφημίσεις, εφημερίδες, περιοδικά κ.ά., φωτο-

γραφίες, τίτλους, λέξεις, ονόματα προϊόντων, έργα τέχνης κ.ά. που παραπέμπουν στον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων (μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το βιβλίο του Ι.Θ. Κακριδή *Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1978).

Δραστηριότητες στο Διαδίκτυο

Ως υπεύθυνος σχεδιασμού μιας ιστοσελίδας για τους Έλληνες μαθητές της ομογένειας αναζητείς εντυπωσιακό φωτογραφικό υλικό από την καθημερινή ζωή των αρχαίων Ελλήνων. Αναζήτησε στις παρακάτω διευθύνσεις εικόνες και φτιάξε κατηγορίες, όπως είναι ο καλλωπισμός, το ντύσιμο, το παιχνίδι κτλ.:

http://www.webcom.com/shownet/medea/grklink.html
http://www.indiana.edu/~kglowack/athens/
http://www.geocities.com/Athens/Aegean/1630/indexe.htm
http://www.members.aol.com/Donnclass/Greeklife.html

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Adrados, F., *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας από τις απαρχές ως τις μέρες μας*, μτφρ. A.V. Lecumberri, επιμ. Γ. Αναστασίου – Χ. Χαραλαμπάκης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2002.

Allen, S.W., *Vox Graeca: η προφορά της ελληνικής την κλασική εποχή*, μτφρ. Μ. Καράλη, Γ.Μ. Παράσογλου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 2000.

Ανδριώτης, Ν., «Γλώσσα», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Γ2, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1972, σσ. 566-570.

Του ιδίου, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: 4 μελέτες*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 1995.

Ανδρόνικος, Μ., «Η Ελληνική Γραφή», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1971, σσ. 196-201.

Blanck, H., *Το βιβλίο στην αρχαιότητα*, μτφρ. Δ. Γεωργοβασίλης – Μ. Phreimter, Παπαδήμας, Αθήνα, 1994.

Browning, R., *Η Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική γλώσσα* (έκδοση συμπληρωμένη με την προσθήκη δύο άρθρων), μτφρ. Μ.Ν. Κονομή, Παπαδήμας, Αθήνα, 1991[2].

Chadwick, J., *Γραμμική Β΄ και συγγενικές γραφές*, μτφρ. Ν. Κονομής, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999.

Chantraine, P., *Ιστορική μορφολογία της ελληνικής γλώσσας*, μτφρ. Ν. Αγκαβανάκης, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1990.

Eideneier, H., *Von Rhapsodie zu Rap. Aspekte der griechischen Sprachegeschichte von Homer bis heute*, Narr, Tübingen, 1999.

Havelock, E.A., The Literate Revolution in Greece and its Cultural consequences, Princeton University Press, Princeton, 1982.

Hoffmann, O. – Debrunner, A. – Scherer, A., *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Α΄. Ως το τέλος της κλασικής εποχής. Β΄. Βασικά ζητήματα και γνωρίσματα της μετακλασικής Ελλάδας*, μτφρ. Χ. Συμεωνίδης, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1988.

Hooker, J.T., *Εισαγωγή στη Γραμμική Β΄*, μτφρ. Χ. Μαραβέλιας, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1994.

Καψωμένος, Σ., *Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Η ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 1985.

Μπαμπινιώτης, Γ., *Σύντομη εισαγωγή στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία και στην ιστορία της ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα, 1977.

Του ιδίου, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002.
Του ιδίου, *Φωνολογία: Ιστορική γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1985.
Σταματάκος, Ι., *Ιστορική γραμματική της αρχαίας Ελληνικής κατά τα πορίσματα της συγκριτικής γλωσσολογίας*, Φοίνιξ, Αθήνα, 1973[3].
[Συλλογικό], *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, Α.Φ. Χριστίδης (επιμ.), Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα, 2001.
[Συλλογικό], *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, επιστημονική επιμέλεια Μ.Ζ. Κοπιδάκης, Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα, 1999.
Συμεωνίδης, Χ., *Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, Α. Γενική Εισαγωγή*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990.
Thomas, R., *Γραπτός και προφορικός λόγος στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Δ. Κυρτάτας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1996.
Thomson, G., *Η ελληνική γλώσσα αρχαία και νέα*, Κέδρος, Αθήνα, 1989[2].
Tonnet, H., *Ιστορία της νέας ελληνικής γλώσσας. Η διαμόρφωσή της*, μτφρ. Π. Λιαλιάτσης – Μ. Καραμάνου, επιμ. Χ. Χαραλαμπάκης, Παπαδήμας, Αθήνα, 1995.
Τσολάκης, Χ. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1998.
Τσοπανάκης, Α., *Νεοελληνική Γραμματική*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1998.

Ενδεικτική δικτυογραφία

Ελληνικός πολιτισμός: www.greekcivil.ariadne-t.gr/default.html
Κλασική αρχαιότητα: http://rome.classics.lsa.umich.edu/welcome.html
http://www.clark.net/pub/lschank/web/classics.html
Αρχαίος Κόσμος: http://www.ancientsites.com
Συνδέσεις για την αρχαία ελληνική ιστορία: http://members.dencity.com/mickster1/anc/ogreek.htm
Αρχαία Αθήνα: http://www.indiana.edu/~kglowack/athens/
Αρχαίος πολιτισμός, Ελλάδα: http://www.studyweb.com/his/ancient/ancgreece.htm
Οδυσσεύς (Υπουργείο Πολιτισμού): http://www.culture.gr
Αρχαία ελληνική τεχνολογία: http://hal.csd.auth.gr/~pchrist/infosys/
Αρχαία Ελλάδα: http://www.ancientgreece.com/
http://www.geocities.com/Athens/Aegean/1630/indexe.htm
http://www.ancientgr.com/
Διοτίμα: http://www.uky.edu/ArtsSciences/Classics/gender.html
http://www.uky.edu/ArtsSciences/Classics/wlgr/wlgr-index.html
Γυναίκες στην αρχαιότητα: http://www.acn.cornell-iowa.edu/~grubermiller/womensyl.htm

Ενδεικτικοί τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

Η Άρτεμις στην Αρχαία Αθήνα, MLS Multimedia/Exodus, 1999.
Ελληνική μυθολογία: Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.
Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός-Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.
Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, εκδ. Ερμής, 1999.
Mythology, EMME *Interactive*.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.
Μύθοι της αρχαίας Ελλάδας: Οι γνωστοί και άγνωστοι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι ζωντανεύουν με έναν πρωτότυπο θεατρικό πολυμεσικό τρόπο, Ι.Ε.Κ. Όμηρος, περιοδικό *RAM*, 122 (1999).

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος

Διδακτικοί στόχοι (για όλη την Ενότητα)

Με τη διδασκαλία της Ενότητας επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της εκπαίδευσης των αρχαίων Αθηναίων,**
- **να αντιληφθούν τη συμβολή της πολύπλευρης εκπαίδευσης των αρχαίων Αθηναίων στη διαμόρφωση ολοκληρωμένης προσωπικότητας,**
- **να συγκρίνουν τον τρόπο μόρφωσης των αρχαίων Αθηναίων με το δικό τους και να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές,**
- **να κατανοήσουν στοιχεία που αφορούν τη γραφή των αρχαίων Ελλήνων,**
- **να γνωρίσουν τα σχετικά με την ιστορία του ελληνικού αλφαβήτου και την προφορά.**

Αφόρμηση

Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν μαθήματα που περιλάμβανε η εκπαίδευση των νέων στην αρχαία Ελλάδα και να εκτιμήσουν ποιοι ήταν οι στόχοι της (σύνδεση και με τη φράση *νοῦς ὑγιὴς ἐν σώματι ὑγιεῖ* της προηγούμενης Ενότητας). Η λεζάντα της εικόνας και το εισαγωγικό σημείωμα συμπληρώνουν όσα τυχόν δεν αναφέρουν οι μαθητές και προετοιμάζουν τη συζήτηση που θα ακολουθήσει μετά την ανάγνωση του κειμένου. Επιπλέον, η εικόνα της Ενότητας μπορεί να λειτουργήσει βιωματικά δίνοντας στους μαθητές την αίσθηση του χώρου ενός «σχολείου» στην αρχαία Ελλάδα και μέσα από την περιγραφή της μπορούν να προκύψουν επιπλέον πληροφορίες για την εκπαίδευση των νέων.

Παρουσίαση του νέου

Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στα σημεία που αναφέρονται στα στάδια της εκπαίδευσης των Αθηναίων.

Δεύτερη ανάγνωση από τους μαθητές και απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων. Οι μαθητές απαντούν στις ερωτήσεις κατανόησης που παρατίθενται στο Βιβλίο του Μαθητή.

Α. Κείμενο

Το κείμενο της Ενότητας (που αντλεί στοιχεία κυρίως από τον πλατωνικό διάλογο *Πρωταγόρας*) έχει σκοπό να μεταφέρει τους μαθητές στη θέση των «συμμαθητών» τους της αρχαίας Ελλάδας. Οι ομοιότητες και οι διαφορές θα προκαλέσουν ενδιαφέρουσα συζήτηση· έμφαση πρέπει να δοθεί στους στόχους της παιδείας και στο θέμα της ανάγκης εξειδίκευσης στη σύγχρονη εποχή λόγω της μεγάλης συσσώρευσης γνώσεων. Σε αυτό το σημείο μπορεί να αναφερθεί ποια είναι τα μαθήματα του σύγχρονου σχολείου που αποσκοπούν και στη διάπλαση της προσωπικότητας. Σύντομη αναφορά στην

έννοια του ανθρωπισμού θα συνέδεε τη διδασκαλία αυτού του κειμένου με έναν από τους στόχους του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών από το πρωτότυπο.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να εντοπίσετε μέσα στο κείμενο στοιχεία που επιβεβαιώνουν ότι οι Αθηναίοι έδιναν μεγάλη σημασία στην πολύπλευρη εκπαίδευση των παιδιών.
2. Πού νομίζετε ότι αποσκοπεί η δική σας εκπαίδευση; Αναγνωρίζετε σε αυτήν κοινά σημεία με την εκπαίδευση των παιδιών της αρχαίας Αθήνας;
3. Αν σας καλούσαν να προτείνετε την εισαγωγή νέων μαθημάτων στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, ποια θα προτείνατε και γιατί;

Άσκηση λεξιλογίου

Να αναζητήσετε και να παρουσιάσετε τους μύθους του Αισώπου από τους οποίους προέρχονται οι παρακάτω παροιμιακές φράσεις. Με ποια σημασία χρησιμοποιούνται σήμερα;

1. «*Ἕνα, ἀλλὰ λέοντα*».
2. «*Ὄμφακές εἰσι.*» (= Είναι άγουρα σταφύλια.)
3. «*Οὐ σύ με λοιδορεῖς, ἀλλ' ὁ τόπος*». (= Δε με περιπαίζεις εσύ αλλά το μέρος που βρίσκεσαι.)
4. «*Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει!*» (= Μην επικαλείσαι μόνο την Αθηνά· κάνε κι εσύ κάτι!)

[**Απάντηση**:

1. Είναι η απάντηση της λέαινας στην αλεπού που την πείραξε ότι είχε μόνο ένα παιδί («*Λέαινα καὶ ἀλώπηξ*»). Χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι δεν έχει σημασία η ποσότητα αλλά η ποιότητα.
2. Έτσι παρηγόρησε η αλεπού τον εαυτό της που δεν μπόρεσε να φτάσει τα σταφύλια που κρέμονταν από πολύ ψηλά («*Ἀλώπηξ καὶ βότρυς*»). Οι μαθητές να θυμηθούν την αντίστοιχη νεοελληνική παροιμία «Όσα δε φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια».
3. Με αυτή τη φράση απάντησε ο λύκος στο κατσίκι που τον περιγελούσε ανεβασμένο στη στέγη ενός σπιτιού («*Ἔριφος καὶ λύκος*»). Λέγεται σε περιπτώσεις που κάποιος εκμεταλλεύεται τις συνθήκες για να υπερισχύσει κάποιου άλλου.
4. Αυτά τα λόγια είπε κάποιος ναυαγός σε έναν άλλο που, ενώ έπρεπε να κολυμπήσει για να σωθεί, περιοριζόταν στην προσευχή («*Ἀνὴρ ναυαγός*»).]

Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;

Σε αυτή την Ενότητα σκόπιμη θα ήταν η συγκριτική παρουσίαση των φθόγγων και των γραμμάτων της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής, ώστε να καταστεί σαφέστερο το περιεχόμενο του ισχυρισμού περί ενιαίας γλώσσας που προβλήθηκε στην προηγούμενη Ενότητα. Προς την κατεύθυνση αυτή ιδιαίτερα χρήσιμο είναι το επιγραφικό υλικό των σελ. 16-18, που αναμένεται να κινήσει το ενδιαφέρον των μαθητών να «αποκρυπτογραφήσουν» τα δείγματα αρχαίας ελληνικής γραφής που παρατίθενται. Προφανώς, δεν αναμένεται σχολαστική προσέγγιση των ιδιαιτεροτήτων του αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου, που ενδεχομένως θα κουράσουν ή θα προκαλέσουν σύγχυση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Allen, W.S., *Vox Graeca, Η προφορά της Ελληνικής την κλασική εποχή,* μτφρ. Μ. Καραλή – Γ.Μ. Παράσογλου, Θεσσαλονίκη, 2000.

Blanck, H., *Το βιβλίο στην αρχαιότητα*, μτφρ. Δ. Γεωργοβασίλης – Μ. Phreimter, Παπαδήμας, Αθήνα 1994.

Γιαννικόπουλος, Α., *Η εκπαίδευση στην κλασική και προκλασική αρχαιότητα*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1988.

Του ιδίου, *Άγνωστες πτυχές της αρχαίας ζωής και αγωγής*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1988.
Freeman, K., *Τα σχολεία στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Κόντος, Δομιός, Πειραιάς, 2001.
Golden, M., *Children and Childhood in Classical Athens*, Johns Hopkins University Press, Baltimore/London, 1990.
Καρζής, Θ., *Η παιδεία στην αρχαιότητα,* Φιλιππότης, Αθήνα, 1997.
Μίσιου, Α., «Γλώσσα και Εκπαίδευση στην Αρχαιότητα», στο: *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, Α.Φ. Χριστίδης (επιμ.), Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αθήνα, 2001, σσ. 886-894.
Neils, J., – Oakley, J.H. (επιμ.), *Coming of Age in Ancient Greece. Images of Childhood from the Classical Past*, Yale University Press in association with the Hood Museum of Art, New Haven/London, 2003.
Reble, A., *Ιστορία της Παιδαγωγικής*, μτφρ. Θ. Χατζηστεφανίδης – Σ. Χατζηστεφανίδου-Πολυζώη, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999[4].
Rihll, T.E., "*Teaching and Learning* in Classical Athens", *G&R* 50 (2003), σσ. 168-190.
Robb, K., *Literacy and Paideia in Ancient Greece*, Oxford University Press, Oxford, 1994.
Too, Y.L., *The Pedagogical Contract: The Economies of Teaching and Learning in the Ancient World*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2000.
Του ιδίου (επιμ.), *Education in Greek and Roman Antiquity*, Leiden, 2001.
Χουρδάκης, Α., *«Παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας». Θέματα παιδείας και πολιτικής από την εκπαίδευση των αρχαιοελλήνων,* Γρηγόρης, Αθήνα, 1995.
Του ιδίου, *Θέματα από την ιστορία της παιδείας*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1995.

Ενδεικτική δίκτυογραφία

http://www.archive.gr/page1_2.htm
http://www.crystalinks.com/greekeducation.html
http://members.aol.com/bkdonnclass/Greeklife.html

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Α. Κείμενο

Ελεύθερη διασκευή: Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.7.6

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Ξενοφών** γεννήθηκε γύρω στο 430 π.Χ. Ήταν γιος του Γρύλλου και καταγόταν από εύπορη οικογένεια. Πιθανότατα υπηρέτησε στο αθηναϊκό ιππικό και συνδέθηκε με τον Σωκράτη, χωρίς ωστόσο να ενταχθεί στον κύκλο των μαθητών του. Δέχτηκε να λάβει μέρος στην εκστρατεία του Κύρου εναντίον του αδερφού του Αρταξέρξη. Κατά τη μάχη στα Κούναξα –στις όχθες του ποταμού Ευφράτη, κοντά στη σημερινή Βαγδάτη– το 401 π.Χ. το στράτευμα του Κύρου με τη βοήθεια των Ελλήνων μισθοφόρων νίκησε, ωστόσο ο ίδιος ο Κύρος έχασε τη ζωή του. Το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα βρέθηκε σε δυσμενή θέση, ιδιαίτερα μετά τη δολοφονία των αρχηγών του από τον Πέρση σατράπη Τισσαφέρνη. Τότε ο Ξενοφών ανέλαβε ως αρχηγός του να το οδηγήσει πίσω στην Ελλάδα.

Πέρασαν από τη Μεσοποταμία και την Αρμενία στη Μαύρη Θάλασσα, στο Βυζάντιο και μετά στη Θράκη, όπου ο Ξενοφών παρέμεινε παρακολουθώντας τις επιχειρήσεις των Σπαρτιατών, οι οποίοι με επικεφαλής τον Θίβρωνα διεξήγαν πόλεμο εναντίον του Τισσαφέρνη στο πλευρό των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας το 399 π.Χ. Ο Ξενοφών προσχώρησε στον σπαρτιατικό στρατό, αλλά για την περίοδο εκείνη δεν έχουν διασωθεί πολλά στοιχεία σχετικά με τη δράση του και τη στάση του απέναντι στον Θίβρωνα. Μετά την ανάκληση του Θίβρωνα από τους Σπαρτιάτες, ανέλαβε δράση ο Δερκυλίδας και στη συνέχεια ο Αγησίλαος, για τον οποίο ο Ξενοφών έτρεφε ιδιαίτερη εκτίμηση. Η νικηφόρος πορεία του Αγησιλάου διακόπηκε το 394 π.Χ., όταν έλαβε διαταγή από τη Σπάρτη να επιστρέψει με τον στρατό του στην Ελλάδα.

Το 394 π.Χ. στη μάχη της Κορώνειας βρέθηκαν αντιμέτωποι οι Αθηναίοι (και οι σύμμαχοί τους Βοιωτοί, Αργείοι και Κορίνθιοι) με τους Σπαρτιάτες, των οποίων επικεφαλής ήταν ο Αγησίλαος. Ο Ξενοφών, που ακολουθούσε τον στρατό του Αγησιλάου, κατηγορήθηκε για τις σχέσεις του με τη Σπάρτη και εξορίστηκε από την Αθήνα. Εγκαταστάθηκε τότε στον Σκιλλούντα της Ηλείας και έγινε «πρόξενος» των Σπαρτιατών στην Ολυμπία.

Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα το 371 π.Χ. κατέφυγε στην Κόρινθο και για κάποια περίοδο συμφιλιώθηκε με την Αθήνα. Εξάλλου δύο έργα του, *ο Ἱππαρχικός* και ο *Οἰκονομικός*, προϋποθέτουν εξοικείωση με τον αθηναϊκό τρόπο ζωής. Ο γιος του σκοτώθηκε το 362 π.Χ. στη Μαντίνεια πολεμώντας στο πλευρό των Αθηναίων ιππέων.

Ο θάνατος του Ξενοφώντα τοποθετείται μετά το 355 π.Χ. Τα πιο γνωστά έργα του είναι η *Κύρου Ἀνάβασις* και τα *Ἑλληνικά*, με τα οποία στην ουσία συνεχίζει το έργο του Θουκυδίδη έως τη μάχη της Μαντίνειας. Εκτός από ιστορικά έργα συνέγραψε και πολλά φιλοσοφικά και τεχνικά (*τέχναι*, πραγματείες), στα οποία περιέχονται συμβουλές και πρακτικές οδηγίες για διάφορες δραστηριότητες (π.χ. *Κυνηγετικός*, *Πόροι*, βλ. και Ενότητα 5).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το φιλοσοφικού περιεχομένου έργο του Ξενοφώντα *Ἀπομνημονεύματα* (τέσσερα βιβλία) είναι επηρεασμένο από τη σωκρατική διδασκαλία. Πρόκειται για μια συλλογή συζητήσεων, συμβουλών και επεισοδίων τα οποία έχουν οργανωθεί κατά θεματικές ενότητες. Αποτελεί εγχειρίδιο ηθικής, απόσταγμα πρακτικής σοφίας σχετικά με θέματα που άπτονται του καθημερινού βίου, όπως είναι η αυτοκυριαρχία και η αυτοσυγκράτηση, ο σεβασμός προς τους γονείς, η υπακοή στους νόμους, η αγάπη και η φιλία, οι επαγγελματικές ικανότητες, η μόρφωση, η εκπαίδευση κ.ά.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν βασικές ασχολίες και επαγγέλματα των Αθηναίων κατά την αρχαιότητα,**
- **να αντιληφθούν τη σημασία των επαγγελμάτων αυτών για την οικονομία της πόλης των Αθηνών,**
- **να συγκρίνουν τα επαγγέλματα που περιγράφονται στο κείμενο με εκείνα των γονέων τους ή της περιοχής τους.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

– Οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν συνήθη επαγγέλματα των κατοίκων της περιοχής τους και να περιγράψουν τον οικονομικό χαρακτήρα της. Με αφορμή και την προηγούμενη Ενότητα και μετά την ανάγνωση της παρούσας, οι μαθητές μπορούν να περιγράψουν ορισμένα επαγγέλματα τα οποία υπήρχαν στην αρχαιότητα και εξακολουθούν να υπάρχουν και σήμερα.

– Στη ραψωδία *θ* της *Ὀδύσσειας* συναντάμε χαρακτηριστικά ονόματα Φαιάκων όπως *Ἀκρόνεως, Ὠκύαλος, Ἐλατρεύς, Ναυτεύς, Πρυμνεύς, Ἀγχίαλος, Ἐρετμεύς, Ποντεύς, Πρῳρεύς, Ἀναβησίνεως, Ἀμφίαλος, Πολύνηος, Εὐρύαλος, Ναυβολίδης, Ἄλιος, Κλυτόνηος* κ.ά., που όλα τους σχετίζονται με την επαγγελματική δραστηριότητα των ανθρώπων που τα φέρουν. Ο Όμηρος θέλοντας να αισθητοποιήσει τη στενή σχέση των Φαιάκων με τη θάλασσα πλάθει με τη φαντασία του ή δανείζεται από την πραγματικότητα μια σειρά ονομάτων που σχετίζονται με το υγρό στοιχείο.
– Ενδιαφέρον θα ήταν να ζητηθεί από τους μαθητές να «ανακαλύψουν» μέσα στο κείμενο το όνομα εκείνο που μαρτυρεί την επαγγελματική ιδιότητα του ατόμου που το φέρει (*Ναυσικύδης*). Μπορούν, μάλιστα, να αναζητήσουν επίθετα της ν.ε. που συνδέονται με επαγγέλματα, π.χ. Μυλωνάς, Καφετζόπουλος, Διάκος, Παπάς.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Από το κείμενο αντιλαμβανόμαστε ότι η ενασχόληση με τη θάλασσα έδινε πολλές επαγγελματικές διεξόδους. Υπήρχαν οι ναύκληροι, οι οποίοι ως ιδιοκτήτες πλοίων ασχολούνταν με το εμπόριο. Εκτός αυτού όμως και το χερσαίο εμπόριο έδινε τη δυνατότητα σε πολλούς Αθηναίους να εξασφαλίζουν τα προς το ζην. Επίσης είχαν αναπτυχθεί πολλές βιοτεχνίες για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων καθημερινής χρήσης. Στην οικονομική ανάπτυξη συνέβαλλαν εξάλλου και τα μεταλλεία του Λαυρίου.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια συμπεράσματα βγάζετε για την οικονομία της Αθήνας με βάση τα επαγγέλματα που περιγράφονται στο απόσπασμα;
2. Υπάρχουν και σήμερα τα επαγγέλματα που αναφέρονται στο απόσπασμα;

Διαθεματική – δημιουργική δραστηριότητα

Θέμα: «Δημιουργία πίνακα που θα αναρτηθεί στην τάξη: αντιστοίχιση επαγγελμάτων της αρχαιότητας με σύγχρονα επαγγέλματα (ή επαγγέλματα που χάνονται)».

Οι μαθητές συγκεντρώνουν υλικό που αναπαριστά τα επαγγέλματα που αναφέρονται στο κείμενο της Ενότητας (*στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* υπάρχει για κάθε εποχή αντίστοιχο κεφάλαιο με εικόνες, βλ. τόμ. Β΄, σσ. 366-411 και 438-471), καθώς και αντίστοιχες εικόνες από σύγχρονα ή παλαιότερα επαγγέλματα (αν δε βρίσκουν εικόνες, μπορούν να χρησιμοποιήσουν πρωτότυπες δικές τους). Σε μεγάλο χαρτόνι σχηματίζουν δύο στήλες με τα ευρήματά τους, αναγράφοντας το όνομα του επαγγέλματος στην α.ε. και στη ν.ε.

Β. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος της διδασκαλίας της ετυμολογίας στην Α΄ Γυμνασίου είναι αφενός η πρώτη επαφή των μαθητών με τη θεωρία της ετυμολογίας των λέξεων στην α.ε. και με μία από τις δύο βασικές διαδικασίες σχηματισμού λέξεων, την παραγωγή, και αφετέρου η συνειδητοποίηση ότι η καλή γνώση της ετυμολογίας της α.ε. προσφέρει τη δυνατότητα καλύτερης κατανόησης της σημασίας πολλών λέξεων στη ν.ε.

Η παραγωγή αποτελεί το αντικείμενο του ετυμολογικού μέρους της Α΄ Γυμνασίου. Στο κεφάλαιο αυτό δίνονται βασικοί όροι που θα χρησιμοποιηθούν στις επόμενες Ενότητες του παρόντος εγχειριδίου (λέξη απλή, σύνθετη, πρωτότυπη, παράγωγη, ομόρριζη, ριζική), αλλά και αυτού της επόμενης τάξης (όπου θα γίνει εκτενής αναφορά στη σύνθεση).

Θεωρείται απαραίτητο να τονιστούν από τον διδάσκοντα οι όροι *θέμα, κατάληξη, ρίζα* και να αφιερωθεί αρκετός χρόνος σε ασκήσεις, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν την αξιοποίηση ρημάτων με περισσότερα του ενός θέματα, όπως το *ὁρῶ*, το *λέγω* κ.ά.

Κάθε Ενότητα περιλαμβάνει μετά τη διδασκαλία ασκήσεις που εισάγουν τον μαθητή στο νέο φαινόμενο.

Επειδή οι μαθητές έρχονται σε επαφή με την α.ε. και με το ετυμολογικό για πρώτη φορά, κρίνεται απαραίτητη η βοήθεια του καθηγητή σε όλες τις ασκήσεις του κεφαλαίου αυτού.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. 1-ε, 2-γ, 3-β, 4-στ, 5-α, 6-δ.
3. 1-στ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-γ, 6-δ.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε αν οι παρακάτω λέξεις είναι σύνθετες ή απλές: *πλεῖστοι, ἐγεώργει, πολλάκις, σκυτοτόμων, πορίζωνται.*

2. Για καθεμία από τις ακόλουθες α.ε. λέξεις της Ενότητας να γράψετε από δύο ομόρριζες (απλές ή σύνθετες) της ν.ε.: *τροφήν, βίῳ, τέχνην, πόλεις.*
[Απάντηση: τρέφω, ανατρέφω // βίωση, βίωμα, βιολόγος, αναβίωση // τεχνίτης, καλλιτέχνης // πολίτης, πολιτεία, συμπολίτης, αντιπολίτευση.]

Γ. Γραμματική

Διδακτικοί στόχοι:

- **η εξοικείωση των μαθητών με τους βασικούς κανόνες τονισμού, τα κλιτά και άκλιτα μέρη του λόγου της α.ε. και με τη χρήση της δοτικής,**
- **ο εντοπισμός ομοιοτήτων μεταξύ α.ε. και ν.ε.**

Τόνοι και πνεύματα

1. Να γίνει σύντομη αναφορά στις εγκλιτικές λέξεις και να δοθούν κάποια παραδείγματα, ώστε να μπορεί να τις αναγνωρίσει ο μαθητής στα κείμενα, π.χ. *ὁ θεός ἐστι ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, ἦλθεν ἄνθρωπός τις.*

2. Για να κατανοήσει ο μαθητής τη σημασία των τόνων και των πνευμάτων, καλό θα ήταν να δοθούν παραδείγματα στα οποία αλλάζει η σημασία των λέξεων ανάλογα με τον τόνο (όπως συμβαίνει και στη Νεοελληνική, π.χ. δουλεία / δουλειά): *εἶμι* (= έρχομαι) / *εἰμί* (= είμαι), *εἶπε* (= είπε) / *εἰπέ* (= πες).

3. Να αναφερθεί ο διδάσκων στο φαινόμενο της δάσυνσης των ψιλών συμφώνων προ δασείας, π.χ. ἀφορῶ (< *ἀπ[ό]* + *ὁρῶ*), *ἔφιππος* (< *ἐπ[ί]* + *ἵππος*), *κάθοδος* (< *κατ[ά]* + *ὁδός*). Για εξοικείωση και εξάσκηση μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να συνθέσουν τις παρακάτω λέξεις: *ἐπί* + *ἡμερεύω, ἐπί* + *εὑρίσκω, ὑπό* + *ἕρπω, ἀπό* + *ὁρισμός, κατά* + *ἡγητής, μετά* + *ἑόρτια, ἀντί* + *ὑγιεινός.* Κάθε φορά που συναντούν περίπτωση δάσυνσης στα κείμενα, πρέπει να μπορούν να την επισημαίνουν.

Μέρη του λόγου

Κατ' αρχάς είναι σκόπιμη η αναφορά στα μέρη του λόγου της ν.ε. Είναι πολύ σημαντικό να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι υπάρχει αντιστοιχία. Για την επίτευξη αυτού του στόχου μπορεί να αναφερθεί ένα παράδειγμα για κάθε μέρος του λόγου στη ν.ε. και στη συνέχεια να τεθεί το ερώτημα ποια από αυτά τα μέρη είναι κλιτά και ποια άκλιτα.

Καλό θα ήταν να γίνει ιδιαίτερη αναφορά και στις διαφορές στα παρεπόμενα των κλιτών μερών του λόγου, οι οποίες παρουσιάζονται εποπτικά και με παραδείγματα στο Βιβλίο του Μαθητή. Έμφαση δίνεται στη δοτική πτώση και στις επιβιώσεις της σε στερεότυπες φράσεις της ν.ε. Να τονιστεί στους μαθητές ότι στη ν.ε. έχει αντικατασταθεί από εμπρόθετους προσδιορισμούς ή από τη γενική.

Τα παρεπόμενα των πτωτικών

Οι μαθητές μπορούν να κάνουν χρήση των φράσεων που δίνονται στα παραδείγματα και στις ασκήσεις 3 και 4 του Βιβλίου του Μαθητή, καθώς και στην πρόσθετη άσκηση 1 (βλ. παρακάτω) σε διαλόγους που θα προετοιμάσουν σε ομάδες. Πρέπει, βεβαίως, να έχει προηγηθεί η αναζήτηση αυτών των φράσεων στο λεξικό της ν.ε. και η κατανόηση της σημασίας τους.

Μπορεί ακόμη να αναλυθεί ετυμολογικώς το όνομα κάθε πτώσης, π.χ. στην περίπτωση της κλητικής είναι εύκολο για τον μαθητή να θυμάται ότι η λέξη παράγεται από το ρήμα *καλῶ*, επομένως χρησιμοποιούμε την κλητική όταν θέλουμε να καλέσουμε, να προσφωνήσουμε κάποιον (κλητική προσφώνηση).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

4. πάση θυσία, ενώπιος ενωπίω, επ' ουδενί λόγω, επί τη ευκαιρία, εν ευθέτω χρόνω.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με τις κατάλληλες λέξεις και φράσεις από το πλαίσιο:

λόγω, επί ίσοις όροις, εν πάση περιπτώσει, ενόψει, ο εν λόγω, επ' αυτοφώρω, τοις μετρητοίς, εν βρασμώ ψυχής

α. Αργήσαμε να έρθουμε ..... κακοκαιρίας.
β. Το έγκλημα έγινε ..... .
γ. Πάντα πληρώνω ..... .
δ. Στο τμήμα μου όλοι δουλεύουν ..... .
ε. ..... των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, έγιναν πολλά έργα στην Ελλάδα.
στ. ..... πολιτικός αυθαιρετεί.
ζ. Ο διαρρήκτης πιάστηκε ..... .
η. ..... πρέπει να συγχωρούμε αυτόν που μετανιώνει για το σφάλμα του.

2. Να τονίσετε τις λέξεις και να δικαιολογήσετε τον τονισμό: *πολεως, λεξις, καλον, λογος, ἀνθρωπος, παιδαγωγος, νησου, οὐρανος, αὐτοχθων, δωρον, ἐλεγον, στρατηγος, μητηρ, πεμπω, νησον.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Andrewes, A., *Αρχαία ελληνική κοινωνία*, μτφρ. Α. Παναγόπουλος, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1983.

Austin, M.M. – Vidal-Naquet, P., *Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Τ. Κουκουλιός, Δαίδαλος, Αθήνα, 1998.

Casson, C., *The Ancient Mariners: Seafarers and Sea Fighters of the Mediterranean in Ancient Times*, Princeton University Press, Princeton, 1991[2].

Finley, M.I., *Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Παναγόπουλος, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1996.

Flacelière, R., *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων*, μτφρ. Γ. Βανδώρος, Παπαδήμας, Αθήνα, 1987[7].

Garland, R., *Daily life of the ancient Greeks*, Greenwood Press, Westport, Conn./ London, 1998.
Glotz, G., *Η εργασία στην Αρχαία Ελλάδα: οικονομική ιστορία της Ελλάδας από την ομηρική περίοδο ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση*, Δίφρος, Αθήνα, 1982.
Hopper, R.J., *Trade and Industry in Classical Greece*, Thames and Hudson, London, 1979.
Kolobova, K. – Ozereekaja, *E., Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Γ. Ζωίδη, Παπαδήμας, Αθήνα, 1993.
Meijer, F. – van Nijf, O., *Trade, Transport and Society in the Ancient World*: *a Sourcebook*, Routledge, London, 1992.
Middleton, H., *Ancient Greek Jobs*, Heinemann Library, Oxford, 2002.
Πετρόπουλος, Δ., «Ο ιδιωτικός βίος των Ελλήνων», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Β΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1971, σσ. 438-471.
Roebuck, C., *The Muses at Work: Arts, Crafts, and Professions in Ancient Greece and Rome*, M.I.T. Press, Cambridge, Mass., 1969.
Σακελλαρίου, Μ., «Δομή και δυναμική της αθηναϊκής κοινωνίας κατά τον 4ο αιώνα», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Γ2, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1972, σσ. 10-20.

Ενδεικτική δικτυογραφία

http://www.e-yliko.sch.gr/filaegymn02.htm
http://www.filologia.gr/Lasithi.htm

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Πλεύσαντες οὖν ὅσον τριακοσίους σταδίους νήσῳ μικρᾷ καὶ ἐρήμῃ προσηνέχθημεν, ἀφ' ἧς ὕδωρ λαβόντες -ἐπελελοίπει γὰρ ἤδη- καὶ δύο ταύρους ἀγρίους κατατοξεύσαντες ἀπεπλεύσαμεν. Οἱ δὲ ταῦροι οὗτοι τὰ κέρατα οὐκ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἶχον, ἀλλ' ὑπὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὥσπερ ὁ Μῶμος ἠξίου. Μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰς πέλαγος ἐνεβαίνομεν, οὐχ ὕδατος, ἀλλὰ γάλακτος· καὶ νῆσος ἐν αὐτῷ ἐφαίνετο λευκὴ πλήρης ἀμπέλων. Ἦν δὲ ἡ νῆσος τυρὸς μέγιστος συμπεπηγώς, ὡς ὕστερον ἐμφαγόντες ἐμάθομεν, σταδίων εἴκοσι πέντε τὸ περίμετρον· αἱ δὲ ἄμπελοι βοτρύων πλήρεις, οὐ μέντοι οἶνον, ἀλλὰ γάλα ἐξ αὐτῶν ἀποθλίβοντες ἐπίνομεν. Ἱερὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ νήσῳ ἀνῳκοδόμητο Γαλατείας τῆς Νηρηΐδος, ὡς ἐδήλου τὸ ἐπίγραμμα. Ὅσον οὖν χρόνον ἐκεῖ ἐμείναμεν, ὄψον μὲν ἡμῖν καὶ σιτίον ἡ γῆ ὑπῆρχεν, ποτὸν δὲ τὸ γάλα τὸ ἐκ τῶν βοτρύων. Βασιλεύειν δὲ τῶν χωρίων τούτων ἐλέγετο Τυρὼ ἡ Σαλμωνέως, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν ταύτην παρὰ τοῦ Ποσειδῶνος λαβοῦσα τὴν τιμήν. Μείναντες δὲ ἡμέρας ἐν τῇ νήσῳ πέντε, τῇ ἕκτῃ ἐξωρμήσαμεν, αὔρας μέν τινος παραπεμπούσης, λειοκύμονος δὲ οὔσης τῆς θαλάττης· ὀγδόῃ δὲ ἡμέρᾳ πλέοντες οὐκέτι διὰ τοῦ γάλακτος, ἀλλ' ἤδη ἐν ἁλμυρῷ καὶ κυανέῳ ὕδατι, καθορῶμεν ἀνθρώπους πολλοὺς ἐπὶ τοῦ πελάγους διαθέοντας, ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας, καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ μεγέθη, πλὴν τῶν ποδῶν μόνων· ταῦτα γὰρ φέλλινα εἶχον, ἀφ' οὗ δή, οἶμαι, καὶ ἐκαλοῦντο Φελλόποδες. Ἐθαυμάσαμεν οὖν ἰδόντες οὐ βαπτιζομένους, ἀλλὰ ὑπερέχοντας τῶν κυμάτων καὶ ἀδεῶς ὁδοιποροῦντας. Οἱ δὲ καὶ προσήεσαν καὶ ἠσπάζοντο ἡμᾶς Ἑλληνικῇ φωνῇ· ἔλεγον δὲ εἰς Φελλὼ τὴν αὐτῶν πατρίδα ἐπείγεσθαι. Μέχρι μὲν οὖν τινος συνωδοιπόρουν ἡμῖν παραθέοντες, εἶτα

ἀποτραπόμενοι τῆς ὁδοῦ ἐβάδιζον εὔπλοιαν ἡμῖν ἐπευξάμενοι.

Λουκιανός, *Ἀληθὴς Ἱστορία* 2.3-4
Έκδοση: M.D. Macleod (OCT), 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Τις περισσότερες πληροφορίες για τον βίο του Λουκιανού τις αντλούμε μέσα από το ίδιο το έργο του. Γεννήθηκε γύρω στο 120 μ.Χ. στα Σαμόσατα της Κομμαγηνής. Ο ίδιος αναφέρει ότι ήταν Σύρος. Το σχετικό λήμμα στο λεξικό Σούδα παρέχει την πληροφορία ότι ο Λουκιανός εργάστηκε ως δικηγόρος στην Αντιόχεια της Συρίας και αργότερα στράφηκε «ἐπὶ τὸ λογογραφεῖν». Ταξίδεψε σε πνευματικά κέντρα και παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής. Καθώς ωρίμαζε, αναζητούσε νέους τρόπους έκφρασης και αυτές οι αναζητήσεις αποτυπώνονται στο έργο του. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτών των αναζητήσεων αποτελούν οι διάλογοί του, στους οποίους συνδύασε στοιχεία των πλατωνικών διαλόγων με τις μενίππειες σάτιρες, τους μίμους και τη Νέα Κωμωδία. Ο Λουκιανός έζησε μακρό βίο, όπως διαφαίνεται μέσα από δικά του σχόλια σε έργα του. Δεν ξέρουμε πότε πέθανε, αλλά από το έργο του *Αλέξανδρος* συνάγεται ότι ζούσε μετά τον θάνατο του Μάρκου Αυρηλίου (180 μ.Χ.).

Το έργο του είναι ευρύ, ποικίλο και δύσκολο να ενταχθεί σε λογοτεχνικά είδη. Του αποδίδονται περίπου ογδόντα έργα, εκ των οποίων τα περισσότερα θεωρούνται γνήσια. Υπήρξε σοφιστής, ρήτορας και σατιρικός που αρεσκόταν στις φανταστικές αφηγήσεις και στη διακωμώδηση της εποχής του. Υπάρχουν ποικίλες τάσεις στην κριτική που ασκήθηκε σχετικά με την αξία του έργου του Λουκιανού. Ορισμένοι μελετητές θεώρησαν τον Λουκιανό απλό μιμητή του Μενίππου, κυνικού φιλοσόφου του 3ου αι. π.Χ., ωστόσο η νεότερη έρευνα δίνει έμφαση στη σχέση του Λουκιανού με την εποχή του και στον τρόπο με τον οποίο την απεικόνισε, συχνά σατιρίζοντας και διακωμωδώντας την.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Χαρακτηριστικό έργο του Λουκιανού είναι η *Ἀληθὴς Ἱστορία* (ή *Ἀληθῆ Διηγήματα*), που έχει τη μορφή μυθιστορήματος. Ο τίτλος του είναι ειρωνικός, αφού, όπως δηλώνει ο ίδιος, τίποτε από όσα γράφει δεν είναι αλήθεια.

Στον πρόλογο μας πληροφορεί ότι σκοπός του είναι να σατιρίσει παλιούς ποιητές, ιστορικούς και φιλοσόφους οι οποίοι περιέγραφαν στα έργα τους πράγματα απίθανα και μυθικά και μάλιστα προσπαθούσαν να πείσουν ότι ήταν αληθινά ή ότι οι ίδιοι τα είχαν ελέγξει. Δηλώνει ότι του προξένησε απορία το ότι όλοι αυτοί έλεγαν ψέματα έχοντας την εντύπωση ότι δε θα τους καταλάβαινε ο κόσμος. Από αυτή του την παρατήρηση προέκυψε, όπως λέει, η ιδέα να γράψει ένα ανάλογο έργο· συμπληρώνει μάλιστα, θέλοντας να σατιρίσει τα ιστοριογραφικά έργα και τα μυθιστορήματα, ότι από ματαιοδοξία θέλησε να αφήσει κάτι στις επόμενες γενιές και να εκμεταλλευτεί το δικαίωμα να γράφει ό,τι του περνάει από το μυαλό. Προτρέπει, επίσης, τον αναγνώστη να μην τα πιστέψει, αφού πρόκειται για γεγονότα που ούτε είδε ο ίδιος ούτε του τα είπαν άλλοι ούτε συνέβησαν ποτέ.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν έναν ευχάριστο αρχαίο συγγραφέα και να εκτιμήσουν τη φαντασία και το χιούμορ του, που βρίσκει μιμητές ακόμη και σήμερα,**
- **να απολαύσουν μια φανταστική ιστορία που εκτυλίσσεται σε εξωτικούς τόπους,**
- **να συνειδητοποιήσουν τη γοητεία που ασκούν στον άνθρωπο η περιπέτεια, η εξερεύνηση του αγνώστου και η συνεχής ανακάλυψη νέων πραγμάτων,**

- **να συγκρίνουν το συγκεκριμένο απόσπασμα με συγγενή θεματολογικώς (φανταστικά ταξίδια) έργα της λογοτεχνίας και του κινηματογράφου,**
- **να κατανοήσουν τους μηχανισμούς παραγωγής ουσιαστικών από ουσιαστικά,**
- **να μελετήσουν τα ουσιαστικά της β΄ κλίσης σε σύγκριση με αντίστοιχα ουσιαστικά της ν.ε.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

– Οι μαθητές αναφέρουν ταινίες επιστημονικής φαντασίας που έχουν δει ή ανάλογα βιβλία που έχουν διαβάσει και περιγράφουν φανταστικά πλάσματα. Μπορεί επίσης να παρουσιαστεί στην τάξη σχετικό φωτογραφικό υλικό από εφημερίδες και περιοδικά.

– **Με σύντομη εισαγωγή δίνονται ορισμένα στοιχεία:** Ο Λουκιανός μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος συγγραφέας έργου επιστημονικής φαντασίας. Σπούδασε ρητορική και ταξίδεψε σε Ελλάδα, Ιταλία και Γαλατία. Εγκαταστάθηκε στην Αθήνα σε ηλικία 40 ετών περίπου και αφιερώθηκε στη μελέτη της φιλοσοφίας με δάσκαλο τον στωικό Δημώνακτα, αλλά ήρθε σε επαφή και με επικούρειους και κυνικούς φιλοσόφους. Τα κείμενά του έχουν χιουμοριστικό ύφος και καυστική διάθεση· περιέχουν πολύ αστείες επινοήσεις και εκφράζουν διαχρονικές αλήθειες. Οι σύγχρονοι του Λουκιανού υπήρξαν επιφυλακτικοί προς το έργο του εξαιτίας των αντιλήψεων που εκφράζει, οι μεταγενέστεροι όμως το εκτίμησαν δεόντως. Εκτός από τους περίφημους σατιρικούς διαλόγους του (*Ἑταιρικοί, Νεκρικοί, Θεῶν, Ἐνάλιοι*), σημαντικά έργα του είναι τα *Ἐνύπνιον*, *Δὶς κατηγορούμενος*, *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, ενώ η *Ἀληθὴς Ἱστορία* είναι από τα ευφυέστερα δημιουργήματά του.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Το κοινό στοιχείο ανάμεσα στους Φελλόποδες και στους ήρωες των κινουμένων σχεδίων είναι ένας περίεργος ανθρωπομορφισμός. Όλοι έχουν ανθρώπινες συνήθειες και μιλούν τη γλώσσα αυτών με τους οποίους συναντώνται. Παράλληλα μπορούν να κάνουν πράγματα πέρα από τις ανθρώπινες δυνατότητες, όπως π.χ. στο κείμενο της Ενότητας όπου οι Φελλόποδες βαδίζουν πάνω στο νερό.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι άνθρωποι γοητεύονται από εξωτικούς τόπους και φανταστικά όντα;

2. Κρίνοντας από βιβλία που έχετε διαβάσει και από ταινίες που έχετε παρακολουθήσει, πώς νομίζετε ότι παρουσιάζονται συνήθως οι εκπρόσωποι εξωγήινων πολιτισμών; Πού αποδίδετε αυτή την τάση;
[Απάντηση: Κοινό στοιχείο ο ανθρωπομορφισμός. Οι άνθρωποι αισθάνονται ασφαλέστεροι όταν σκέφτονται πως, αν δεν είναι μόνοι τους στο σύμπαν, τουλάχιστον και οι άλλοι κάτοικοί του είναι σαν αυτούς, στα όρια των δυνατοτήτων τους. Υπάρχει όμως και η άλλη αντίληψη, ότι οι κάτοικοι άλλων πλανητών έχουν πολλές ικανότητες που δε διαθέτουν οι άνθρωποι, ενώ έχουν και διαφορές σωματικές. Μπορούμε να θυμηθούμε ταινίες όπως ο *E.T.* και το *Allien*. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με μια διαφορετική αντίληψη που θέλει τους ανθρώπους να προβάλλουν σε άλλα όντα ιδιότητες που θα επιθυμούσαν να έχουν αυτοί.]

Δημιουργικές - διαθεματικές δραστηριότητες

Θέμα: «Ο άνθρωπος φαντάζεται τα εξωγήινα όντα...» ή «Υπάρχει ζωή στο Διάστημα; Οι συγγραφείς, οι σεναριογράφοι, οι δημιουργοί παιχνιδιών απαντούν».

Δραστηριότητα που απευθύνεται σε μαθητές που ασχολούνται με κάθε τομέα που περιλαμβάνει στοιχεία επιστημονικής φαντασίας. Ξεκινώντας από αποσπάσματα του Λουκιανού με συγγενή θεμα-

τολογία (φανταστικά ταξίδια και όντα), από τη λογοτεχνία (*Τα ταξίδια του Γκιούλιβερ* του Σουίφτ, τα φανταστικά μυθιστορήματα του Ιουλίου Βερν και, από τους πιο σύγχρονους, τα μυθιστορήματα του Ντάγκλας Άνταμς) από τον κινηματογράφο (*Οδύσσεια του Διαστήματος, Ο Πόλεμος των Άστρων* κ.ά.π.), οι μαθητές καλούνται να ασκήσουν τη δική τους φαντασία σε ένα θέμα που δε σταμάτησε ποτέ να προβληματίζει τον άνθρωπο.

Επίσης, θα μπορούσαν να διοργανώσουν τη δική τους έκθεση με εξωγήινα όντα, όπως εκείνοι τα φαντάζονται.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η εξοικείωσή τους με παράγωγα και σύνθετα του ουσιαστικού *ἡ φωνή* από την α.ε. και τη ν.ε.

Για άλλη μια φορά οι μαθητές θα διαπιστώσουν τη συνέχεια μεταξύ των δύο μορφών της γλώσσας μας.

Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση του ουδετέρου του επιθέτου *φωνήεις, φωνήεσσα, φωνῆεν*. Το ουδέτερο *φωνῆεν* (= αυτό που έχει φωνή) ήδη από τον Πλούταρχο (*Περὶ Εὐθυμίας* 474a) μαρτυρείται σε πληθυντικό αριθμό με τη σημερινή σημασία: *φωνήεντα καὶ ἄφωνα γράμματα.*

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-στ, 2-α, 3-ε, 4-γ, 5-δ, 6-β.

2. Συνώνυμα: διαφωνία, καλλίφωνος, πολυφωνία, αναφωνώ, παράφωνος, παραφωνία // Αντώνυμα: μεγαλόφωνα, συμφωνία, φωνάζω, πολυφωνία.

Β2. Ετυμολογικά

Γενική παρατήρηση για την παραγωγή

Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η α.ε. γλώσσα είναι πολύ πιο οικεία από όσο νόμιζαν. Γι' αυτό και η διδασκαλία των καταλήξεων πρέπει να συνοδεύεται από αναφορά αντίστοιχων καταλήξεων της ν.ε.

Υποκοριστικά

Στον Πίνακα αξιοποιούνται όσες λέξεις του κειμένου ή και προηγούμενων Ενοτήτων μπορούν να δώσουν παραδείγματα (*νῆσος* > *νησίς, νησύδριον, σῶμα* > *σωμάτιον, οἶκος* > *οἰκίδιον**).

Η σύγκριση ν.ε. και α.ε. θα ήταν χρήσιμο να συζητηθεί μέσα στην τάξη. Παρατηρούμε την ομοιότητα με τη ν.ε: π.χ. *οἰκ-ίδιον* (πβ. ν.ε. σωματίδιο), *νεαν-ίσκος* (πβ. ν.ε. δικηγορίσκος), *δενδρ-ύλλιον* (πβ. ν.ε. δενδρύλλιο).

Περιεκτικά και τοπικά

Η σύγκριση ν.ε. και α.ε. προσφέρεται και σε αυτή την περίπτωση για συζήτηση μέσα στην τάξη. Για τα περιεκτικά μπορούν να αξιοποιηθούν τύποι όπως *ἐλαιών* (πβ. ν.ε. ελαιώνας), *ἀμπελών* (πβ. ν.ε. αμπελώνας), α.ε. *μυρμηκιά* (πβ. ν.ε. μυρμηγκιά) και για τα τοπικά ο τύπος *ἰατρεῖον* (πβ. ν.ε. ιατρείο).

---

* Σημείωση: Το σύμβολο > δηλώνει ότι η λέξη που βρίσκεται αριστερά του είναι η πρωτότυπη και αυτή που βρίσκεται δεξιά του η παράγωγη. Αντίστροφα, στο διδακτικό εγχειρίδιο η πορεία π.χ. *σωμάτων* < *σῶμα* δηλώνει ότι η λέξη στα αριστερά είναι παράγωγη και στα δεξιά η πρωτότυπη.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *παιδ**άριον***, υποκοριστικό // *λογ**εῖον,*** τοπικό // *θυρ**ίς,*** υποκοριστικό // *πυργ**ίδιον,*** υποκοριστικό // *παρθεν**ών***, περιεκτικό // *μαγειρ**εῖον,*** τοπικό // *παιδ**ίσκη,*** υποκοριστικό // *ξιφ**ίδιον***, υποκοριστικό.
2. *παῖς, λόγος, θύρα, πύργος, παρθένος, μάγειρος, παῖς (ἡ), ξίφος.*
3. 1-στ, τοπικό, **2-ε,** περιεκτικό, **3-β**, υποκοριστικό, **4-γ**, υποκοριστικό, **5-α**, περιεκτικό, **6-δ**, υποκοριστικό.
4. 1-α, 2-α, 3-β, 4-γ, 5-α, 6-α, 7-α.
5. *χωρίον, γραφεῖον, κιόνιον (και κιονίσκος), θηρίον, ὀμμάτιον, ᾠδεῖον.*

Πρόσθετη άσκηση

Να αναζητήσετε στη ν.ε. δύο παράγωγα υποκοριστικά, περιεκτικά και τοπικά ουσιαστικά και να βρείτε το ουσιαστικό από το οποίο παράγονται.

[Απάντηση: πλανητάριο < πλανήτης, γλωσσάριο < γλώσσα, σφαιρίδιο < σφαίρα, ογκίδιο < όγκος, λιμεναρχείο < λιμενάρχης, καπηλειό < κάπηλος, περιστερώνας < περιστέρι, κοιτώνας < κοίτη].

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την κλίση του οριστικού άρθρου, με τη β΄ κλίση και με τα δύο πρώτα πρόσωπα της προσωπικής αντωνυμίας.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *τῷ ὀφθαλμῷ, ταῖς νήσοις, τῷ ἀνθρώπῳ, τοὺς οἴνους, τὸν ὅρκον, τοῖς ποτηρίοις.*
3. *σταδίους* – αιτ. πληθ., *Λουκιανός* – ονομ. εν., *ποταμῶν* – γεν. πληθ., *νήσῳ* – δοτ. εν., *τυροῦ* – γεν. εν.
4. *τοῦ μυστηρίου, τὴν νῆσον, τοῖς σταδίοις, τὰ δένδρα, τῶν δώρων, τοῦ οἴκου, τὸν ἰατρόν, τῷ ἐφήβῳ, τοῦ καρποῦ, τοῖς ποταμοῖς, ταῖς ψήφοις, τοὺς γεωργούς, τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Λουκιανόν.*
5. α. *ταῦροι*, **β.** *νόσου, ὀφθαλμούς*, **γ.** *ἄμπελοι, οἶνον*, **δ.** *σύμμαχοι, πολέμιοι, βάρβαροι*, **ε.** *θρήνου.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του ουσιαστικού που σας δίνεται στην παρένθεση.
α. *Πλέομεν οὖν πολὺν* ..... (*χρόνος*).
β. *Ἔπαυσα τοὺς* ..... (*θρῆνος*).
γ. *Μακάριοι οἱ* ..... (*πτωχός*) *τῷ πνεύματι.*
δ. *Οἱ Φελλόποδες* ..... (*ἄνθρωπος*) *εἰσιν.*
ε. *Οἱ φίλοι τὸν* ..... (*οἶνος*) *πίνουσιν.*
2. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των ουσιαστικών και να τα τονίσετε: *τριακοσίους σταδι*....., *ἀργίους ταυρ*....., *λευκὴ νησ*....., *ἀγαθοῖς ἀνθρωπ*....., *μακρὰν ὁδ*....., *μεγάλους κινδυν*....., *βασιλείου σκηπτρ*.....
3. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά που ακολουθούνται από παρένθεση στον άλλο αριθμό:
α. *Ὁ νοῦς ἐστι δῶρον* (.....) *τῆς φύσεως.*
β. *Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον* (.....) *βαλέτω* (= ας ρίξει).
γ. *Πείθομαι τοῖς παλαιοῖς νόμοις* (.....).
δ. *Ἔχω ἀμπέλους* (.....) *πολλάς.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Anderson, G., "Lucian, *Verae historiae*", στο: Schmeling, G. (επιμ.), *The Novel in the Ancient World,* Mnemosyne Suppl. 159, Brill, Leiden, 1996, σσ. 555-561.

Baldwin, B., *Studies in Lucian,* Hakkert, Toronto, 1973.

Branham, R.B., *Unruly Eloquence: Lucian and the Comedy of Traditions,* Harvard University Press, Cambridge Mass., 1989.

Georgiadou, A. – Lamour, D.H.J., *Lucian's science fiction novel,* True Histories*: Interpretation and Commentary,* Mnemosyne Suppl. 179, Brill, Leiden, 1998.

Των ιδίων, "The mirror of the moon: Lucian's 'Verae Historiae' as philosophical parody", *Hermes* 126 (1998), σσ. 310-325.

Hall, J., *Lucian's satire*, Arno Press, New York, 1981.

Jones, C.P., *Culture and Society in Lucian*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1986.

Laird, A.J.W., "Fiction as a discourse of philosophy in Lucian's *Verae Historiae*", στο: Panayotakis, S., Zimmerman, M., Keulen, W. (επιμ.), *The Ancient Novel and Beyond*, Mnemosyne Suppl. 241, Brill, Leiden/Boston, 2003, σσ. 115-127.

Μουλλάς, Π., *Λουκιανού Νεκρικοί και Εταιρικοί Διάλογοι*, Ωκεανίδα, Αθήνα, 2001.

Ollier, T., *Histoire Vraie/Lucien,* Presses universitaires de France, Paris, 1962.

Παπαϊωάννου, Β., *Λουκιανός, ο μεγάλος σατιρικός της αρχαιότητας. Συμβολή στην παρουσίαση της εποχής του, του βίου και του έργου του,* Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1976.

Robinson, C., *Lucian and his Influence on Europe*, Chapel Hill, 1979.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἐγὼ μὲν τοῦτο ἀεί ποτε νομίζω, ὁποῖοί τινες ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἔλεγόν τινες ὡς γιγνώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἧττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἔφασαν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἴ πῃ δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθενπερ καὶ δικαιότατον, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπικεκουρῆσθαι ἂν καὶ τῷ ὑπόπτους τοῖς Ἕλλησιν εἶναι. Σκοποῦντι δή μοι ἃ ἐπενόησα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφαίνετο, ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἵα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω, πρῶτον διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. Οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὥρας ἐνθάδε πρατάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γιγνόμενα μαρτυρεῖ· ἃ γοῦν πολλαχοῦ οὐδὲ βλαστάνειν δύναιτ' ἂν ἐνθάδε καρποφορεῖ. Ὅσπερ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφορωτάτη ἐστίν. Καὶ μὴν ὅσαπερ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρῳαίτατα μὲν ἄρχεται, ὀψιαίτατα δὲ λήγει. Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνιαυτὸν θάλλουσί τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ ἀίδια ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφθονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοί, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίγνονται,

εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἣ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπόν, ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρός ἐστι σαφῶς θεία μοῖρα.

Ξενοφῶν, *Πόροι ἢ Περὶ Προσόδων* 1.1-5
Έκδοση: E.C. Marchant (OCT), 1900-1920

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Ξενοφώντα βλ. **Ενότητα 3**.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στις πραγματείες του Ξενοφώντα ανήκει και το έργο *Πόροι ἢ Περὶ Προσόδων*, που γράφτηκε στην ώριμη φάση της ζωής του και μας δίνει πολλές πληροφορίες για την οικονομική κατάσταση και γενικότερα για τον βίο της Αθήνας εκείνης της εποχής. Ο Ξενοφών, αφορμώμενος από τον ισχυρισμό Αθηναίων πολιτικών ότι η έλλειψη οικονομικών πόρων εξωθεί την Αθήνα να συμπεριφέρεται με άδικο τρόπο σε άλλες πόλεις, προτείνει ένα πρόγραμμα εξυγίανσης των οικονομικών, αλλά και ταυτόχρονα πλουτισμού της Αθήνας. Προτείνει, λοιπόν, τη στροφή σε προσοδοφόρες δραστηριότητες, όπως η ανάπτυξη της παραγωγής στα ορυχεία του Λαυρίου, και συστήνει γενικότερα την κρατική στήριξη της οικονομίας. Στην ουσία το πρόγραμμά του στοχεύει στην εξαρχής ανάπτυξη μιας νέας Αθηναϊκής Συμμαχίας η οποία θα βασίζεται πλέον σε ειρηνική βάση και, από αυτή την άποψη, οι προτάσεις του συνάδουν με τη γραμμή του Ευβούλου, Αθηναίου πολιτικού του 4ου αι. π.Χ., περί φιλειρηνικής πολιτικής.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν στοιχεία του αθηναϊκού βίου και των πλουτοπαραγωγικών πηγών της πόλης,**
- **να συνειδητοποιήσουν τη σχέση μεταξύ πλουτοπαραγωγικών πόρων και ανάπτυξης μιας περιοχής (κρίνοντας ειδικότερα από τη δική τους περιοχή και από άλλες ελληνικές πόλεις).**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν από την Ενότητα 3 μερικές από τις βασικές ασχολίες των Αθηναίων και ποια συμπεράσματα είχαν εξαγάγει για τον οικονομικό χαρακτήρα της πόλης.
- Με βάση τα δεδομένα της εποχής, που γνωρίζουν και από το μάθημα της ιστορίας, μπορούν να διατυπώσουν τη γνώμη τους σχετικά με το εάν η πόλη της Αθήνας ήταν οικονομικά ασθενής ή ισχυρή.
- Οι μαθητές θα ήταν χρήσιμο, απαντώντας σε ανάλογες ερωτήσεις, να κατηγοριοποιήσουν τους τομείς της αθηναϊκής οικονομίας και να φανταστούν τη ζωή των κατοίκων της.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Στην περίπτωση της αξιοποίησης ίσως πρέπει να επισημανθεί ότι η προσπάθεια των σύγχρονων Ελλήνων ξεπέρασε κάποια όρια, με αποτέλεσμα να υπάρχουν και δυσάρεστες συνέπειες, π.χ. η «αξιοποίηση» των ακτών και η ουσιαστική καταστροφή των βουνών και του περιβάλλοντος. Εξάλλου η Αττική δεν μπορούσε να εξαιρεθεί από τη σύγχρονη «ανάπτυξη» που συνεπάγεται την αλλοίωση του περιβάλλοντος. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν τρεις ποταμοί (Ιλισσός, Κηφισός, Ηριδανός) που σήμερα έχουν εξαφανιστεί. Το συμπέρασμα είναι ότι,

πέρα από τη φυσική αλλαγή του τοπίου, η φθορά έχει φτάσει σε επικίνδυνο σημείο. Όσον αφορά τον ορυκτό πλούτο που αναφέρει το κείμενο, αυτός εξαντλήθηκε νωρίς (πβ. τα Λαυρεωτικά στη σύγχρονη εποχή).

3. [Βλ. και την απάντηση στην ερώτηση 2 της Ενότητας 3]. Όσον αφορά τους παράγοντες που έστρεψαν τους Αθηναίους σε αυτές τις δραστηριότητες, πρέπει να αναφέρουμε ότι η Αθήνα περιβάλλεται από θάλασσα και μόνο προς βορρά επικοινωνεί με την ξηρά· επίσης ότι το κλίμα και το έδαφος ωθούσαν τους κατοίκους προς τις δραστηριότητες που περιγράψαμε στην Ενότητα 3, όπως βεβαίως και το πνεύμα και η εφευρετικότητά τους.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Πώς κρίνετε την επιχειρηματολογία του Ξενοφώντα, ο οποίος σχολιάζει την άποψη κάποιων Αθηναίων αρχόντων ότι η πενία των πολιτών αναγκάζει τους Αθηναίους να αδικούν τους άλλους Έλληνες;

2. Ποια συμπεράσματα βγάζετε για την οικονομία με βάση την περιγραφή των πόρων που δίνει ο Ξενοφών;

3. Ποια επαγγέλματα ευνοούσε η γη της Αττικής όπως την περιγράφει ο Ξενοφών; Να λάβετε υπόψη σας ό,τι έχετε διδαχτεί στην Ενότητα 3.

4. Ποιες όψεις της πόλης, όπως περιγράφονται στο κείμενο, κάνουν την Αθήνα ξεχωριστή ακόμη και για τα σημερινά δεδομένα;

5. Ποια εντύπωση για το αττικό τοπίο και κλίμα αποκομίζετε από το κείμενο του Ξενοφώντα; Ποιες σκέψεις κάνετε συγκρίνοντάς το με όσα ισχύουν σήμερα;

Δημιουργικές-διαθεματικές δραστηριότητες

1. Αν μένετε στην Αθήνα ή την έχετε επισκεφτεί, σημειώστε τις αλλαγές που θα παρατηρούσε ο Ξενοφών αν επισκεπτόταν σήμερα την πρωτεύουσα.

2. Μπορείτε να γράψετε ένα ανάλογο σύντομο κείμενο για τη δική σας πόλη, στο οποίο να αναφέρετε τα πλεονεκτήματα και τις ιδιαιτερότητές της στον οικονομικό τομέα;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η επαφή των μαθητών με το ουσιαστικό *ἡ γῆ* και με τα παράγωγα και σύνθετά του σε α.ε. και ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. δίνω γη και ύδωρ = παραδίνομαι άνευ όρων, χωρίς αντίσταση.

β. η Γη της Επαγγελίας = κυριολεκτικά: ο τόπος τον οποίο ο Θεός είχε υποσχεθεί στους Εβραίους, κατ' επέκταση, ο Παράδεισος // μεταφορικά: ο νοητός τόπος όπου αναμένεται εκπλήρωση των προσδοκιών κάποιου.

γ. όπου γης και πατρίς = θεωρεί κάποιος πατρίδα του τον τόπο όπου ζει καλά.

2. α. υπόγεια, **β.** γεωλόγοι, **γ.** γηπέδου, **δ.** γεωτρήσεις, **ε.** επίγειος.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (β΄ μέρος).

Η διδασκαλία ξεκινάει με ένα συνοπτικό πίνακα καταλήξεων με παραδείγματα από την παρούσα

ή από προηγούμενες Ενότητες, αλλά και με λέξεις οικείες από τη ν.ε.

Εθνικά

Είναι ενδιαφέρον στο σημείο αυτό να γίνει μια άσκηση σύγκρισης α.ε και ν.ε. σε συγκεκριμένα παραδείγματα, όπως η άσκηση 1 του Βιβλίου του Μαθητή. Έτσι μπορεί να βρει αφορμή ο εκπαιδευτικός να σχολιάσει τύπους που παρουσιάζουν μορφολογική ομοιότητα μεταξύ α.ε. και ν.ε.

Πατρωνυμικά – γονεωνυμικά

Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν απλώς, καθώς δεν απαντούν σε πολλά κείμενα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Θεσσαλονικιός (Σαλονικιός), Μυκονιάτης, Αιγινίτης, Κορίνθιος, Ζακυνθινός, Πελοποννήσιος, Ηρακλειώτης, Χανιώτης, Χιώτης.

2. *Ἐρέτρια → Ἐρετρι-εύς* (εθνικό) // *γράμμα → γραμματ-εύς* (παρώνυμο) // *ἀετός → ἀετ-ιδεύς* (γονεωνυμικό) // *Κρόνος → Κρον-ίδης* (πατρωνυμικό) // *Μῆλος → Μήλ-ιος* (εθνικό) // *πρέσβυς → πρεσβύ-της* (παρώνυμο) // *Μυτιλήνη → Μυτιλην-αῖος* (εθνικό).

3. 1-γ, 2-β, 3-α, 4-α, 5-β.

4. *ἱππεύς, Ταντα̣λίδης, Αἰγύπτιος, πελαργιδεύς, Ῥόδιος, δημότης.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. *ἁλιεύς, Θηβαῖος, Μήλιος, Σταγειρίτης*: Να κατατάξετε τα ουσιαστικά σε μία από τις κατηγορίες που δίνονται στην παρένθεση (εθνικά, παρώνυμα ή πατρωνυμικά).

2. Να συμπληρωθούν οι καταλήξεις των παρακάτω παράγωγων ουσιαστικών:
α. *γεφύρ*..... (υποκοριστικό), **β.** *Μιλήσ*..... (εθνικό), **γ.** *διδασκαλ*..... (τοπικό), **δ.** *Ζακύνθ*..... (εθνικό), **ε.** *πινακ*..... (υποκοριστικό), **στ.** *πλαταν*..... (περιεκτικό).

Γ. Γραμματική

Διδακτικοί στόχοι:

Να μελετήσουν οι μαθητές:

- **την κλίση της οριστικής ενεστώτα του ρ. *εἰμί*,**
- **την κλίση της οριστικής ενεστώτα και μέλλοντα ε.φ. των φωνηεντόληκτων βαρύτονων ρημάτων,**
- **τον σχηματισμό της οριστικής μέλλοντα των αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων.**

Οι μαθητές είναι σκόπιμο να ακούσουν ότι το ρ. *εἰμί* χρησιμοποιείται στην α.ε. ως βοηθητικό. Μπορούν οι ίδιοι να αναφέρουν ποια ρήματα χρησιμοποιούνται ως βοηθητικά στη ν.ε.

Σκόπιμο είναι να γίνει αναφορά στο ευφωνικό *-ν·* οι μαθητές ενδέχεται να μην καταλαβαίνουν γιατί έχει τεθεί σε παρένθεση. Επίσης, να αναφερθεί ότι αυτό ισχύει και για τα υπόλοιπα ρήματα.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συνδέσετε τις φράσεις της στήλης Α΄ με τα ρήματα της στήλης Β΄, ώστε να προκύψουν ολοκληρωμένες προτάσεις:

Α΄	**Β΄**
α. *Ἡμεῖς προγόνων ἀγαθῶν*	**1.** *εἰμι*
β. *Σὺ ὁ υἱός μου*	**2.** *ἐστέ*
γ. *Ἐγὼ διδάσκαλός*	**3.** *εἶ*
δ. *Ὑμεῖς ἀγαθῶν προγόνων*	**4.** *ἐσμεν*

2. Να συμπληρώσετε τον κατάλληλο τύπο οριστικής ενεστώτα του ρ. *εἰμί* στις παρακάτω φράσεις:
α. *Ἐγώ* ..... *τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.*
β. *Ὑμεῖς ἄνδρες ἀγαθοί* .....
γ. *Οἱ ἐχθροὶ ἐν τῇ πόλει* .....
δ. *Ἡμεῖς μαθηταὶ Σωκράτους* .....

3. Να κλίνετε τον ενεστώτα και το μέλλοντα οριστικής των ρημάτων *πλάττω, κρύπτω, φυλάττω, ἁρμόττω, ἀλλάττω.*

4. Να μεταφέρετε τα παρακάτω ρήματα στο ίδιο πρόσωπο της οριστικής μέλλοντα: *τρέπει, τρίβομεν, κρύπτετε, τάττεις, ἄρχουσι, ταράττεις, φράζομεν, χαράττει, κηρύττετε, φυλάττομεν, γυμνάζω.*

5. Να μεταφέρετε το ρήμα στον κατάλληλο αριθμό και στο κατάλληλο πρόσωπο, στο χρόνο που ζητείται:
α. *Ἡμεῖς* _____ (*ἄρχω*, μέλλ.) *δικαίως.*
β. *Σωκράτης ἐν Ἀθήναις* _____ (*διατρίβω*, μέλλ.).
γ. *Ἡ Θετταλία* _____ (*παράγω*, μέλλ.) *σῖτα.*
δ. *Οἱ θεαταὶ* _____ (*θαυμάζω*, μέλλ.) *τὰς ἀρετὰς τῶν νεανιῶν.*
ε. *Οἱ Πέρσαι* _____ (*παιδεύω*, ενεστ.) *τοὺς νέους.*
στ. *Ὑμεῖς* _____ (*πιστεύω*, μέλλ.) *τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς.*
ζ. *Οἱ Ἀθηναῖοι ἑορτὴν* _____ (*ἔχω*, ενεστ.).
η. *Γεωργοῦ παῖδες* _____ (*στασιάζω*, μέλλ.).
θ. *Οἱ σύμμαχοι* _____ (*φυλάττω*, μέλλ.) *τὸν ἐν Δελφοῖς θησαυρόν.*
ι. *Κορίνθιοι* _____ (*καταμηνύω*, ενεστ.) *τοὺς ληστάς.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Anderson, J.K., *Ξενοφών. Η ζωή και το έργο του*, μτφρ. Π. Μοσχοπούλου, επιμ. Α. Μαρκαντωνάτος, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002.

Böckh, A., *The Public Economy of Athens*, μτφρ. G.C. Lewis, Arno Press, New York, 1976.

Bury, J.B., *Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί*, μτφρ. Φ. Βώρος, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999[4].

Chatelet, F., *Η γέννηση της Ιστορίας. Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην αρχαία Ελλάδα*, τόμος 1: μτφρ. Λ. Κασίμη, τόμος 2: μτφρ. Δ. Κίκιζας, Σμίλη, Αθήνα.

Dillery, J., "Xenophon's *Poroi* and Athenian Imperialism", *Historia* 42 (1993), σσ. 1-11.

Του ιδίου, *Xenophon and the History of his Times*, Routledge, London/N.Y., 1995.

Emlyn-Jones, C. - Hardwick, L., *Αθήνα: ο χρυσός αιώνας*, μτφρ. Σ. Σταυροπούλου, εκδ. Κουτσουμπός, Αθήνα, 1992.

Gauthier, P., *Un commentaire historique des Poroi de Xénophon*, Librairie Droz, Geneve-Paris, 1976.

Hardwick, L., *Κοινωνική ιστορία της αρχαίας Αθήνας*, μτφρ. Ντ. Αλβανού, εκδ. Κουτσουμπός, Αθήνα, 1985.

Κατσουλάκος, Θ., *Οι απόψεις του Ξενοφώντα για την Ιστορία*, Πατάκης, Αθήνα, 1999.

Κονταράτος, Α., *Ξενοφών αρχαίος. Θεμελιωτής της σύγχρονης διοίκησης*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1996.

Samons, L., *Empire of the Owl: Athenian Imperial Finance, Historia Einzelschriften* 142, Steiner, Stuttgart, 2000.

Τσιμπουκίδης, Δ., *Αρχαία ελληνική ιστορική σκέψη*, Εντός, Αθήνα, 1999.

Vidal-Naquet, P., *Οι Έλληνες, οι ιστορικοί, η δημοκρατία. Η μεγάλη απόκλιση*, μτφρ. Α. Μεθενίτη – Α. Στεφανής, Πατάκης, Αθήνα, 2002.

Του ιδίου, *Πέρα από την Αρχαία Ελληνική Δημοκρατία. Δοκίμια αρχαίας και νεότερης ιστοριογραφίας*, μτφρ. Θ. Μιχαήλ, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1999.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἔλαφος εὐμεγέθης ὥρᾳ θέρους δίψῃ λειπόμενος παραγίνεται ἐπί τινα πηγὴν διαυγῆ καὶ βαθεῖαν καὶ πιὼν ὅσον ἤθελεν προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος ἰδέᾳ. Καὶ μάλιστα μὲν ἐπῄνει τὴν φύσιν τῶν κεράτων ἀνατεταμένων τε εἰς πολὺν ἀέρα καὶ ὡς κόσμος εἴη παντὶ τῷ σώματι. Ἔψεγεν δὲ τὴν τῶν σκελῶν λεπτότητα ὡς οὐχ οἷων τε ὄντων φέρειν πᾶν τὸ βάρος. Ἐν οἷς δὲ πρὸς τούτοις ἦν, ὑλακή τε κυνῶν αἰφνιδίως ἀκούεται καὶ κυνηγέται πλησίον. Ὁ δὲ πρὸς φυγὴν ὥρμα καὶ μέχρις ὅπου διὰ πεδίου ἐποιεῖτο τὸν δρόμον ἐσῴζετο ὑπὸ τῆς ὠκύτητος τῶν σκελῶν. Ἐπεὶ δὲ εἰς πυκνὴν καὶ δασεῖαν ὕλην ἐνέπεσεν, ἐμπλακέντων αὐτῷ τῶν κεράτων ἑάλω, πείρᾳ μαθών ὅτι ἄρα ἄδικος ἦν τῶν ἰδίων κριτὴς ψέγων μὲν τὰ σῴζοντα αὐτόν, ἐπαινῶν δὲ ὑφ' ὧν προδέδοται.

***Αἰσώπου Μῦθοι* 1 (Fabulae Dosithei)**

Έκδοση: A. Hausrath -H. Hunger, *Corpus Fabularum Aesopicarum*, [2]1959

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Υπάρχουν πολλές απόψεις σχετικά με την ιστορικότητα του Αισώπου. Η πρώτη αναφορά σε μύθους που σκοπό έχουν να διασαφηνίσουν κάτι ή να στηρίξουν ένα επιχείρημα βρίσκεται στον Ησίοδο (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στ. 202-212), όπου παρουσιάζεται ο μύθος του αηδονιού που υποτάσσεται στη δύναμη του γερακιού. Τέτοιου τύπου ιστορίες άρχισαν να αποδίδονται στον Αίσωπο τον 5ο και τον 4ο αι. π.Χ. (βλ. ενδεικτικά Ἀριστοφάνης, *Σφῆκες*, στ. 566: *οἱ δὲ λέγουσιν μύθους ἡμῖν, οἱ δ' Αἰσώπου τι γέλοιον).*

Η παράδοση διέσωσε τη βιογραφία του Αισώπου σε δύο αρχαίες παραλλαγές εμπλουτισμένες με επεισόδια ψυχαγωγικού χαρακτήρα. Περίπου στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. ο Δημήτριος ο Φαληρεύς δημοσίευσε την πρώτη γνωστή συλλογή των μύθων με τον τίτλο *Λόγων Αἰσωπείων Συναγωγή*, η οποία προφανώς είχε εκπαιδευτική χρήση (βλ. Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων* 5.5.80). Οι μύθοι σώζονται σε τρεις συλλογές και οφείλουν την ύπαρξή τους στο εκδοτικό ενδιαφέρον του 10ου και 11ου αιώνα.

Ο Βυζαντινός λόγιος και μοναχός Μάξιμος Πλανούδης σημειώνει ότι ο Αίσωπος έπλαθε διδακτικούς μύθους να προτρέψει τους ανθρώπους να εναρμονιστούν με τους φυσικούς νόμους.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με έναν αισώπειο μύθο,**
- **να αντιληφθούν το μήνυμα που εκφράζεται μέσα από το μύθο: πολλές φορές δεν αναγνωρίζουμε τη σημασία πραγμάτων που αξίζουν πραγματικά την προσοχή μας,**
- **να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις σχετικά με το περιεχόμενο και το μήνυμα του μύθου.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ρωτήστε τους μαθητές σε ποιον συγγραφέα τούς παραπέμπει η λέξη «μύθος». Αν έχουν διαβάσει μύθους του Αισώπου, ζητήστε τους να σας πουν ποιοι είναι συνήθως οι πρωταγωνιστές των μύθων αυτών (επί το πλείστον ζώα). Η εικόνα της σ. 46 μπορεί να χρησιμεύσει ως αφόρμηση.
- Ενδιαφέρουσα και χρήσιμη θα ήταν η αναφορά στο τι διδάσκει αυτός ο μύθος στον σύγχρονο έφηβο. Η ελλιπής αυτοπεποίθηση, η συνεχής υπερτίμηση της εξωτερικής εμφάνισης, οι αγωνιώδεις προσπάθειες για την απόκτηση του «τέλειου σώματος» (με συνέπειες στην υγεία), ακόμη και η μανιώδης ενασχόληση με το ντύσιμο και τον καλλωπισμό σε καθημερινή βάση, είναι χαρακτηριστικά των σύγχρονων εφήβων του δυτικού κόσμου και των πλούσιων χωρών της Ανατολής. Η μη αναγνώριση του πνευματικού πλούτου ή των ταλέντων, αντίθετα, αποδεικνύει την έλλειψη αυτογνωσίας των εφήβων, την ευθύνη για την οποία φέρουν σε μεγάλο βαθμό η οικογένεια και το σχολείο.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. Διδάσκει ότι δεν πρέπει να δίνουμε σημασία μόνο στο όμορφο, αλλά και στο χρήσιμο και ωφέλιμο.

4. Τέτοια ισορροπία μάλλον δεν υπήρξε ποτέ και είναι αμφίβολο αν θα μπορέσει ποτέ να υπάρξει. Στα ομηρικά έπη η ιδανική κατάσταση ήταν να είναι κάποιος και όμορφος και γενναίος. Η παράδοση όμως έλεγε ότι ο Όμηρος (άνθρωπος με πλούσιο εσωτερικό κόσμο) είχε ένα σωματικό ελάττωμα. Το ίδιο και ο Αίσωπος, που ήταν (σύμφωνα με την παράδοση) άσχημος, όπως εξάλλου και ο Σωκράτης. Ο λυρικός ποιητής Αρχίλοχος υποστήριζε σε ένα ποίημά του ότι του αρκούσε ο στρατηγός που τον οδηγούσε στη μάχη να είναι ικανός και γενναίος, κι ας ήταν άσχημος και στραβοπόδης. Στη σημερινή εποχή βλέπουμε πολλές φορές την καλή εξωτερική εμφάνιση να αποτελεί προϋπόθεση επιτυχίας ακόμη και σε επαγγέλματα στα οποία αυτή δεν παίζει μεγάλο ρόλο. Δεν είναι ωστόσο και λίγες οι φορές που τα σωματικά ελαττώματα παραμερίζονται μπροστά στις πνευματικές ικανότητες.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, οι άνθρωποι συνηθίζουν να λένε μύθους και ιστορίες για να περάσουν μηνύματα σχετικά με ανθρώπινα χαρακτηριστικά ή αδυναμίες;

2. Γιατί πιστεύετε ότι οι άνθρωποι δίνουν υπερβολική πολλές φορές σημασία στην εξωτερική ομορφιά; Ποιοι παράγοντες επιβάλλουν αυτή τη συμπεριφορά;

3. Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες έχετε υπερτιμήσει στοιχεία του χαρακτήρα σας και έχετε υποτιμήσει άλλα;

4. Οι αρχαίοι Έλληνες αγαπούσαν το ωραίο. Από ποιες πτυχές της ζωής τους φαίνεται αυτό;
[Απάντηση: Το σύνολο των υπολειμμάτων του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού μαρτυρεί τη βαθιά αγάπη των Ελλήνων για το ωραίο. Τα αγάλματα, τα κτίσματα, τα κτερίσματα των τάφων και τα κοσμήματα που σώζονται από διάφορες περιόδους του αρχαίου ελληνικού κόσμου διακρίνονται για την πρακτικότητα αλλά και για την καλλιτεχνική αξία τους. Πολλά αρχαιολογικά ευρήματα σχετίζονται με καλλωπιστικές δραστηριότητες. Η φροντίδα των αρχαίων Ελλήνων για το σώμα τους και η συστηματική ενασχόληση με τον αθλητισμό επίσης ενισχύουν την αντίληψη αυτή. Σε ιδεολογικό επίπεδο, δεν είναι τυχαίο ότι στη φράση με την οποία δηλώνεται ο χρηστός άνθρωπος (*καλὸς κἀγαθός*) περιλαμβάνεται μια λέξη ηθικού και μια λέξη αισθητικού περιεχομένου. Τέλος, από δικανικούς λόγους και άλλες πηγές αντλούμε την πληροφορία ότι η κακή εξωτερική εμφάνιση αποτελούσε –τουλάχιστον για τους αρχαίους Αθηναίους– σοβαρό μειονέκτημα.]

Δημιουργική - διαθεματική δραστηριότητα

Το πρότυπο της όμορφης γυναίκας ή του όμορφου άντρα κατακλύζει τη σύγχρονη διαφήμιση. Ιδιαίτερα οι γυναίκες, αλλά και οι άντρες, όλο και πιο συχνά προσπαθούν με κάθε τρόπο να βελτιώσουν την εξωτερική τους εμφάνιση. Χρησιμοποιώντας ως αφορμή το μύθο του Αισώπου (θα τον αναφέρετε στην εισαγωγή), γράψτε ένα σύντομο άρθρο για τη σχολική εφημερίδα με (προτεινόμενο) τίτλο «Η ομορφιά δεν είναι το παν».

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η επαφή των μαθητών με α.ε και ν.ε. παράγωγα και σύνθετα του ρ. *πίνω*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. δείχνω απεριόριστη εμπιστοσύνη σε κάποιον // **β.** σιωπώ, δε μιλώ // **γ.** στενοχωριέμαι λόγω μιας αρνητικής κατάστασης, πικραίνομαι.

2. α. ποτήρια, **β.** πόσιμο, **γ.** πρόποση, **δ.** πιωμένος, ποτό, **ε.** ποτοαπαγόρευση, **στ.** συμπόσιο.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επαφή των μαθητών με την παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, την ενέργεια, την κατάσταση και το αποτέλεσμα ενέργειας.

Η διδασκαλία ξεκινά και σε αυτή την Ενότητα σχεδιαγραμματικά με πίνακα στον οποίο δίνονται συνοπτικά οι καταλήξεις των ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα, με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από λέξεις οικείες στους μαθητές.

Πριν από τη διδασκαλία της Ενότητας κρίνεται σκόπιμο να θυμηθούν οι μαθητές τον τρόπο με τον οποίο εντοπίζουν το θέμα των λέξεων, για να μπορούν να προσθέσουν και εκείνοι μόνοι τους τις παραγωγικές καταλήξεις στις ασκήσεις που θα ακολουθήσουν την Ενότητα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-β, 2-α, 3-γ, 4-β, 5-γ, 6-γ, 7-β, 8-α, 9-β.

2. 1-β, η, 2-ζ, θ, 3-ε, 4-γ, στ, 5-α, δ, ι.

3. *παίδευμα*: αποτέλεσμα ενέργειας // *θεατής*: πρόσωπο που ενεργεί // *τιμητής*: πρόσωπο που ενεργεί // *παίδευσις*: ενέργεια // *φθορά*: ενέργεια, κατάσταση // *τίμημα*: αποτέλεσμα ενέργειας // *βοσκή*: ενέργεια, κατάσταση // *θέαμα*: αποτέλεσμα ενέργειας // *βοσκός*: πρόσωπο που ενεργεί // *παιδευτής*: πρόσωπο που ενεργεί.

4. *ἡ παῦ-σις, ἡ στροφ-ή, ὁ αὐλη-τής, ὁ πομπ-ός, ὁ τοκ-ετός, τὸ ποίη-μα, τὸ μήνυ-μα.*

5. Μερικά αντιπροσωπευτικά/ενδεικτικά παραδείγματα: (Ενότητα 2) *τροφός* = πρόσωπο που ενεργεί, *γραμματισταί* (*γραμματιστής*) = πρόσωπο που ενεργεί, *γράμματα* (*γράμμα*) = αποτέλεσμα ενέργειας, *κιθαρισταί* (*κιθαριστής*) = πρόσωπο που ενεργεί, (Ενότητα 3) *τροφήν* (*τροφή*) = ενέργεια, κατάσταση, *χλαμυδουργία* = ενέργεια, *ἐξωμιδοποιίας* (*ἐξωμιδοποιία*) = ενέργεια, (Ενότητα 4) *κῦμα* = αποτέλεσμα ενέργειας, (Ενότητα 5) *ἀγάλματα* (*ἄγαλμα*) = αποτέλεσμα ενέργειας, *πενία* = κατάσταση.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τις καταλήξεις και τους κανόνες της α΄ κλίσης των ουσιαστικών.

Στο εγχειρίδιο του μαθητή υπάρχουν οι απαραίτητες πληροφορίες αναφορικά με την α΄ κλίση. Οι μαθητές είναι σημαντικό να κατανοήσουν τους κανόνες, είτε πρόκειται για κανόνες τονισμού είτε για κανόνες ορθογραφικούς.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *στρατιώτου, θεατήν, νομοθέτου, κεφαλάς, μανδύᾳ, ἰδιωτῶν.*

2. *τὴν ἀνδρείαν, τῇ μάξῃ, τῆς βοηθείας, αἱ χῶραι, τοὺς ἐργάτας, ὦ μαθηταί, τῆς βασιλίσσης, τῶν ἀθλητῶν, τῷ ἐργάτῃ, τοῖς τεχνίταις, τῇ ἰδέᾳ, τῇ ὕλῃ.*

3. α. *στρατιῶται,* *ἀπορίᾳ,* **β.** *πολιτῶν,* **γ.** *παρασκευῆς,* **δ.** *πρεσβῦται, ἀρετάς, νεανιῶν,* **ε.** *τιμῆς, νικηταί.*

4. *δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν, δόξα τῷ θεῷ, ἐν βρασμῷ ψυχῆς, ἐφ ὅλης τῆς ὕλης, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να εντοπίστε τα πρωτόκλιτα ουσιαστικά που υπάρχουν στο κείμενο της Ενότητας και να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

2. Να σχηματίσετε φράσεις μεταφέροντας τα ουσιαστικά που δίνονται στην παρένθεση στο ίδιο γένος, αριθμό και πτώση με τα επίθετα:
πάση ..... (*θυσία*) / *γενναίου* ..... (*στρατιώτης*) / *καλῇ τῇ* ..... (*δόξα*) / *μεγάλην* ..... (*τόλμη*) / *μεγίστων* ..... (*τιμή*) / *ἱκανῶν* ..... (*τοξότης*) / *πολλῶν* ..... (*ὀπώρα*) / *μεγίστης* ..... (*κομιδή*).

3. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:
λίμναι ....., *πελάτου* ....., *τεχνίταις* ....., *ὦ ὁπλῖται* ..... *κριτῶν* .....,
ὦ καθηγηταὶ ....., *νησιωτῶν* ....., *μαθητριῶν* ....., *στρατιώταις* .....

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Zafiropoulos, C., *Ethics in Aesop's Fables: The Augustana Collection,* Mnemosyne Suppl. 216, Brill, Leiden, 2001.

Λιάπα, Α., *Αισώπου Μύθοι,* Εξάντας, Αθήνα, 1993.

Μερακλής, Μ.Γ., «Το αισώπειο ζήτημα», *Διαβάζω* 167 (1987), σσ. 23-29.

Παπαδημητρίου, Ι.Θ., *Αισώπεια και Αισωπικά*, Αθήνα, 1987.

Του ιδίου, «Η Μυθιστορία του Αισώπου», *Αρχαιογνωσία* 7 (1991-1992), σσ. 181-188.

Του ιδίου, *Aesop as an Archetypal Hero,* Hellenic Society for Humanistic Studies, Athens, 1997.

Παπαθωμόπουλος, Μ., *Πέντε δημώδεις μεταφράσεις του Βίου τοῦ Αἰσώπου*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999.

Του ιδίου, *Ο Βίος του Αισώπου. Η παραλλαγή W* (editio princeps), Παπαδήμας, Αθήνα, 1999.

Perry, B.E., *Aesopica: A Series of Texts Relating to Aesop or Ascribed to him...,* vol. I, Greek and Latin Texts, Urbana, Illinois, 1952 (ανατ. 1980).

Του ιδίου, *Studies in Text History of the Life and Fables of Aesop,* American Philological Assosiation, Philological Monographs 7, Haverford, Pennsylvania, 1936.

Σταμουλάκης, Ι.Π. – Μακρυγιάννη, Ε.Δ., *Η Περριανή παραλλαγή της Μυθιστορίας του Αισώπου* (μετάφραση), Αθήνα, 1999.

van Dijk, G.J., *Αἶνοι, λόγοι, μῦθοι: Fables in Archaic Classical and Hellenistic Greek Literature, With A Study of the Theory and Terminology of the Genre,* Mnemosyne Suppl. 166, Brill, Leiden, 1997.
Χωρεάνθη, Ε., «Η διαχρονική λειτουργία των αισώπειων μύθων», *Διαβάζω* 167 (1987), σσ. 35-38.

Ενδεικτική δικτυογραφία

http://www.edc.uoc.gr/worksweb/2475/
http://www.school-for-champions.com/education/aesopsvalues.htm
http://www.education-world.com/a_lesson/lesson279.shtml
http://www.edu.uleth.ca/currlab/handouts/ancientgreece.html
http://www.pacificnet.net/˜johnr/aesop/lessons.html

Ενδεικτικοί τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

Οι μύθοι του Αισώπου, Multimedia Ηλεκτρονικές Εκδόσεις (Εκδ. Λιβάνη), Αθήνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἐς Γόρδιον παρῆλθε, πόθος λαμβάνει αὐτὸν ἀνελθόντα ἐς τὴν ἄκραν, ἵνα καὶ τὰ βασίλεια ἦν τὰ Γορδίου καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Μίδου, τὴν ἅμαξαν ἰδεῖν τὴν Γορδίου καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμάξης τὸν δεσμόν. Λόγος δὲ περὶ τῆς ἁμάξης ἐκείνης παρὰ τοῖς προσχώροις πολὺς κατεῖχε, Γόρδιον εἶναι τῶν πάλαι Φρυγῶν ἄνδρα πένητα καὶ ὀλίγην εἶναι αὐτῷ γῆν ἐργάζεσθαι καὶ ζεύγη βοῶν δύο· καὶ τῷ μὲν ἀροτριᾶν, τῷ δὲ ἁμαξεύειν τὸν Γόρδιον. Καί ποτε ἀροῦντος αὐτοῦ ἐπιστῆναι ἐπὶ τὸν ζυγὸν ἀετὸν καὶ ἐπιμεῖναι ἕστε ἐπὶ βουλυτὸν καθήμενον· τὸν δὲ ἐκπλαγέντα τῇ ὄψει ἰέναι κοινώσοντα ὑπὲρ τοῦ θείου παρὰ τοὺς Τελμισσέας τοὺς μάντεις εἶναι γὰρ τοὺς Τελμισσέας σοφοὺς τὰ θεῖα ἐξηγεῖσθαι καί σφισιν ἀπὸ γένους δεδόσθαι αὐτοῖς καὶ γυναιξὶν καὶ παισὶ τὴν μαντείαν. Προσάγοντα δὲ κώμῃ τινὶ τῶν Τελμισσέων ἐντυχεῖν παρθένῳ ὑδρευομένῃ καὶ πρὸς ταύτην εἰπεῖν ὅπως οἱ τὸ τοῦ ἀετοῦ ἔσχε· τὴν δέ, εἶναι γὰρ καὶ αὐτὴν τοῦ μαντικοῦ γένους, θύειν κελεῦσαι τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ἐπανελθόντα ἐς τὸν τόπον αὐτόν. Καί, δεηθῆναι γὰρ αὐτῆς Γόρδιον τὴν θυσίαν ξυνεπισπομένην οἱ αὐτὴν ἐξηγήσασθαι, θῦσαί τε ὅπως ἐκείνη ὑπετίθετο τὸν Γόρδιον καὶ ξυγγενέσθαι ἐπὶ γάμῳ τῇ παιδὶ καὶ γενέσθαι αὐτοῖν παῖδα Μίδαν ὄνομα. Ἤδη τε ἄνδρα εἶναι τὸν Μίδαν καλὸν καὶ γενναῖον καὶ ἐν τούτῳ στάσει πιέζεσθαι ἐν σφίσι τοὺς Φρύγας, καὶ γενέσθαι αὐτοῖς χρησμόν, ὅτι ἅμαξα ἄξει αὐτοῖς βασιλέα καὶ ὅτι οὗτος αὐτοῖς καταπαύσει τὴν στάσιν. Ἔτι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων βουλευομένοις ἐλθεῖν τὸν Μίδαν ὁμοῦ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ ἐπιστῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἁμάξῃ. Τοὺς δὲ ξυμβαλόντας τὸ μαντεῖον τοῦτον ἐκεῖνον γνῶναι ὄντα, ὅντινα ὁ θεὸς αὐτοῖς ἔφραζεν, ὅτι ἄξει ἡ ἅμαξα· καὶ καταστῆσαι μὲν αὐτοὺς βασιλέα τὸν Μίδαν, Μίδαν δὲ αὐτοῖς τὴν στάσιν καταπαῦσαι, καὶ τὴν ἅμαξαν τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἄκρᾳ ἀναθεῖναι χαριστήρια τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ τῇ πομπῇ. Πρὸς δὲ δὴ τούτοις καὶ τόδε περὶ τῆς ἁμάξης ἐμυθεύετο, ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμάξης τὸν δεσμόν, τοῦτον χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας. Ἦν δὲ ὁ δεσμὸς ἐκ φλοιοῦ κρανίας

καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ, ἄλυτον δὲ περιιδεῖν οὐκ ἤθελε, μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσηται, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δεσμὸν καὶ λελύσθαι ἔφη· Ἀριστόβουλος δὲ λέγει ἐξελόντα τὸν ἔστορα τοῦ ῥυμοῦ, ὃς ἦν τύλος διαβεβλημένος διὰ τοῦ ῥυμοῦ διαμπάξ, ξυνέχων τὸν δεσμόν, ἐξελκύσαι ἔξω τοῦ ῥυμοῦ τὸν ζυγόν. Ὅπως μὲν δὴ ἐπράχθη τὰ ἀμφὶ τῷ δεσμῷ τούτῳ Ἀλεξάνδρῳ οὐκ ἔχω ἰσχυρίσασθαι. Ἀπηλλάγη δ' οὖν ἀπὸ τῆς ἁμάξης αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος. Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης βρονταί τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήμηναν καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραίᾳ Ἀλέξανδρος τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

Ἀρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 2.3.1-8

Έκδοση: A.G. Ross - G. Wirth, *Alexandri Anabasis* (εκδ. Teubner), 1967.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Λεύκιος Φλάβιος Αρριανός γεννήθηκε γύρω στο 95 μ.Χ. στη Νικομήδεια της Βιθυνίας. Καταγόταν από πλούσια αριστοκρατική οικογένεια και ήταν Ρωμαίος πολίτης. Στοιχεία για τον βίο του αντλούμε από το έργο του (απαράμιλλη πηγή αυτοβιογραφικών στοιχείων είναι ο *Κυνηγετικός*), από τον Δίωνα τον Κάσσιο, από τον Φώτιο και άλλους συγγραφείς. Ο Αρριανός σπούδασε κοντά στον στωικό φιλόσοφο Επίκτητο και διέσωσε το έργο του δασκάλου του εκδίδοντας τις σημειώσεις που είχε κρατήσει (*Ἐπικτήτου Διατριβαὶ καὶ Ἐγχειρίδιον*). Εκτός από τις λογοτεχνικές και συγγραφικές ενασχολήσεις, ανέπτυξε πολιτική δραστηριότητα και έφτασε μέχρι το αξίωμα του υπάτου.

Σύμφωνα με επιγραφικές μαρτυρίες, έμεινε στην Καππαδοκία έως το θάνατο του Αδριανού και στη συνέχεια πήγε στην Αθήνα, όπου έλαβε γύρω στο 145/146 τον τίτλο του επώνυμου άρχοντα. Είναι άγνωστη η ακριβής χρονολογία του θανάτου του, όμως από τον Φώτιο και το λεξικό Σούδα πληροφορούμαστε ότι ζούσε έως τη βασιλεία του Μάρκου Αυρηλίου. Το έργο του περιλαμβάνει τον *Κυνηγετικό*, την *Ἰνδικὴ συγγραφή*, τον *Περίπλουν τοῦ Εὐξείνου Πόντου*, την *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασιν* κ.ά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* είναι το εκτενέστερο και ένα από τα πιο σημαντικά σωζόμενα έργα του Αρριανού. Ο συγγραφέας του το αποκαλεί *Ἡ περὶ Ἀλεξάνδρου συγγραφή* (7.3.1)· για τη σύνθεσή του βασίστηκε σε ιστορικούς του Αλεξάνδρου, όπως ο Πτολεμαίος Α΄ ο Λάγου και ο Αριστόβουλος από την Κασσάνδρεια. Το έργο καταλαμβάνει επτά βιβλία και καταγράφει ιστορικά γεγονότα αρχίζοντας από την άνοδο του Αλεξάνδρου στο θρόνο, αφού πρώτα ο συγγραφέας κάνει αναφορά στις πηγές και στις μεθόδους που ακολούθησε. Στο δεύτερο βιβλίο (απ' όπου και το κείμενο της Ενότητας) ο Αρριανός καταγράφει τα γεγονότα στο Γόρδιον, στη μάχη της Ισσού και στην πολιορκία της Τύρου και της Γάζας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με ένα ιστορικό κείμενο και να αντιληφθούν ότι σε μια ιστορική αφήγηση μπορεί να υπάρχουν και στοιχεία που δεν είναι καθαρώς ιστορικά,**
- **να θυμηθούν από την ιστορία τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου με αφορμή τη φράση του**

κειμένου «τοῦτον χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας»,

- **να γνωρίσουν το χαρακτήρα του Μ. Αλεξάνδρου από το απόσπασμα,**
- **να εντοπίσουν στοιχεία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας όπως οι θυσίες και οι οιωνοί των θεών.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται αρχικά από τους μαθητές να εξηγήσουν τη φράση «γόρδιος δεσμός» και να τη χρησιμοποιήσουν στη ν.ε. Στη συνέχεια οι μαθητές συνδέουν τη φράση με το ιστορικό γεγονός και το κείμενο παρουσιάζεται ως η πηγή αυτού του γεγονότος.
- Μετά την πρώτη ανάγνωση του κειμένου, η οποία μπορεί να τονίζει τα σημεία που περιγράφουν την ιστορία για τον γόρδιο δεσμό, τη στιγμή της λύσης και τα θεϊκά σημάδια, οι μαθητές απαντούν με λέξεις του κειμένου σε ερωτήσεις κατανόησης, όπως:

  Γιατί ο Μέγας Αλέξανδρος θέλησε να δει την άμαξα με το γόρδιο δεσμό;

  Πώς περιγράφεται ο γόρδιος δεσμός;

  Ποια ήταν η πρώτη αντίδραση του Μεγάλου Αλεξάνδρου όταν είδε το γόρδιο δεσμό; Πώς τον έκοψε;

  Τι συνέβη την ίδια νύχτα;

  Τι φανέρωσαν οι θεοί στον Αλέξανδρο;
- Έμφαση πρέπει να δοθεί και στον βαθύτερο σκοπό του Αλεξάνδρου, που προκύπτει ουσιαστικά μέσα από την επιθυμία του να δει την άμαξα: η κατάκτηση της Ασίας. Από το κείμενο προκύπτει, ακόμη, η θεϊκή εύνοια και η ευσέβεια του Αλεξάνδρου, όπως και βασικά στοιχεία του χαρακτήρα του: τόλμη, ευφυΐα και κριτική ικανότητα.
- Σημαντική είναι και η αναφορά στη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στους χρησμούς και στα θεϊκά σημάδια.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η αποφασιστικότητα είναι βασικό προσόν ενός ηγέτη και πρέπει να επιδεικνύεται την κατάλληλη στιγμή. Μπορούμε να θυμηθούμε τον Θεμιστοκλή στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, τον Καίσαρα όταν αποφάσισε τη σύγκρουση («ο κύβος ερρίφθη») ή τον Ναπολέοντα που με τα χέρια του τοποθέτησε το στέμμα του αυτοκράτορα στο κεφάλι του χωρίς να περιμένει τον πάπα ή, στη σύγχρονη ελληνική ιστορία, την αποφασιστικότητα του Ελ. Βενιζέλου, που οδήγησε στην κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Η κίνηση του Αλεξάνδρου είχε συμβολικό χαρακτήρα και ήταν απόδειξη της θέλησής του να ξεπεράσει κάθε εμπόδιο. Το ίδιο και η κίνηση του Ναπολέοντα. Αυτά τα περιστατικά είναι αποδείξεις και της βούλησης, της αποφασιστικότητας και της ικανότητάς τους.

Δημιουργική - διαθεματική δραστηριότητα

Θέμα: «Συγκέντρωση μύθων και ιστοριών από την αρχαιότητα έως σήμερα που αναφέρονται σε θεϊκά σημάδια ή εμφανίσεις θεών (επιφάνειες) στην αρχαιότητα ή του Θεού ή αγίων» (λ.χ. από τον αετό του Δία και τις εμφανίσεις των θεών στους ήρωες της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* έως τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, την εμφάνιση του Αγίου Πνεύματος με τη μορφή περιστεράς κατά τη βάπτιση του Χριστού και το «εν τούτω νίκα»). Επιμέρους θέμα μπορεί να αποτελέσει η επιστημονική άποψη για την εξήγηση κάποιων θαυμάτων καθώς και η αμφισβήτησή τους από πολλούς.

Μαθήματα που εμπλέκονται: Θρησκευτικά, Ιστορία, Αρχαία από μετάφραση και, για την επιστημονική εξήγηση κάποιων θαυμάτων, Φυσική, Βιολογία.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε και ν.ε. παράγωγες και σύνθετες λέξεις του ρ. *ζευγνύω* (και *ζεύγνυμι*).

Το ρήμα, το οποίο προσφέρει σημαντικό αριθμό σύνθετων λέξεων στην α.ε., δίνει πλούσιο υλικό για ποικιλία ασκήσεων και στη ν.ε. Με την άσκηση 2 ο μαθητής δημιουργεί ζεύγη λέξεων και ονοματικά σύνολα και εφαρμόζει στην πράξη όσα διδάχτηκε στο Λεξιλογικό Πίνακα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἡ ζεῦξις*: ενέργεια, *τὸ ζεῦγμα*: αποτέλεσμα ενέργειας, *τὸ ζεῦγος*: αποτέλεσμα ενέργειας.
2. 1-η, 2-ε, 3-α, 4-στ, 5-ζ, 6-δ, 7-γ, 8-β.
3. α. *ἄζυξ*, **β.** *διάζευξις*, **γ.** *σύζυξ, σύζυγος*, **δ.** *σύζευξις, συζυγία.*
4. α. ζεύγη, **β.** ζυγός, **γ.** ζεύξη, **δ.** ζευγάρι.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η ολοκλήρωση της διδασκαλίας για την παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα.

Η Ενότητα αναφέρεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν όργανο, μέσο, τόπο.

Η διδασκαλία ξεκινά σχεδιαγραμματικά με έναν πίνακα για καθεμία από τις κατηγορίες των παράγωγων ουσιαστικών. Δίνονται οι παραγωγικές καταλήξεις τους και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, τα οποία αντλούνται από το κείμενο της Ενότητας ή από τη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τὸ θέλγητρον, τὰ κόμιστρα, τὸ φόβητρον, τὸ πλῆκτρον, ὁ λαμπτήρ, τὸ λύτρον, ἡ χύτρα, ἡ χοάνη.*
2. *τὸ ἐργαστήριον, ἡ ὀρχήστρα, τὸ δικαστήριον, τὸ γυμνάσιον.*
3. 1-β, 2-δ, 3-α, 4-ε, 5-γ // **α.** *λέκτρον* (= κρεβάτι) τόπος, **β.** *κρατήρ* όργανο/μέσο, **γ.** *νιπτήρ* όργανο/μέσο, **δ.** *κλεῖθρον* (= κλειδί) όργανο/μέσο, **ε.** *γλύφανον* (= σμίλη) όργανο/μέσο.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την αύξηση στους ιστορικούς χρόνους και η μελέτη της κλίσης της οριστικής παρατατικού του ρ. *εἰμί* και της οριστικής παρατατικού και αορίστου ε.φ. των φωνηεντόληκτων και των αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων.

Σχετικά με την αύξηση, είναι απαραίτητος ο συσχετισμός με τη ν.ε., στην οποία η αύξηση, όταν δεν τονίζεται, δε διατηρείται (συμπληρώνω - συμπλήρωσα, αλλά κάνω - **έ**κανα).

Ο διδάσκων μπορεί να εστιάσει και στη διαφορά σημασίας μεταξύ παρατατικού και αορίστου φέρνοντας παραδείγματα από τη ν.ε. Στα αφωνόληκτα ρήματα μπορούν να αξιοποιηθούν οι γνώσεις των μαθητών σχετικά με το σχηματισμό του μέλλοντα (βλ. Ενότητα 5).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *σὺ ἤλλαττες, ἐγὼ ἔβλαψα, ἡμεῖς ἐδιδάσκομεν, ὑμεῖς ἐψηφίσατε, οἱ πολῖται ἐκινδύνευον.*
4. *ἠγόραζες, ἀγοράσεις, ἠγόρασας* // *διώκει, διώξει, ἐδίωξε* // *κόπτετε, ἐκόπτετε, ἐκόψατε* // *παύουσι(ν), ἔπαυον, παύσουσι(ν)* // *ἐτρέπομεν, τρέψομεν, ἐτρέψαμεν* // *γυμνάζεις, γυμνάσεις, ἐγύμνα-*

σας // πείθουσι(ν), ἔπειθον, πείσουσι(ν) // ἔπληττε, πλήξει, ἔπληξε // ἁρπάζομεν, ἡρπάζομεν, ἡρπάσαμεν // στρέφετε, στρέψετε, ἐστρέψατε.

5. α. *ἐκήρυξε, πόλεμον*, **β.** *μυροφόροι, ἔφερον*, **γ.** *πολέμιοι, ἤθροιζον*, **δ.** *ἐκέλευσε, στρατιώτας*, **ε.** *ἐφύλαξας, τῶν νόμων.*

6. α. *ἠθροίσαμεν*, **β.** *ἔκρουσε*, **γ.** *ἔκοπτες*, **δ.** *ἔσωσας*, **ε.** *ἵππευσε*, **στ.** *ἐνόμιζον*, **ζ.** *ἠλπίσατε.* Το όνομα που σχηματίζεται είναι «Ἀσπασία».

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να μεταφέρετε τα ρήματα στον άλλο αριθμό διατηρώντας το χρόνο και το πρόσωπο: *ἔπειθες* ....., *κατέκλεψε* ....., *ἐφρόντισαν* ....., *ἐνομίσατε* ....., *ἐξεπλήξαμεν* ....., *ἤλεγχες* ....., *διήγομεν* ....., *ἔσπευδε* ..... .

2. Να συμπληρώσετε τις φράσεις με το ρήμα που δίνεται σε παρένθεση στο κατάλληλο πρόσωπο της οριστικής παρατατικού, μέλλοντα και αορίστου:

α. *Φύλακες* ..... / ..... / ..... (*φυλάττω*) *τὸν ἐν Δελφοῖς θησαυρόν.*

β. *Θουκυδίδης Ἀθηναῖος* ..... / ..... / ..... (*συγγράφω*) *τὸν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων πόλεμον.*

γ. *Κορίνθιοι* ..... / ..... / ..... (*θαυμάζω*) *τὴν τέχνην αὐτοῦ.*

δ. *Περικλῆς* ..... / ..... / ..... (*ἀγορεύω*) *ἐν τῇ ἀγορᾷ.*

ε. *Τῶν ἔργων τὴν ὑπόνοιαν* (= την υποθετική εικόνα) *ἡ ἀλήθεια* ..... / ..... / ..... (*βλάπτω*).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Bosworth, A.B, *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander, Commentary on books I-III,* τόμος 1, Oxford Classical Press, Oxford, 1980.

Του ιδίου, *From Arrian to Alexander,* Oxford Classical Press, Oxford, 1988.

Bury, J.B., *Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί,* μτφρ. Φ. Βώρος, Παπαδήμας, Αθήνα, 1999[4].

Chatelet, F., *Η γέννηση της Ιστορίας. Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην αρχαία Ελλάδα,* τόμος 1: μτφρ. Λ. Κασίμη, τόμος 2: μτφρ. Δ. Κίκιζας, Σμίλη, Αθήνα.

Ολύμπιος, Θ.Ι., *Αρριανού Αλεξάνδρου Ανάβασις* (βιβλία Α-Γ), Παπαδήμας, Αθήνα, 1974[2].

Σαρικάκης, Θ., *Αρριανού, Αλεξάνδρου Ανάβασις* (*εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις*), τόμοι 2, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1998-1999.

Tonnet, H. *Recherches sur Arrien: sa personnalité et ses écrits atticistes,* Hakkert, Amsterdam 1988.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

ΖΗΝ: *Σὺ δὲ, ὦ Καλλιδημίδη, πῶς ἀπέθανες; Ἐγὼ μὲν γὰρ ὅτι παράσιτος ὢν Δεινίου πλέον τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγὼν ἀπεπνίγην, οἶσθα· παρῆς γὰρ ἀποθνήσκοντί μοι. ΚΑΛ: Παρῆν, ὦ Ζηνόφαντε· τὸ δὲ ἐμὸν παράδοξόν τι ἐγένετο. Οἶσθα γὰρ καὶ σύ που Πτοιόδωρον τὸν γέροντα; ΖΗΝ: Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον, ᾧ σε τὰ πολλὰ ἤδειν συνόντα. ΚΑΛ: Ἐκεῖνον αὐτὸν ἀεὶ ἐθεράπευον ὑπισχνούμενον ἐπ᾽ ἐμοὶ τεθνήξεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς μήκιστον ἐπεγίνετο καὶ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρων ἔζη, ἐπίτομόν τινα ὁδὸν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἐξηῦρον· πριάμενος γὰρ φάρμακον ἀνέπεισα τὸν οἰνοχόον, ἐπειδὰν τάχιστα ὁ Πτοιόδωρος αἰτήσῃ πιεῖν, πίνει δὲ ἐπιεικῶς ζωρότερον ἐμβαλόντα εἰς κύλικα ἕτοιμον ἔχειν αὐτὸ καὶ ἐπιδοῦναι αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσει, ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην ἀφήσειν αὐτόν. ΖΗΝ: Τί οὖν ἐγένετο; Πάνυ γάρ τι παράδοξον ἐρεῖν ἔοικας. ΚΑΛ: Ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι ἤκομεν, δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἑτοίμους ἔχων τὴν μὲν τῷ Πτοιοδώρῳ τὴν ἔχουσαν τὸ φάρμακον, τὴν δὲ ἑτέραν ἐμοί, σφαλεὶς οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἐμοὶ μὲν τὸ φάρμακον, Πτοιοδώρῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἶτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ᾽ ἐκείνου νεκρός. Τί τοῦτο γελᾷς, ὦ Ζηνόφαντε; Καὶ μὴν οὐκ ἔδει γε ἑταίρῳ ἀνδρὶ ἐπιγελᾶν.*

Λουκιανός, *Νεκρικοὶ Διάλογοι* 17
Έκδοση: M.D. Macleod (OCT) 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Λουκιανού βλ. **Ενότητα 4.**

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η κριτική ματιά του Λουκιανού και η αξία της σάτιράς του φαίνονται κυρίως στους διαλόγους του. Πηγή έμπνευσης, τόσο σε επίπεδο λογοτεχνικής φόρμας όσο και σε επίπεδο ιδεολογικό, αποτέλεσε για τον Λουκιανό ο κυνικός φιλόσοφος Μένιππος από τα Γάδαρα της Παλαιστίνης (περ. 250 π.Χ.), ο οποίος πρωταγωνιστεί σε πολλούς διαλόγους του Λουκιανού. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Λουκιανός στο έργο του *Δὶς Κατηγορούμενος*, χρησιμοποίησε τον διάλογο ως λογοτεχνική μορφή, αλλά προσπάθησε να του προσδώσει χάρη και να τον κάνει πιο προσιτό στο κοινό. Ανέμειξε τις σάτιρες των Κυνικών με τον πλατωνικό διάλογο και με στοιχεία της Νέας Κωμωδίας. Στους μενίππειους διαλόγους ανήκουν οι 30 *Νεκρικοί Διάλογοι*, στους οποίους νεκροί μιλούν για τη ματαιότητα των ανθρώπινων επιθυμιών και τονίζουν πόσο εφήμερη είναι η ζωή.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν ένα δείγμα λογοτεχνικού διαλόγου ο οποίος έχει την ιδιαιτερότητα ότι διεξάγεται μεταξύ δύο νεκρών,**
- **να έρθουν σε επαφή με ένα διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο, αυτό της εκμετάλλευσης ενός πλουσίου από έναν επιτήδειο «παράσιτο» που αποβλέπει στο κέρδος,**
- **να απολαύσουν το «παράδοξον» της ιστορίας που μοιάζει με ανέκδοτο,**

- **να εντοπίσουν τα αφηγηματικά και διαλογικά στοιχεία και κυρίως τον τρόπο μετάβασης από το ένα γεγονός στο άλλο.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην κατανόηση του νοήματος του διαλόγου, που θυμίζει ανέκδοτο. Ήδη από την πρώτη ανάγνωση πρέπει να δοθεί έμφαση στο αστείο της υπόθεσης, δηλ. στο σημείο «*... δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἑτοίμους ἔχων οὐκ οἶδ ὅπως* ***ἐμοὶ*** *μὲν τὸ φάρμακον, Πτοιοδώρῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἶτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα* ***ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ᾽ ἐκείνου νεκρός***».
- Οι παρακάτω ερωτήσεις κατανόησης που θα ακολουθήσουν τη δεύτερη ανάγνωση του κειμένου θα βοηθήσουν τους μαθητές (που απαντούν με λέξεις και φράσεις του κειμένου) στην καλύτερη παρακολούθηση των γεγονότων:

  Πώς πέθανε ο Ζηνόφαντος;
  Ποιος ήταν ο Πτοιόδωρος;
  Ποια βασικά χαρακτηριστικά τού αποδίδει ο Ζηνόφαντος;
  Τι υποσχόταν ο Πτοιόδωρος στον Καλλιδημίδη;
  Γιατί ο Καλλιδημίδης δεν μπορούσε να περιμένει άλλο για την κληρονομιά;
  Με ποιον συνεργάστηκε για να φέρει σε πέρας το σχέδιό του και ποιο ήταν αυτό;
  Σε ποιο σημείο του κειμένου περιγράφεται το μοιραίο λάθος;
- Σημαντική είναι η κατανόηση του αφηγηματικού χαρακτήρα του κειμένου, δηλ. της χρονολογικής αφήγησης των γεγονότων, τα οποία θα κληθούν οι μαθητές να εντοπίσουν μέσα από τους χρονολογικούς δείκτες που χρησιμοποιεί ο Καλλιδημίδης (χρονικούς συνδέσμους, επιρρήματα και μετοχές): «***ἀεὶ*** *ἐθεράπευον... ᾽****Επεὶ*** *δέ... ἔζη, ...* ***πριάμενος*** *γὰρ φάρμακον...* ***ἐμβαλόντα*** *εἰς κύλικα...». «᾽****Επεὶ*** *τοίνυν λουσάμενοι ἤκομεν, ...* ***εἶτα*** *ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ* ***αὐτίκα μάλα*** *ἐκτάδην ἐκείμην ... νεκρός.».*
- Ενδιαφέρον σημείο για συζήτηση αποτελεί η αναφορά στην ατεκνία και στον πλούτο του Πτοιοδώρου (ΖΗΝ: *Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον,*). Πρόκειται για τα δύο χαρακτηριστικά που διαχρονικά παρωθούν έναν «παράσιτο» να προσκολλάται σε κάποιον. Σκόπιμος θα ήταν ο σύντομος χαρακτηρισμός των δύο προσώπων, δηλ. και του πλούσιου ηλικιωμένου που, επειδή δεν έχει παιδιά, επιζητεί το ενδιαφέρον και τη φροντίδα κάποιου, προσφέροντας ως αντάλλαγμα χρήματα, και του «παράσιτου», που επιζητεί αυτήν ακριβώς την ανταμοιβή και δε διστάζει να φτάσει μέχρι και στο φόνο.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. «Όποιος σκάβει το λάκκο του άλλου πέφτει ο ίδιος μέσα». Οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους γι᾽ αυτή την παροιμία ή και να παρουσιάσουν αυθόρμητα τις σκέψεις τους σε ένα λόγο τριών λεπτών, όπου θα αναφέρουν συνειρμικά τις ιδέες που έρχονται στο μυαλό τους για τα αίτια, τις συνέπειες κτλ.

Πρόσθετη ερωτήση – Θέμα για συζήτηση

Να αναλύσετε την ψυχολογία του Πτοιοδώρου και του Καλλιδημίδη δίνοντας έμφαση στα χαρακτηριστικά εκείνα που καθόρισαν τη συμπεριφορά τους που περιγράφεται στο κείμενο.

Δημιουργική-διαθεματική δραστηριότητα

Δραματοποίηση: Να παρουσιάσετε τον διάλογο στη ν.ε. και να τον εμπλουτίσετε, αν θέλετε, με σκέψεις των δύο προσώπων που θα αναδεικνύουν περισσότερο τον χαρακτήρα τους και όσα πιθανόν είχαν στο μυαλό τους.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. λέξεις παράγωγες και σύνθετες του επιθ. *ἐλεύθερος*.

Ενδιαφέρον σχόλιο μπορεί να αποτελέσει η σημασιολογική εξέλιξη του επιθέτου. Στην α.ε. το επίθ. *ἐλεύθερος* σήμαινε αρχικά αυτόν που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις, όπως και σήμερα, και κατά δεύτερον αυτόν που ταιριάζει σε ελεύθερο άνθρωπο, όπως το α.ε. *ἐλευθέριος*. Στη συνέχεια απέκτησε πολιτική σημασία, χαρακτηρίζοντας τον πολίτη, τον άνθρωπο με πολιτικά δικαιώματα, σε αντίθεση με το *δοῦλος*.

Στη ν.ε. χαρακτηρίζει κυρίως αυτόν που έχει απαλλαγεί από δεσμεύσεις και δεν υπόκειται σε περιορισμούς. Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι στη ν.ε. το επίθ. «ελευθέριος» χρησιμοποιείται με αρνητική σημασία, για να χαρακτηρίσει άνθρωπο ή συμπεριφορά ανήθικη (πβ. ελευθέρια συμπεριφορά/γυναίκα ελευθερίων ηθών).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἐλευθέρωσις*: ενέργεια // *ἐλευθερωτής*: πρόσωπο που ενεργεί.

2. α. *ελεύθερη* ζώνη: περιοχή αεροδρομίων ή λιμανιών όπου τα εμπορεύματα απαλλάσσονται από δασμούς // ελεύθερος σκοπευτής: αυτόνομος μαχητής (δηλ. όχι ενταγμένος σε τακτική μονάδα) που βάλλει κρυμμένος εναντίον των εχθρών // ελεύθερος χρόνος: χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κάποιος και ο οποίος αφιερώνεται σε ευχάριστες ασχολίες.

β. Η προσωπική ελευθερία είναι αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου και πρέπει να διαφυλάσσεται με κάθε τρόπο.

Η ελευθερία του λόγου επιτρέπει στους πολίτες να εκφράζουν τις απόψεις τους χωρίς φόβο.

Η ελευθερία του Τύπου αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος.

3. α. αποσύρομαι από μια διεκδίκηση (διευκολύνοντας έτσι κάποιον άλλο να ενεργήσει πιο άνετα), **β.** ευχή σε έγκυο να έχει καλή γέννα, να γεννήσει εύκολα, **γ.** φέρομαι αυθόρμητα και φυσικά, **δ.** δε βρίσκεται πια υπό περιορισμό, στη φυλακή.

4. ελευθερώνω // απελευθερωτής // απελευθερωμένος, απελεύθερος // απελευθέρωση, ελευθερία.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα.

Η διδασκαλία του πρωτότυπου υλικού γίνεται σχεδιαγραμματικά με πίνακα στον οποίο δίνονται συνοπτικά οι παραγωγικές καταλήξεις των ουσιαστικών ανάλογα με την κατηγορία των επιθέτων από τα οποία προέρχονται, καθώς και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα είτε από το κείμενο είτε από τη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *σοφία, εὐγένεια, δουλοσύνη, ἀγαθότης, σωφροσύνη, γενναιότης, δριμύτης.*

2. *ἁβρός, εὐρύς, βραδύς, ἀπειθής, ἄπειρος, αὐθάδης, ὡραῖος.*

3. α. *λεπτότης*, **β.** *αἰτία*, **γ.** *ἀμέλεια*, **δ.** *ἄπνοια*, **ε.** *ἀκρίβεια*, **στ.** *πραότης*, **ζ.** *ἀταξία*, **η.** *κυριότης*, **θ.** *θρασύτης*. Σχηματίζεται το ουσ. *λαμπρότης*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στις Ενότητες 5, 6 και 7 του σχολικού εγχειριδίου τα επίθετα και να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά των επιθέτων, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (π.χ. *διαυγής, βαθύς, ἄδικος, ὠκύς, βαρύς*).

2. *Ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρων ἔζη*: με ποιες λέξεις ή φράσεις χαρακτηρίζουμε στη ν.ε. κάποιον ο οποίος ζει ή έζησε πολλά χρόνια;
[Απάντηση: αιωνόβιος, υπεραιωνόβιος, μακροβιότατος, μαθουσάλας κ.ά.]

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την κλίση των δευτερόκλιτων επιθέτων και της δεικτικής αντωνυμίας *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*.

Ο διδάσκων μπορεί να κάνει επανάληψη της α΄ και β΄ κλίσης ζητώντας από τους μαθητές να κλίνουν κάποια ουσιαστικά. Στη συνέχεια θα αναφερθεί στα δευτερόκλιτα επίθετα. Είναι σημαντικό να διαχωρίσουν οι μαθητές τα τρικατάληκτα από τα δικατάληκτα επίθετα και να κατανοήσουν ότι στα τρικατάληκτα μόνο το θηλυκό είναι πρωτόκλιτο. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι το θηλυκό, μολονότι ακολουθεί τους κανόνες της α΄ κλίσης, στη γενική του πληθυντικού τονίζεται όπου και όπως ακριβώς τονίζεται το αρσενικό στην ίδια πτώση.

Σχετικά με τα δικατάληκτα επίθετα, ο διδάσκων μπορεί να αναφέρει ενδεικτικά ότι έτσι σχηματίζονται τα περισσότερα σύνθετα επίθετα, καθώς και κάποια μεμονωμένα επίθετα (*αἴθριος, αἰφνίδιος, βάρβαρος, βάναυσος, βέβηλος, γαμήλιος, δόκιμος, λάλος* κ.ά.).

Κατά τη διδασκαλία της δεικτικής αντωνυμίας *οὗτος* να επισημανθεί η ομοιότητα στον τρόπο κλίσης με τα δευτερόκλιτα επίθετα, αλλά και να τονιστεί ότι το ουδέτερο δεν έχει *-ν* στην ονομαστική και αιτιατική ενικού. Επίσης, να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι είναι η μόνη αντωνυμία που έχει κλητική στον ενικό του αρσενικού και θηλυκού γένους.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. *δεινάς*, **β.** *δικαίαν*, **γ.** *ἀκάρπων*, **δ.** *γενναῖοι*, **ε.** *ἐντίμοις*.

3. α. *τὰς ἀρχαίας, τὰ ἀρχαῖα*, **β.** *τῷ δεξιῷ, τῷ δεξιῷ*, **γ.** *τῶν θείων, τῶν θείων*, **δ.** *οἱ ὠφέλιμοι, τὰ ὠφέλιμα*, **ε.** *τῶν ὀλίγων, τῶν ὀλίγων*.

4. α. *οὗτοι. Ὁ τόπος οὗτος χθαμαλός ἐστιν.* **β.** *ταῦτα. Τὸ παιδίον τοῦτο οὐκ ἐγίγνωσκε τὸν κίνδυνον.* **γ.** *τοῦτο. Ταῦτα τὰ ἀριστεῖα λαμβάνουσι.* **δ.** *τούτον. Ἐκεῖνος εἰς τούτους τοὺς ἀγῶνας κατέστησεν ἡμᾶς.* **ε.** *αὕτη. Αὗται αἱ ψῆφοι τῶν δικαστῶν εἰσιν.*

5. *πλούσιος* → *πλούσιοι, πλούσιαι, πλούσια* // *ἑτέρων* → (πρόκειται για επίθετο που ανήκει στις αόριστες επιμεριστικές αντωνυμίες) *ἑτέρου, ἑτέρας, ἑτέρου* // *σφοδροῦ* → *σφοδρῶν, σφοδρῶν, σφοδρῶν* // *οἱ λοιποί* → *ὁ λοιπός, ἡ λοιπή, τὸ λοιπόν* // *ἕκαστα* → (πρόκειται για επίθετο που ανήκει στις αόριστες επιμεριστικές αντωνυμίες) *ἕκαστον, ἑκάστην, ἕκαστον* // *μυρία* → (απαντά στον ενικό αριθμό με περιληπτικά ουσιαστικά) *μυρίον, μυρίαν, μυρίον*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα κλίνετε στα τρία γένη:
α. Ἦν γάρ ποτε χρόνος, ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν.
β. Προμηθεὺς ὁρᾷ τὸν ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον.

2. Στο παρακάτω απόσπασμα να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα γράψετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη:
Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε (= εξασφάλισε τρόπους αποφυγής της αλληλοεξόντωσης), *πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτά* (= απέναντι στις εποχές του Δία επινοούσε ευκολίες ντύνοντάς τα) *πυκναῖς τε θριξὶ καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν, ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυὴς ἑκάστῳ καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὁπλαῖς, τὰ δὲ θριξὶ καὶ δέρμασι στερεοῖς καὶ ἀναίμοις.*

Πλάτων, *Πρωταγόρας* 321a-b

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 4.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ὁρῶν, ὦ Νικόκλεις, τιμῶντά σε τὸν τάφον τοῦ πατρὸς οὐ μόνον τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων, ἀλλὰ καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἵππων τε καὶ τριήρων ἀμίλλαις, καὶ λείποντ᾽ οὐδεμίαν τῶν τοιούτων ὑπερβολὴν, ἡγησάμην Εὐαγόραν, εἴ τίς ἐστιν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσιν περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, εὐμενῶς μὲν ἀποδέχεσθαι καὶ ταῦτα, καὶ χαίρειν ὁρῶντα τήν τε περὶ αὑτὸν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν, πολὺ δ᾽ ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχειν ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἴ τις δυνηθείη περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ καὶ τῶν κινδύνων ἀξίως διελθεῖν τῶν ἐκείνῳ πεπραγμένων· εὑρήσομεν γὰρ τοὺς φιλοτίμους καὶ μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν οὐ μόνον ἀντὶ τῶν τοιούτων ἐπαινεῖσθαι βουλομένους, ἀλλ᾽ ἀντὶ τοῦ ζῆν ἀποθνήσκειν εὐκόλως αἱρουμένους, καὶ μᾶλλον περὶ τῆς δόξης ἢ τοῦ βίου σπουδάζοντας, καὶ πάντα ποιοῦντας ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην καταλείψουσιν. Αἱ μὲν οὖν δαπάναι τῶν μὲν τοιούτων οὐδὲν ἐξεργάζονται, τοῦ δὲ πλούτου σημεῖόν εἰσιν· οἱ δὲ περὶ τὴν μουσικὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀγωνίας ὄντες, οἱ μὲν τὰς δυνάμεις τὰς αὑτῶν, οἱ δὲ τὰς τέχνας ἐπιδειξάμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἐντιμοτέρους κατέστησαν· ὁ δὲ λόγος εἰ καλῶς διέλθοι τὰς ἐκείνου πράξεις, ἀείμνηστον ἂν τὴν ἀρετὴν τὴν Εὐαγόρου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειεν. Ἐχρῆν μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαινεῖν τοὺς ἐφ᾽ αὑτῶν ἄνδρας ἀγαθοὺς γεγενημένους, ἵν᾽ οἵ τε δυνάμενοι τὰ τῶν ἄλλων ἔργα κοσμεῖν ἐν εἰδόσιν ποιούμενοι τοὺς λόγους ταῖς ἀληθείαις ἐχρῶντο περὶ αὐτῶν, οἵ τε νεώτεροι φιλοτιμοτέρως διέκειντο πρὸς τὴν ἀρετὴν, εἰδότες ὅτι τούτων εὐλογήσονται μᾶλλον ὧν ἂν ἀμείνους σφᾶς αὐτοὺς παράσχωσιν. Νῦν δὲ τίς οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν, ὅταν ὁρᾷ τοὺς μὲν περὶ τὰ Τρωϊκὰ καὶ τοὺς ἐπέκεινα γενομένους ὑμνουμένους καὶ τραγῳδουμένους, αὐτὸν δὲ προειδῇ, μηδ᾽ ἂν ὑπερβάλλῃ τὰς ἐκείνων ἀρετάς, μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιωθησόμενον... Τούτων δ᾽ αἴτιος ὁ φθόνος, ᾧ τοῦτο μόνον

ἀγαθὸν πρόσεστιν, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσίν ἐστιν. Οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥσθ' ἥδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οὓς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν, ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν.

Ἰσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6

Έκδοση: G. Mathieu - É. Brémond (εκδ. Les Belles Lettres), 1938 (ανατ. 1967)

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Ισοκράτης είναι ένας από τους πιο γνωστούς Αθηναίους ρήτορες. Γεννήθηκε το 436 π.Χ. στον αττικό δήμο Ερχιά και πέθανε λίγο μετά το 338 π.Χ. σε ηλικία περίπου 98 ετών. Καταγόταν από εύπορη οικογένεια και μαθήτευσε κοντά στον σοφιστή Γοργία, στον Πρόδικο, στον Τεισία και στον μετριοπαθή ολιγαρχικό Θηραμένη· θεωρείται ότι ανήκε και στον κύκλο του Σωκράτη. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου η πατρική περιουσία του εξανεμίστηκε και ο Ισοκράτης αναγκάστηκε να ασκήσει για κάποια περίοδο το επάγγελμα του λογογράφου.

Γύρω στο 390 π.Χ. δημιούργησε τη δική του ρητορική σχολή και διακρίθηκε ως σπουδαίος ρητοροδιδάσκαλος. Συνέγραψε αρκετούς λόγους, ο ίδιος όμως δεν εκφώνησε ποτέ κανέναν διότι, όπως παραδεχόταν, δε διέθετε τόλμη και δυνατή φωνή· απευθύνθηκε όμως στο κοινό με το γραπτό λόγο (*Ἐγὼ γὰρ πρὸς μὲν τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀφυέστατος ἐγενόμην τῶν πολιτῶν· οὔτε γὰρ φωνὴν ἔσχον ἱκανὴν οὔτε τόλμαν δυναμένην ὄχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βήματος καλινδουμένοις, Φίλιππος* 81).

Κατά την ελληνιστική εποχή αποδίδονταν στον Ισοκράτη εξήντα λόγοι, κυρίως επιδεικτικοί, από τους οποίους 25 θεωρήθηκαν γνήσιοι από τον Διονύσιο τον Αλικαρνασσέα και 28 από τον Καικίλιο (ρήτορα και ιστορικό από τη Σικελία). Σήμερα σώζονται 21 λόγοι, με γνωστότερους τον *Πανηγυρικόν*, τον *Παναθηναϊκόν*, τον *Ἀρεοπαγιτικόν*, τον *Περὶ ἀντιδόσεως* και τον *Περὶ εἰρήνης*. Έγραψε επίσης επιστολές· αξίζει να αναφέρουμε τη Β΄ επιστολή του, η οποία γράφτηκε το 344 π.Χ. και απευθύνεται στο βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Β΄.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ισοκράτης απηύθυνε σε ηγεμόνες όχι μόνο επιστολές, αλλά και λόγους. Είναι γνωστές οι επιστολές του προς τον Διονύσιο Α΄, τον τύραννο των Συρακουσών, τον τύραννο των Φερών Ιάσονα, το βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμο και τον Φίλιππο Β΄ της Μακεδονίας, αλλά και οι λόγοι του *Πρὸς Νικοκλέα*, *Νικοκλῆς* και *Εὐαγόρας*. Ειδικότερα στον τελευταίο (από όπου προέρχεται το κείμενο της Ενότητας) ο Ισοκράτης εγκωμιάζει τις αρετές του βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα (περίπου 435-374/3 π.Χ.) και διατυπώνει τις απόψεις του σχετικά με τις ικανότητες που πρέπει να διαθέτει ένας βασιλιάς.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με έναν παραινετικό λόγο του Ισοκράτη που αξιοποιεί με άριστο τρόπο ρητορικές τεχνικές,**
- **να προβληματιστούν πάνω στην έννοια των μεγάλων κατορθωμάτων και της υστεροφημίας,**
- **να συνειδητοποιήσουν ότι ο φθόνος δεν επιτρέπει στον άνθρωπο να αναγνωρίσει κάποιον άλλο ως επιτυχημένο.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να διευκρινίσουν την έννοια της υστεροφημίας –η οποία πρέπει να τους είναι οικεία από την *Ὀδύσσεια*– αναλύοντας τη λέξη στα συνθετικά της μέρη.
- Οι ερωτήσεις κατανόησης θα βοηθήσουν στην καλύτερη επαφή με το κείμενο:
  Με ποιους τρόπους τιμά ο Νικοκλής τον πατέρα του;
  Με τι πιστεύει ο Ισοκράτης ότι θα χαιρόταν ο Ευαγόρας;
  Ποιοι άντρες, σύμφωνα με το κείμενο, ενδιαφέρονται κυρίως να αφήσουν αθάνατη τη μνήμη τους;
  Ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στους ήρωες του Τρωικού πολέμου και σε συγχρόνους που έχουν να επιδείξουν ανδραγαθήματα ισάξια ή και ανώτερα; Σε τι οφείλεται, κατά τον Ισοκράτη, η διαφορετική αντιμετώπισή τους;
- Οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν ότι η έννοια του επιτυχημένου ανθρώπου ξεπερνά το στενό πλαίσιο ενός ορισμού και λαμβάνει διαφορετική μορφή ανά τις εποχές. Οι μαθητές μπορούν επίσης να κληθούν να αναλύσουν τη σημασία των επιθέτων *φιλότιμος* και *μεγαλόψυχος* του κειμένου και να εξηγήσουν πως σχετίζονται με την υστεροφημία.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ισοκράτη, οι άνθρωποι μπορούν ευκολότερα να αποδεχτούν το μεγαλείο ενός μυθικού προσώπου παρά αυτό ενός υπαρκτού ανθρώπου, που μάλιστα τυχαίνει να τους έχει ευεργετήσει. Ενώ ο ισχυρισμός ακούγεται κατ' αρχάς παράδοξος, ωστόσο επαληθεύεται από τα πράγματα και, όπως σωστά επισημαίνει ο Ισοκράτης, αιτία της παράδοξης αυτής συμπεριφοράς είναι ο φθόνος. Ο μέσος άνθρωπος νιώθει ευχαρίστηση από μια ευεργεσία και ευγνωμοσύνη προς τον ευεργέτη του, ταυτόχρονα όμως –ίσως για να διατηρήσει τον αυτοσεβασμό του, ο οποίος πληγώνεται από την παραδοχή της ανωτερότητας ενός άλλου– αργά η γρήγορα υποκύπτει στη μικροψυχία και προσπαθεί να μειώσει είτε τη σημασία της ευεργεσίας που δέχτηκε είτε και το ίδιο το πρόσωπο του ευεργέτη του. Γι' αυτό πολύ συχνά η λαϊκή σοφία επισημαίνει πως δεν υπάρχει μεγαλύτερος εχθρός από έναν αγνώμονα που ευεργετήθηκε.

3. Στο σημείο αυτό ο Ισοκράτης ταυτίζεται απόλυτα με μια αντίληψη που ασπάζονται πολλοί αρχαίοι Έλληνες διανοητές, μεταξύ των οποίων και ο Περικλής στον *Ἐπιτάφιο* που εκφώνησε προς τιμήν των πρώτων Αθηναίων νεκρών του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.). Σύμφωνα με αυτή, οι εναπομένοντες στη ζωή είναι διατεθειμένοι να ανεχτούν και να υιοθετήσουν τον έπαινο που λέγεται για τους ένδοξους νεκρούς μόνο εάν και στο βαθμό που αισθάνονται ότι και οι ίδιοι είναι ικανοί να προβούν σε ανάλογες ανδραγαθίες στο πεδίο της μάχης. Αντίθετα, εάν αισθανθούν πως ό,τι λέγεται για άλλους ξεπερνά τις δικές τους δυνατότητες, αντιδρούν στον έπαινο με το φθόνο και αρνούνται να πιστέψουν στο μεγαλείο των τιμώμενων νεκρών. Θα μπορούσαμε ασφαλώς να επεκτείνουμε την οπτική αυτή και στους ζωντανούς, αρκεί να θυμηθούμε πώς τείνουμε να αντιδρούμε όταν επαινούν κάποιον άλλο ενώ είμαστε παρόντες.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με τη μελέτη των α.ε. και ν.ε. παράγωγων και σύνθετων λέξεων του ουσ. *ὁ πατήρ*.

Οι ασκήσεις του κεφαλαίου δίνουν τη δυνατότητα για αξιοποίηση του υλικού του λεξιλογίου στη ν.ε. Από διαφορετικού τύπου ασκήσεις οι μαθητές ανακαλύπτουν κατά την πρακτική εξάσκηση τη χρήση των λέξεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-α, 2-γ, 3-ε, 4-στ, 5-β, 6-δ. Ενδεικτικά: Διακαής πόθος του ξενιτεμένου παππού μου ήταν να ξαναδεί, πριν πεθάνει, την **πατρογονική** του **εστία**. // Ο **πατριωτικός αγώνας** του 1941-1944 οδήγησε στην απελευθέρωση της χώρας. // Επειδή έχει ζήσει είκοσι χρόνια στην Αγγλία, την αισθάνεται ως **δεύτερη πατρίδα** του. // Τα **πατερικά κείμενα** χρησιμοποιούνται συχνά στα σχολικά βιβλία θρησκευτικών. // Η **πατροπαράδοτη** ελληνική **φιλοξενία** εντυπωσιάζει τους τουρίστες. // Το **Οικουμενικό Πατριαρχείο** έχει την έδρα του στο Φανάρι.

2. ομοπάτριος, πατριώτης, πατριωτάκι // προπάτωρ (προπάτορας) // πατριωτικός // φιλοπατρία, πατριδολατρία.

3. ***Πάτερ ημών***: Αποτελεί την αρχή της Κυριακής προσευχής. Στην καθημερινή συνεννόηση χρησιμοποιείται για να περιγράψει τυποποιημένα λόγια που επαναλαμβάνει κανείς συχνά ή με άνεση (σαν κάτι που το ξέρει καλά) ή κατά τρόπο ενοχλητικό. // **Πατέρες της Εκκλησίας**: σε θρησκευτικό και ιστορικό συγκείμενο. Ειδικότερη σημασία: εκκλησιαστικοί άντρες με σπουδαίο έργο που συνέβαλαν στην καθιέρωση του χριστιανισμού και στη διατύπωση του ορθόδοξου χριστιανικού δόγματος. // **πάτερ φαμίλιας:** κοινωνιολογικά και ιστορικά δηλώνει τον πατέρα που είναι αρχηγός της οικογένειας και υπεύθυνος για τη λειτουργία της (κατ' επέκταση, ο πατέρας που επιβάλλεται μέσα στην οικογένεια με αυταρχικό τρόπο). Ο τύπος «φαμίλιας» είναι γενική του λατ. ουσ. familia, familiae/familias. // **πνευματικός πατέρας:** το πρόσωπο που έχει επηρεάσει σημαντικά στη διαμόρφωση της ιδεολογίας και της στάσης του ατόμου σε διάφορα ζητήματα· σε θρησκευτικό περιβάλλον δηλώνει ειδικότερα τον ανάδοχο ενός παιδιού. // **παίρνω (κάτι) πατριωτικά**: αντιμετωπίζω κάτι με τον ίδιο ζήλο που δείχνει κάποιος όταν αγωνίζεται για την πατρίδα του (βλ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Γ. Μπαμπινιώτης).

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με τις διαδικασίες παραγωγής ρημάτων από ονόματα.

Η διδασκαλία της παραγωγής ρημάτων από ουσιαστικά και επίθετα ξεκινά σχεδιαγραμματικά με πίνακα στον οποίο δίνονται συνοπτικά οι περιπτώσεις παραγωγής ρημάτων (από ονόματα, άλλα ρήματα, επιρρήματα ή επιφωνήματα). Στη συνέχεια η επιμέρους διδασκαλία πραγματώνεται με έναν αναλυτικότερο διαγραμματικό πίνακα, στον οποίο υπάρχουν οι καταλήξεις των ρημάτων με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.

Για λόγους απλούστευσης της θεωρίας στο Βιβλίο του Μαθητή δε δίνεται αναλυτικά ο μηχανισμός σχηματισμού με το παραγωγικό επίθημα *-jω* (δηλ. παραγωγικό πρόσφυμα *-j-* και κατάληξη *-ω*) αλλά η παιδαγωγικά πιο εύληπτη τελική μορφή των καταλήξεων. Π.χ. στην περίπτωση της κατάληξης *-λω* (π.χ. *ποικίλλω*), η οποία προέρχεται από επίθετο με χαρακτήρα *-λ-* (*ποικίλος*), δεν αναγράφεται στο Βιβλίο του Μαθητή το ενδιάμεσο στάδιο δημιουργίας της κατάληξης με το παραγωγικό επίθημα *-jω* (*ποικίλ-jω*), ώστε να αποφευχθεί η συσσώρευση και περιττών για το μαθητή πληροφοριών. Αυστηρώς επιστημονικά, στην περίπτωση του παραδείγματός μας κατάληξη αποτελεί μόνο το *-ω*, καθώς το πρώτο *-λ-* ανήκει στο θέμα, ενώ το δεύτερο *-λ-* σχηματίζεται με αφομοίωση του *-j-* προς το *-λ-* του θέματος (για περαιτέρω πληροφορίες βλ. Γ.Α.Ε.).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-ια, 2-η, ι, 3-θ, 4-ζ, 5-γ, 6-ε, 7-β, στ, 8-δ, 9-α.

2. *τολμάω, τολμῶ // παγιδεύω // θερμαίνω // εὐεργετέω, εὐεργετῶ // νοσέω, νοσῶ // πονέω, πονῶ.*
3. *ὅρος, λαμπρός, φονεύς, ἔρις, στέφανος, ὁρμή.*

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με το φαινόμενο του αναδιπλασιασμού στους συντελικούς χρόνους και η μελέτη της κλίσης της οριστικής παρακειμένου και υπερσυντελίκου ε.φ. των φωνηεντόληκτων και των αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων.

Ο αναδιπλασιασμός είναι ένα άγνωστο φαινόμενο για τους μαθητές, γι' αυτό και πρέπει να δοθεί έμφαση. Σημασία έχει και πάλι να γίνει σύγκριση με τη ν.ε., προκειμένου μεταξύ άλλων να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την οικονομία που διέπει την α.ε.

Σε πρώτο στάδιο θα μπορούσε να γίνει αναφορά σε ν.ε. φράσεις με μετοχές παρακειμένου (έστω της μ.φ.), όπως «εγκαταλελειμμένο σπίτι», «κεκτημένα δικαιώματα», «πεπαιδευμένος άνθρωπος». Μπορεί να τονιστεί ότι μερικές φορές η χρήση τύπων με αναδιπλασιασμό στη ν.ε. διαφοροποιεί τη σημασία της λέξης, π.χ. τριμμένο ύφασμα, τετριμμένα επιχειρήματα.

Στο κείμενο της Ενότητας απαντούν και ανώμαλα ρήματα που είναι δυνατόν να χρησιμεύσουν μόνο για τον εντοπισμό του αναδιπλασιασμού.

Να τονιστεί ότι η οριστική υπερσυντελίκου δέχεται και αύξηση, γιατί είναι ιστορικός χρόνος (είναι ευκαιρία με την ολοκλήρωση των χρόνων να συνειδητοποιήσουν όλοι οι μαθητές τη βασική διαφορά αρκτικών και ιστορικών χρόνων).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. *τετάραχε, ἐτεταράχει,* **β.** *βεβλάφαμεν, ἐβεβλάφεμεν,* **γ.** *ἐσπουδάκατε,* ἐσπουδάκετε, **δ.** *ἐπταίκασι(ν), ἐπταίκεσαν.*
3. α. *σέσωκε,* **β.** *ἐστρατεύκαμεν,* **γ.** *πεπράχατε,* **δ.** *πεφρόντικας,* **ε.** *βέβλαφε.*
4. *ἐγύμναξες, γυμνάσεις, ἐγύμνασας, γεγύμνακας, ἐγεγυμνάκεις // πιστεύουσι(ν), ἐπίστευον, πιστεύσουσι(ν), πεπιστεύκασι(ν), ἐπεπιστεύκεσαν // σκευάζει, σκευάσει, ἐσκεύασε, ἐσκεύακε, ἐσκευάκει // διαπράττομεν, διεπράττομεν, διεπράξαμεν, διαπεπράχαμεν, διεπεπράχεμεν // κηρύττομεν, ἐκηρύττομεν, κηρύξομεν, ἐκηρύξαμεν, ἐκεκηρύχεμεν // θύετε, ἐθύετε, θύσετε, ἐθύσατε, τεθύκατε.*
5. α. *πεπίστευκα, ἐπεπιστεύκειν,* **β.** *τεθαύμακα, ἐτεθαυμάκειν,* **γ.** *συμβεβούλευκα, συνεβεβουλεύκειν,* **δ.** *βέβλαφε, ἐβεβλάφει.*
6. *ἤλλαχε, ἐδεδιώχεις, πεφυλάχαμεν, ἐγεγράφεσαν.*

Πρόσθετη άσκηση

Οὗτοι καὶ παιδονόμον ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν τάττουσιν: α. Να κλίνετε τα δευτερόκλιτα ουσιαστικά και τις δεικτικές αντωνυμίες, και β. να κλίνετε το ρήμα στην οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελίκου.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Alexiou, E., *Ruhm und Ehre: Studien zu Begriffen, Werten und Motivierungen bei Isokrates*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg, 1995.
Edwards, M., *Οι Αττικοί ρήτορες*, μτφρ. Δ. Σπαθάρας – Μ. Κυρτζάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002.
Θεοδωρακόπουλος, Β.Θ., *Εισαγωγή στην αττική ρητορεία. Ένα πρώτο σχεδίασμα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1989.

Kennedy, G., *Ιστορία της κλασικής ρητορικής*, μτφρ. Ν. Νικολούδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.
Μαραγκάκης, Ε.Ν., *Η ρητορική τέχνη στην ακμή της*, Βασδέκης, Αθήνα, 1991.
Mathieu, G., *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*, μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1995.
Poulakos, T., *Speaking for the Polis: Isocrates' Rhetorical Education*, University of South Carolina Press, Columbia, 1997.
Του ιδίου – Depew, D., *Isocrates and civic education*, University of Texas Press, Austin, 2004.
Too, Y.L., *The Rhetoric of Identity in Isocrates: Text, Power, Paedagogy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
Usener, S., *Isokrates, Platon und ihr Publicum Hörer und Leser von Literatur im 4. Jahrhundert v. Chr.*, στο: Script Oralia 63: *A, Altertumswissenschaftliche Reihe* 14, Narr, Tübingen, 1994.
Usher, S., *Isocrates, Greek Orators III*, Aris & Phillips, Warminster, 1990.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγομένου ἐξ ὧν ἔμοιγε ἐδόκει μάλιστ' ἄν τις ὠφελεῖσθαι πρὸς φίλων κτῆσίν τε καὶ χρείαν. Τοῦτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἀκούειν, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστον ἂν εἴη φίλος σαφὴς καὶ ἀγαθός· ἐπιμελομένους δὲ παντὸς μᾶλλον ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκεύη κτωμένους τε ἐπιμελῶς ὁρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σῴζειν πειρωμένους, φίλον δέ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναί φασιν, ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσωνται φροντίζοντας οὔτε ὅπως οἱ ὄντες αὐτοῖς σῴζωνται. Ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν ὁρᾶν τινας ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροὺς εἰσάγοντας καὶ τἆλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας, ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι, καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἐῶντας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ὁρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων, καὶ πάνυ πολλῶν αὐτοῖς ὄντων, τὸ πλῆθος εἰδότας, τῶν δὲ φίλων, ὀλίγων ὄντων, οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθανομένοις τοῦτο καταλέγειν ἐγχειρήσαντας, οὓς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. Καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῷ κρείττων φανείη; Ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζεῦγος οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος; Ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὔνουν καὶ παραμόνιμον; Ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; Ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεων, καί, ἄν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέῃ, συνεπισχύει, ἄν τέ τις φόβος ταράττῃ, συμβοηθεῖ, τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμπράττων, καὶ τὰ μὲν συμπείθων, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλεῖστα εὐφραίνων, σφαλλομένους δὲ πλεῖστα ἐπανορθῶν. Ἃ δὲ αἵ τε χεῖρες ἑκάστῳ ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὦτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις ἃ πρὸ αὐτοῦ τις ἢ οὐκ ἐξειργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐ διήνυσε, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρκεσεν. Ἀλλ' ὅμως ἔνιοι δένδρα

μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἕνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλεῖστοι ἐπιμέλονται.

Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 2.4.1-7
Έκδοση: E.C. Marchant (OCT), 1900-1920

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Ξενοφώντα βλ. **Ενότητες 3** και **5**.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Για το έργο του Ξενοφώντα *Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους*, από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα της Ενότητας, βλ. **Ενότητα 3**.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με τις σκέψεις του Σωκράτη για τα βασικά χαρακτηριστικά της φιλίας,**
- **να απολαύσουν ένα δείγμα ευκίνητου λόγου με χαρακτηριστική χρήση ρητορικών ερωτήσεων.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Η λέξη «φιλία» από μόνη της θα δώσει έναυσμα για μια πρώτη συζήτηση. Οι μαθητές καλούνται να απαριθμήσουν τα χαρακτηριστικά του ιδανικού φίλου. Η ανάγνωση του κειμένου έρχεται να συμπληρώσει τις σκέψεις τους και να τις συνδέσει με τα λόγια του Σωκράτη.
- Ερωτήσεις κατανόησης που θα βοηθήσουν στην καλύτερη επαφή με τα νοήματα του κειμένου είναι οι εξής:

  Πώς συμπεριφέρονται οι περισσότεροι άνθρωποι, παρόλο που ισχυρίζονται ότι οι φίλοι είναι το πιο σημαντικό πράγμα; Τι έχουν μεγάλη έγνοια να αποκτήσουν;

  Από ποια πράγματα θεωρεί ανώτερο το φίλο ο Σωκράτης;

  Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά ενός αληθινού φίλου;
- Ιδιαίτερα ενδείκνυται η επισήμανση των φράσεων που τονίζουν ότι η φιλία είναι ανώτερη από κάποια άλλα αγαθά (*μέγιστον ἀγαθόν*). Ο Σωκράτης δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφιβολίας για το ότι η φιλία είναι ανεκτίμητη συγκρινόμενη με τα υλικά αγαθά. Φαίνεται ότι για μερικούς συγχρόνους του είχαν σημασία οι δούλοι, τα ζώα, τα σπίτια, τα κτήματα, τα κάθε λογής πράγματα που αγοράζει κανείς για να κάνει πιο άνετη τη ζωή του. Στη σημερινή εποχή ποια αντίστοιχα καταναλωτικά αγαθά μπορούμε να αναφέρουμε;
- Ενδείκνυται να προκληθεί συζήτηση για θέματα όπως η ταύτιση της φιλίας με το συμφέρον, η άρνηση διάθεσης χρόνου στους φίλους λόγω επιδίωξης προσωπικών στόχων. Πολλοί, βέβαια, εξακολουθούν να θεωρούν τους φίλους πολύτιμους και στήριγμα στις δύσκολες στιγμές.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Με ποιους τρόπους θα μπορούσε κανείς να δείξει στους φίλους του ότι είναι πολύ σημαντικοί;

2. Πολύ συχνά διατυπώνουμε την άποψη ότι οι αξίες διέρχονται στις μέρες μας κρίση. Κάτι ανάλογο μοιάζει να πιστεύει για τη φιλία ο Σωκράτης μερικές χιλιάδες χρόνια πριν. Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η τάση των ανθρώπων να πιστεύουν ότι στην εποχή τους φθείρονται οι αξίες, ενώ παλαιότερα περιβάλλονταν με σεβασμό;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με τη μελέτη των α.ε. και ν.ε. παράγωγων και σύνθετων λέξεων του ρ. *κτάομαι, κτῶμαι.*

Η λέξη παρουσιάζει σημασιολογικό ενδιαφέρον. Ο καθηγητής μπορεί να λάβει αφορμή από το ρήμα για να κάνει μια ευρύτερη παρατήρηση για τη σημασιολογική εξέλιξη-διαφοροποίηση αρκετών λέξεων που έχουν διατηρηθεί στη ν.ε. με διαφορετική σημασία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. Διεκδικώ το σεβασμό των δικαιωμάτων μου **β.** (κυρίως μτφ.) Χρησιμοποιείται για να εκφράσει συνήθως ενέργεια που έγινε αυθόρμητα, που δεν αποτελεί προϊόν ώριμης σκέψης **γ.** Αυτό που διατηρείται αιώνια, που έχει αποκτηθεί και παραμένει (Θουκ. 1.22).
3. α. κτητικές, **β.** κτηματολογίου, **γ.** απόκτημά (του), **δ.** απέκτησε.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας για την παραγωγή ουσιαστικών, επιθέτων και ρημάτων που περιλαμβάνεται στις Ενότητες 3-9.

Η επανάληψη είναι σκόπιμο να γίνει μέσα στην τάξη, αφού οι μαθητές έχουν μελετήσει τη σχετική θεωρία των προηγούμενων Ενοτήτων. Πρέπει να δοθεί έμφαση στη συστηματοποίηση των γνώσεων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Πρόσωπο που ενεργεί: *ἀγοραστής, γεννήτωρ/γονεύς, φονεύς, ἡγέτης/ἡγεμών*, **ενέργεια/κατάσταση:** *λῆψις, κροῦσις, λέξις, χαρά*, **όργανο ή μέσο**: *ξύστρα, ἀποβάθρα, σκαπάνη.*
2. Τόπος ενέργειας: *βουλευτήριον, παλαίστρα, βάθρον.* **Όργανο ή μέσο ενέργειας:** *φόβητρον, τὰ κόμιστρα, ἀγχόνη.* **Πρόσωπο που ενεργεί:** *τροφός.* **Αποτέλεσμα ενέργειας:** *δόγμα, ψεῦδος, νόμισμα, βῆμα.*
3. Υποκοριστικά: *ἀσπίδιον, ἱππάριον, παιδίσκη, πυργίσκος, γραΐδιον, σωμάτιον.* **Περιεκτικά:** *παρθενών.* **Τοπικά:** *πρυτανεῖον, γυμνάσιον.* **Παρώνυμα:** *τεχνίτης, θιασώτης.* **Εθνικά:** *Σταγειρίτης, Κροτωνιάτης.*
4. *κακία, εὐγένεια, εὔνοια, ἀφροσύνη, εὐπορία.*
5. 1-γ, *πονῶ*, **2-ε**, *σημαίνω*, **3-α**, *βαρύνω*, **4-β**, *βασιλεύω*, **5-δ**, *ἐλπίζω.*

Πρόσθετη ασκήση

Να χωριστούν σε κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία τους (υποκοριστικά, παρώνυμα, πρόσωπο που ενεργεί, μέσο, ενέργεια κτλ.) οι παράγωγες λέξεις *γονεύς, ἐπύλλιον, πινάκιον, στρατήγιον, ῥώμη, γλύφανον, γνώμη, στράτευμα, γνώμων.*

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας της γραμματικής των Ενοτήτων 3-9.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *κράτιστον → κράτιστα, φίλος → φίλοι, ἀγαθός → ἀγαθοί, φίλων → φίλου, φίλον → φίλους, μέγιστον → μέγιστα, χρήσιμον → χρήσιμα, χρηστός → χρηστοί, παραμόνιμον → παραμόνιμα, ἄλλο* (επίθετο που ανήκει στις αόριστες επιμεριστικές αντωνυμίες) *→ ἄλλα, πάγχρηστον → πάγχρηστα, ἀγαθός → ἀγαθοί, πλεῖστα → πλεῖστον, παμφορωτάτου → παμφορωτάτων, πλεῖστοι → πλεῖστος.*
5. α. *ταύτην*, **β**. *ταύτης*, **γ.** *ταῦτα*, **δ.** *ταύταις.*

6. *ἔττατε, τάξει, ἔταξε, τέταχε, ἐτετάχει // συνεπίσχυες, συνεπισχύσεις, συνεπίσχυσας, συνεπίσχυκας, συνεπισχύκεις // ἐθεράπευον, θεραπεύσουσι, ἐθεράπευσαν, τεθεραπεύκασι, ἐτεθεραπεύκεσαν.*

10. α. *ἐτάραξε*, **β.** *ὑμᾶς*, **γ.** *ὑποκριτῆ*. Σχηματίζεται η λέξη *ἔαρ*.

11. Ουσιαστικά: *ὁ, ἡ τροφός → οἱ, αἱ τροφοί, ὁ παιδαγωγός → οἱ παιδαγωγοί, ἔργον → ἔργα, λόγον →λόγους.* **Επίθετα:** *βέλτιστος → βέλτιστοι, ἕκαστον* (επίθετο που χρησιμοποιείται ως αόριστη επιμεριστική αντωνυμία) *→ ἕκαστα, δίκαιον → δίκαια, ἄδικον → ἄδικα, καλόν → καλά, αἰσχρόν → αἰσχρά, ὅσιον → ὅσια, ἀνόσιον → ἀνόσια.*

Πρόσθετη ασκήση

Στο παρακάτω απόσπασμα να εντοπιστούν: α) τα πρωτόκλιτα και δευτερόκλιτα ουσιαστικά και να μεταφερθούν στον άλλο αριθμό, β) οι τύποι της δεικτικής αντωνυμίας *οὗτος, αὕτη, τοῦτο* και να μεταφερθούν στον άλλο αριθμό, γ) οι ρηματικοί τύποι ενεργητικής φωνής χρόνου παρατατικού και να μεταφερθούν στον αντίστοιχο τύπο του ενεστώτα.

Μαθὼν δὲ Πρίαμος παρ᾽ Ἑκάβης τὸν ὄνειρον, Αἴσακον τὸν υἱὸν μετεπέμψατο. Ἦν γὰρ ὀνειροκρίτης παρὰ τοῦ μητροπάτορος Μέροπος διδαχθείς. Οὗτος εἰπὼν τῆς πατρίδος γενέσθαι τὸν παῖδα ἀπώλειαν, ἐκθεῖναι τὸ βρέφος ἐκέλευε. Πρίαμος δέ, ὡς ἐγεννήθη τὸ βρέφος, δίδωσιν ἐκθεῖναι οἰκέτῃ κομίσαντι εἰς Ἴδην· ὁ δὲ οἰκέτης Ἀγέλαος ὠνομάζετο. Τὸ δὲ ἐκτεθὲν ὑπὸ τούτου βρέφος πένθ᾽ ἡμέρας ὑπὸ ἄρκτου ἐτράφη. Ὁ δὲ σῳζόμενον εὑρὼν ἀναιρεῖται, καὶ κομίσας ἐπὶ τῶν χωρίων ὡς ἴδιον παῖδα ἔτρεφεν, ὀνομάσας Πάριν.

Ἀπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη* 3.149-150

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. επιπρόσθετη Βιβλιογραφία στην Ενότητα 5, σσ. 46.

Erbse, H., "Die Architektonik im Aufbau von Xenophons Memorabilien", *Hermes* 89 (1961), σσ. 257-287.

Gray, V.J., "Xenophon's Defense of Socrates. The Rhetorical Background to the Socratic Problem", *CQ* 39 (1989), σσ. 136-140.

Pucci, P., *Xenophon: Socrates' Defense,* Hakkert, Amsterdam, 2002.

Strauss, L., *Xenophon's Socrates,* Cornell University Press, Ithaca; London, 1972.

Vander Waerdt, P.A. (επιμ.), *The Socratic Movement,* Cornell University Press, Ithaca, 1994.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἵνα δὲ ἡ μάχη ξυνέβη καὶ ἔνθεν ὁρμηθεὶς ἐπέρασε τὸν Ὑδάσπην ποταμὸν πόλεις ἔκτισεν Ἀλέξανδρος. Καὶ τὴν μὲν Νίκαιαν τῆς νίκης τῆς κατ᾽ Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ Βουκεφάλαν ἐς τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ, οὐ βληθεὶς πρὸς οὐδενός, ἀλλὰ ὑπὸ καύματός τε καὶ ἡλικίας (ἦν γὰρ ἀμφὶ τὰ τριάκοντα ἔτη) καματηρὸς γενόμενος, πολλὰ δὲ πρόσθεν ξυγκαμών τε καὶ συγκινδυνεύσας Ἀλεξάνδρῳ, ἀναβαινόμενός τε πρὸς μόνου Ἀλεξάνδρου [ὁ Βουκεφάλας οὗτος], ὅτι τοὺς ἄλλους πάντας ἀπηξίου ἀμβάτας, καὶ μεγέθει μέγας καὶ τῷ θυμῷ γεν-

ναῖος. Σημεῖον δέ οἱ ἦν βοὸς κεφαλὴ ἐγκεχαραγμένη, ἐφ' ὅτῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο λέγουσιν ὅτι ἔφερεν· οἱ δὲ λέγουσιν ὅτι λευκὸν σῆμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, μέλας ὢν αὐτός, ἐς βοὸς κεφαλὴν μάλιστα εἰκασμένον. Οὗτος ὁ ἵππος ἐν τῇ Οὐξίων χώρᾳ ἀφανὴς ἐγένετο Ἀλεξάνδρῳ, καὶ Ἀλέξανδρος προεκήρυξεν ἀνὰ τὴν χώραν πάντας ἀποκτενεῖν Οὐξίους, εἰ μὴ ἀπάξουσιν αὐτῷ τὸν ἵππον· καὶ ἀπήχθη εὐθὺς ἐπὶ τῷ κηρύγματι. Τοσήδε μὲν σπουδὴ Ἀλεξάνδρῳ ἀμφ' αὐτὸν ἦν, τόσος δὲ Ἀλεξάνδρου φόβος τοῖς βαρβάροις.

Ἀρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 5.19.4-6

Έκδοση: A.G. Ross - G. Wirth, *Alexandri Anabasis* (εκδ. Teubner), 1967-1968

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Λευκίου Φλαβίου Αρριανού βλ. **Ενότητα 7**.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Για το έργο του Λευκίου Φλαβίου Αρριανού *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*, από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα της Ενότητας, βλ. **Ενότητα 7.**

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν ένα περιστατικό από τη ζωή του Μ. Αλεξάνδρου**,
- **να γνωρίσουν κάποιες πτυχές του χαρακτήρα του,**
- **να αισθανθούν την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στις χώρες που ήταν υποτελείς στον Αλέξανδρο.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

– Οι μαθητές, αντλώντας από τις γνώσεις τους στην ιστορία, κάνουν μόνοι τους μια εισαγωγή στο κείμενο, αναφέροντας επιπλέον τι έχουν διαβάσει για τον Βουκεφάλα. Η εικόνα της Ενότητας μπορεί να λειτουργήσει επίσης ως αφόρμηση και να ζητηθεί η περιγραφή της έκφρασης τόσο του Αλεξάνδρου όσο και του αλόγου του. Είναι χαρακτηριστικό το έντονο, γεμάτο αποφασιστικότητα και θάρρος, βλέμμα του Αλεξάνδρου. Οι μαθητές καλούνται να περιγράψουν την εικόνα εκφράζοντας παράλληλα συναισθήματα και μιλώντας για την ατμόσφαιρα που αποπνέει. Οπωσδήποτε θα σχολιάσουν το δεσμό που διαφαίνεται μεταξύ του Αλεξάνδρου και του Βουκεφάλα.

– Την πρόσληψη του νοήματος από τους μαθητές υποβοηθούν οι ερωτήσεις κατανόησης:

Ποιες από τις πόλεις που έχτισε ο Αλέξανδρος αναφέρονται στο κείμενο και από πού προέρχονται τα ονόματά τους;

Πώς πέθανε ο Βουκεφάλας;

Πώς περιγράφει τον Βουκεφάλα ο Αρριανός;

– Η εντολή του Μ. Αλεξάνδρου απηχεί τον τρόπο με τον οποίο ένας βασιλιάς –στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα ένας κατακτητής– απαιτεί να δείχνουν τον απαιτούμενο σεβασμό στο πρόσωπό του όλοι οι υπήκοοι. Δε διστάζει, μάλιστα, να τους απειλήσει τη ζωή τους. Ας μην ξεχνάμε ότι, πέρα από τα μέτρα που έλαβε ο Αλέξανδρος προκειμένου να διατηρήσει τη συνοχή των ανατολικών περιοχών της αυτοκρατορίας του και να μειώσει τις αντιδράσεις των κατακτημένων, ήταν υποχρεωμένος να επιδεικνύει και σκληρότητα, γιατί μόνο έτσι θα προκαλούσε τον απαιτούμενο φόβο. Οι μαθητές μπορούν, αντλώντας στοιχεία και από το εγχειρίδιο της ιστορίας, να παρουσιάσουν προφορικά την πολιτική του Μ. Αλεξάνδρου και να χρησιμοποιήσουν το περιστατικό του κειμένου ως παράδειγμα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Οι περιπτώσεις στενού δεσμού μεταξύ ανθρώπων και ζώων είναι πολλές και γνωστές από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Πασίγνωστη είναι η ιστορία του δελφινιού που έσωσε τον Αρίονα μεταφέροντάς τον στη ράχη του. Γνωστή επίσης από την *Ὀδύσσεια* είναι και η σχέση του Οδυσσέα με τον σκύλο του Άργο. Στη νεότερη εποχή είναι γνωστές ιστορίες και για δελφίνια, αλλά και για σκύλους, που μερικές φορές αποτελούν τη μοναδική συντροφιά ανθρώπων που χρειάζονται βοήθεια. Τέτοιες σχέσεις ανθρώπου και ζώου σπανίως διαταράσσονται, κυρίως επειδή στηρίζονται στην ειλικρίνεια και στην άδολη, ανιδιοτελή (ιδίως από την πλευρά του ζώου) προσφορά.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με τα ομόρριζα του ουσ. *πόλις* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Παρατηρείται σημασιολογική εξέλιξη του ουσιαστικού, δεδομένου ότι στην αρχαιότητα η σημασία του ταυτιζόταν με ό,τι σήμερα αποκαλούμε «ακρόπολη», δηλ. το οχυρό της πόλης, το φρούριό της, γεγονός που ενισχύει και η ετυμολογική της προέλευση και οι ινδοευρωπαϊκές της ρίζες (πβ. *Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής*, J. Hofmann). Παράλληλα σήμαινε και το σύνολο των πολιτών, οι οποίοι δρούσαν και ζούσαν μέσα στην πόλη.

Η λέξη δίνει αφορμή για ενδιαφέρουσα συζήτηση μέσα στην τάξη σχετικά με την κατηγοριοποίηση των οικιστικών μονάδων στη ν.ε. ανάλογα με τον αριθμό των κατοίκων (οικισμός, συνοικισμός, χωριό, κωμόπολη), με το μέγεθος και το ρόλο της πόλης (πρωτεύουσα, συμπρωτεύουσα, άστυ, πολίχνη, μεγαλούπολη)· δίνει επίσης την ευκαιρία να γνωρίσουν τα παιδιά σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται κάθε όρος.

Παράλληλα μπορεί να αναφερθεί ότι η Αθήνα χαρακτηρίζεται «κλεινόν άστυ» λόγω της σημασίας της ως πρωτεύουσας της χώρας. Η πρώτη χρήση του επιθέτου για την Αθήνα παρατηρείται στον Πίνδαρο: *κλειναὶ Ἀθᾶναι*, Απόσπ. Διθυρ. 76 (έκδ. H. Maehler, post B. Snell).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. 1-στ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ, 6-γ (σχέδιο πόλεως).

3. πολεοδομικό, πόλη, πολιτική, πολιτικοποίηση.

4. Ενδεικτικά: **πολιτικός σχεδιασμός** (ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων πολιτικού κόμματος ή της κυβέρνησης), **πολιτικός γάμος** (γάμος που τελείται από εκπρόσωπο της Πολιτείας), **πολιτική επανάσταση** (επανάσταση που οδηγεί σε αλλαγή της πολιτικής ζωής ενός τόπου), **πολιτικές ελευθερίες** (ελευθερίες που σχετίζονται με την υπόσταση του ατόμου ως πολίτη και με τη συμμετοχή του στην πολιτική ζωή), **πολιτικές επιστήμες** (επιστήμες που μελετούν το πολιτικό φαινόμενο), **πολιτικός κρατούμενος** (πρόσωπο που κρατείται για πολιτικούς λόγους) κ.ά.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή των ρημάτων από άλλα ρήματα, επιφωνήματα και επιρρήματα.

Το αντικείμενο της παρούσας Ενότητας είναι αρκετά απαιτητικό. Συνιστάται να μη δοθεί σ' αυτό ιδιαίτερη έμφαση αλλά να επιδιωχθεί μια γενική ενημέρωση των μαθητών για το συγκεκριμένο φαινόμενο. Για το λόγο αυτό και οι ασκήσεις της Ενότητας δεν αφορούν το συγκεκριμένο αντικείμενο διδασκαλίας αλλά είναι περισσότερο επαναληπτικές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. 1-β, 2-α, 3-γ, 4-γ, 5-δ, 6-β, 7-ε.
2. βαρβαρίζω // σπουδάζω // εὐθύνω // νικάω, νικῶ // φοβέομαι, φοβοῦμαι.
3. γενναιότης, ἀφάνεια, εὐθύτης.

Γ. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση της δομής μιας απλής πρότασης στην α.ε.

Οι βασικοί όροι της πρότασης παρουσιάζονται διαγραμματικά με λιγοστές βοηθητικές παρατηρήσεις· άλλωστε, οι μαθητές τούς έχουν ήδη διδαχτεί στη Νεοελληνική Γλώσσα, οπότε αναμένεται να είναι αρκετή μια απλή αναφορά. Για τον ευκολότερο εντοπισμό του κατηγορουμένου μπορεί να δοθεί στους μαθητές πληρέστερος κατάλογος των συνδετικών ρημάτων. Σε ό,τι αφορά τα δίπτωτα ρήματα και το κατηγορούμενο του αντικειμένου, καλό θα ήταν να αποφευχθεί η εξαντλητική προσέγγιση του θέματος σε αυτή την τάξη. Πάντως, επιβάλλεται να κατανοήσει ο μαθητής πόσο σημαντική είναι η σωστή κατηγοριοποίηση του ρήματος που συναντά κάθε φορά σε μια πρόταση για την επιτυχή συντακτική αναγνώριση των όρων της. Πιστεύουμε ότι η απόκτηση αυτής της δεξιότητας θα τον διευκολύνει σημαντικά στη συνέχεια.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. **α.** Ρ: εἰσί, Υ: οὗτοι, Κ: πονηροί // **β.** Ρ: διατελεῖς, Υ: σύ, Κ: ἀνυπόδητος, ἀχίτων // **γ.** Ρ: γεγένηται, Υ: ὁ πόλεμος, Κ: αἴτιος // **δ.** Ρ: ἦν, Υ: τὸ χωρίον, Κ: ἐμπόριον, Ρ: ὥρμουν, Υ: αἱ ὁλκάδες (= τα πλοία) // **ε.** Ρ: ὀνομάζονται, Υ: οἱ Καππαδόκαι, Κ: Σύριοι // **στ.** Ρ: γηράσκει, Υ: ἡ ἰσχύς / Ρ: ἐστί, Υ: ἡ ῥώμη, Κ: ἀγήρατος // **ζ.** Ρ: ἔστι, Υ: οὐδείς, Κ: ἀλλότριος / Ρ: ᾖ, Υ· (οὗτος), Κ: χρηστός.
2. **α.** φίλοι, **β.** μαθηταί, **γ.** σοφοί, ἀγαθοί, **δ.** ἐχθροί, **ε.** δικαία.
3. **α.** Ρ: ἐθήρευεν, Υ: Ἀλέξανδρος, Α: ἐλάφους, **β.** Ρ: διδάσκει, Υ: Σωκράτης, Α: τὴν ἀρετήν, **γ.** Ρ: ἤθροιζεν, Υ: ὁ στρατηγός, Α: τὴν δύναμιν, **δ.** Ρ: λέγει, Υ: ὁ νεανίσκος, Α: αὐτῷ, **ε.** Ρ: ἐθαύμασαν, Υ: οἱ δικασταί, Α: τὴν σοφίαν.
4. **α.** ἔνδοξος, **β.** τυφλός, **γ.** υἱός, **δ.** καρτερά, **ε.** ἀνιαρόν.
5. **α.** Α1: εὔπλοιαν, Α2: ἡμῖν, **β.** Α1: στρατείαν, Α2: Τισσαφέρνους, **γ.** Α1: τοῦ μαθήματος, Α2: μοι.
6. **α.** ἀρετήν (Α), **β.** νέους (Α), **γ.** πόλιν ή πόλεις (Α), **δ.** ἐχθρῶν (Α στο ἐκράτησε) / τρόπαια (Α στο ἔστησεν), **ε.** συμμάχοις (Α).
7. **α.** Ρ: ἐκινδυνεύσατε, Υ: ὑμεῖς (σὺ ἐκινδύνευσας), **β.** Ρ: ἐθαύμαζε, Υ: οὗτος (οὗτοι ἐθαύμαζον), **γ.** Ρ: διέβαινον, Υ: οἱ στρατιῶται (ὁ στρατιώτης διέβαινε), **δ.** Ρ: λαμβάνει, Υ: ὁ νικητής (οἱ νικηταὶ λαμβάνουσιν).
8. **α.** Ρ: οὐ φέρει, Υ: τὸ δένδρον, Α: καρπόν (καρπούς), **β.** Ρ: εἶχε, Υ: γέρων, Α: ἀγρούς, ἀμπέλους (ἀγρόν, ἄμπελον), **γ.** Ρ: φρουροῦσι, Υ: οἱ Ἕλληνες, Α: τὰς πύλας (τὴν πύλην), **δ**. Ρ: ἀποστέλλουσιν, Υ: οἱ Σμυρναῖοι, Α: θεωρούς (θεωρόν), **ε.** Ρ: ὑπομένουσι, Υ: οἱ σύμμαχοι, Α: τοὺς κινδύνους (τὸν κίνδυνον).

Πρόσθετη ασκήση

Στο παρακάτω απόσπασμα να αναγνωρίσετε συντακτικά τους υπογραμμισμένους όρους:

Ἐς δὲ τὴν ἀκρόπολίν ἐστιν εἴσοδος μία· ἑτέραν δὲ οὐ παρέχεται· πᾶσα ἀπότομός ἐστι καὶ τεῖχος ἔχει ἐχυρόν. Τὰ δὲ προπύλαια λίθου λευκοῦ τὴν ὀροφὴν ἔχει καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει τῶν λίθων

μέχρι γε καὶ ἐμοῦ προεῖχε. [...] Ἐντεῦθεν ἡ θάλασσά ἐστι σύνοπτος, καὶ ταύτῃ ῥίψας Αἰγεὺς ἑαυτὸν ὡς λέγουσιν ἐτελεύτησεν.

Παυσανίας, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 1.22.4 (διασκευή)

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 7.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἐν δὲ δὴ τῇ Ἀτλαντίδι νήσῳ ταύτῃ μεγάλη συνέστη καὶ θαυμαστὴ δύναμις βασιλέων, κρατοῦσα μὲν ἁπάσης τῆς νήσου, πολλῶν δὲ ἄλλων νήσων καὶ μερῶν τῆς ἠπείρου· πρὸς δὲ τούτοις ἔτι τῶν ἐντὸς τῆδε Λιβύης μὲν ἦρχον μέχρι πρὸς Αἴγυπτον, τῆς δὲ Εὐρώπης μέχρι Τυρρηνίας. Αὕτη δὴ πᾶσα συναθροισθεῖσα εἰς ἓν ἡ δύναμις τόν τε παρ' ὑμῖν καὶ τὸν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν ἐντὸς τοῦ στόματος πάντα τόπον μιᾷ ποτὲ ἐπεχείρησεν ὁρμῇ δουλοῦσθαι. Τότε οὖν ὑμῶν, ὦ Σόλων, τῆς πόλεως ἡ δύναμις εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους διαφανὴς ἀρετῇ τε καὶ ῥώμῃ ἐγένετο· πάντων γὰρ προστᾶσα εὐψυχίᾳ καὶ τέχναις ὅσαι κατὰ πόλεμον, τὰ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἡγουμένη, τὰ δ' αὐτὴ μονωθεῖσα ἐξ ἀνάγκης τῶν ἄλλων ἀποστάντων, ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους ἀφικομένη κινδύνους, κρατήσασα μὲν τῶν ἐπιόντων τρόπαιον ἔστησεν, τοὺς δὲ μήπω δεδουλωμένους διεκώλυσεν δουλωθῆναι, τοὺς δ' ἄλλους, ὅσοι κατοικοῦμεν ἐντὸς ὅρων Ἡρακλείων, ἀφθόνως ἅπαντας ἠλευθέρωσεν. Ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ σεισμῶν ἐξαισίων καὶ κατακλυσμῶν γενομένων, μιᾶς ἡμέρας καὶ νυκτὸς χαλεπῆς ἐπελθούσης, τό τε παρ' ὑμῖν μάχιμον πᾶν ἀθρόον ἔδυ κατὰ γῆς, ἥ τε Ἀτλαντὶς νῆσος ὡσαύτως κατὰ τῆς θαλάττης δῦσα ἠφανίσθη· διὸ καὶ νῦν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονεν τοὐκεῖ πέλαγος, πηλοῦ κάρτα βραχέος ἐμποδὼν ὄντος, ὃν ἡ νῆσος ἰζομένη παρέσχετο.

Πλάτων, *Τίμαιος* 25a-d

Έκδοση: J. Burnet (OCT), 1905-1915

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πλάτων –το πραγματικό του όνομα ήταν Αριστοκλής– γεννήθηκε γύρω στο 428/427 π.Χ. στην Αθήνα. Η οικογένειά του διχάστηκε πολιτικά μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, καθώς κάποιοι συγγενείς του ήταν δημοκρατικοί και κάποιοι άλλοι ολιγαρχικοί. Καταλυτική υπήρξε η γνωριμία του με τον Σωκράτη, του οποίου έζησε τη δίκη και την καταδίκη από κοντά. Ταξίδεψε αρκετά και συνάντησε άλλους σοφούς της εποχής του. Όταν επέστρεψε στην πόλη του από τα πρώτα ταξίδια του, γύρω στο 395 π.Χ., δεν έδειξε ενδιαφέρον για συμμετοχή στην πολιτική ζωή της Αθήνας_ τον συγκινούσε περισσότερο η συγκρότηση μιας ιδεώδους πολιτείας που θα στηριζόταν στη γνώση του Αγαθού. Περί το 387 π.Χ., δημιούργησε μια σχολή στους κήπους του Ακάδημου, την περίφημη **Ακαδημία**.

Βασική του πεποίθηση ήταν ότι μόνο μέσα από τη φιλοσοφία οι πολιτικοί θα μπορούσαν να βρουν το σωστό δρόμο. Η απογοήτευσή του από την πολιτική κατάσταση της πατρίδας του –η οποία είχε καταδικάσει σε θάνατο έναν Σωκράτη– τον ώθησε να αναζητήσει άλλες πολιτείες για

να εφαρμόσει τις απόψεις του περί διακυβέρνησης. Επισκέφτηκε συγκεκριμένα για το σκοπό αυτόν τρεις φορές τη Σικελία. Κατά την πρώτη του επίσκεψη στις Συρακούσες είχε συνάψει φιλία με τον Δίωνα, αλλά είχε διαφωνήσει με τον τύραννο Διονύσιο Α΄. Ακολούθησαν άλλες δύο επισκέψεις, όταν την εξουσία είχε αναλάβει ο Διονύσιος Β΄.

Ο Πλάτων πέθανε περί το 348/347 π.Χ., έχοντας αφοσιωθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής του στις μελέτες του και στην Ακαδημία· μάλιστα, κατά τον Παυσανία, τον έθαψαν εκεί κοντά.

Τα έργα του, εκτός από την *Ἀπολογία Σωκράτους* και φυσικά τις επιστολές του, έχουν μορφή διαλόγου. Στους διαλόγους του δεν εμφανίζεται ποτέ ο ίδιος, αποστασιοποιούμενος έτσι από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται εκεί. Τα θέματα που θίγονται είναι η αρετή (ανδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη), τα της πολιτείας, η οντολογία, η διαλεκτική, η ποίηση, η τέχνη.

Φυσικά είναι αδύνατο να αναφερθούμε στο πλήθος των ζητημάτων που εγείρονται και ανακινούνται στο πλατωνικό έργο, γι' αυτό θα περιοριστούμε στην αναφορά μερικών έργων του: *Λάχης, Χαρμίδης, Πρωταγόρας, Γοργίας, Συμπόσιον, Φαίδων, Φαῖδρος, Τίμαιος, Κριτίας, Νόμοι, Κρίτων* κ.ά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο διάλογό του *Τίμαιος*, όπου ανήκει το απόσπασμα της Ενότητας, ο Πλάτων εκφράζει τις κοσμολογικές θεωρίες του για τη δημιουργία του κόσμου. Ο Πλάτων σκόπευε να γράψει μια τριλογία για τη γένεση του σύμπαντος, που θα συνεχιζόταν με τον *Κριτία* και τον *Ἑρμοκράτη*, η οποία δεν ολοκληρώθηκε καθώς ο τελευταίος διάλογος δε γράφτηκε ποτέ. Στον *Κριτία* παρουσιάζονται λεπτομέρειες για το μύθο της Ατλαντίδας, ο διάλογος όμως έμεινε ανολοκλήρωτος.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με ένα πλατωνικό κείμενο το οποίο αναφέρεται σε ένα από τα πιο ενδιαφέροντα «μυστήρια» μυθικών τόπων,**
- **να συνδέσουν αυτό το κείμενο που αναφέρεται στην προϊστορία της Αθήνας με τα κείμενα των Ενοτήτων 3 και 5 αυτού του εγχειριδίου που αναφέρονται στην Αθήνα και στα χαρακτηριστικά των Αθηναίων,**
- **να εντοπίσουν πού στηριζόταν η δύναμη της Αθήνας εκείνη την εποχή.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν ό,τι γνωρίζουν για την Ατλαντίδα από κινηματογραφικές ταινίες, κόμικς και βιβλία. Αν δε γνωρίζουν κάτι συγκεκριμένο, αρκεί να δοθεί η πληροφορία ότι «ήταν μια μυθική πλούσια χώρα που καταποντίστηκε». Οι μύθοι αυτού του είδους συνήθως εξάπτουν τη φαντασία των μαθητών αυτής της ηλικίας, επομένως θα ήταν σκόπιμο να δοθεί ως θέμα ομαδικής εργασίας η συγκέντρωση πληροφοριών και κειμένων για την Ατλαντίδα.
- Τίθενται στους μαθητές ερωτήσεις κατανόησης στις οποίες προτρέπονται να απαντούν με λέξεις του κειμένου, όπως: Τι συγκροτήθηκε στην Ατλαντίδα; Τι επιχείρησε να κάνει αυτή η στρατιωτική δύναμη; Τι έκανε την Αθήνα να ξεχωρίσει από τις άλλες πόλεις εκείνη την περίοδο; Τι πέτυχε η Αθήνα με την επέμβασή της;
- Μετά τη νοηματική επεξεργασία του κειμένου οι μαθητές καλούνται να κρίνουν κατά πόσο η εικόνα της Αθήνας που παρουσιάζεται στο κείμενο ανταποκρίνεται σε όσα γνωρίζουν από το μάθημα της ιστορίας ή από άλλα αρχαία κείμενα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η αφήγηση του Πλάτωνα για την Ατλαντίδα εξάπτει ακόμη τη φαντασία των ανθρώπων, που με διάφορες θεωρίες προσπάθησαν να δώσουν απάντηση στα ερωτήματα που δημιουργεί αυτή η ιστορία. Υπολογίζεται ότι πάνω από 60.000 άρθρα και βιβλία έχουν γραφτεί για το νησί που κατά τον Πλάτωνα καταποντίστηκε. Αυτό το ενδιαφέρον δείχνει ότι πάντοτε οι άνθρωποι γοητεύονται από το άγνωστο και ανεξερεύνητο, το οποίο θέλουν να ερμηνεύσουν και να ανακαλύψουν. Ανάλογο είναι το ενδιαφέρον για εξωγήινους πολιτισμούς, που δήθεν έχουν αφήσει τα ίχνη τους στη Γη, για τους «ιπτάμενους δίσκους», για περίεργα και υπερφυσικά όντα, όπως ο χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων και το «τέρας του Λοχ-νες», και για τα «μυστικά» των πυραμίδων. Ο άνθρωπος σε όλες τις εποχές, ανεξάρτητα από την τεχνολογική, επιστημονική, ηθική και πολιτιστική πρόοδό του, διατηρεί μια σκοτεινή πλευρά που αρέσκεται στο υπερφυσικό και στο μυστηριώδες. Έτσι εξηγούνται οι ποικίλες «θεωρίες συνωμοσίας» που αναπτύσσονται γύρω από ιστορικά γεγονότα, η πίστη στην αστρολογία, στις προλήψεις και στις δεισιδαιμονίες.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με τα ομόρριζα του ρ. *κρατέω, κρατῶ* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Σημειώνεται ότι –όπως στις περισσότερες περιπτώσεις– στην αρχή του Λεξιλογικού Πίνακα δίνεται η σημασία του ρήματος στην α.ε. Ωστόσο το ρήμα παρουσιάζει πλήθος σημασιών στη ν.ε., κάποιες από τις οποίες έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει ο μαθητής στην άσκηση 4 του Βιβλίου του Μαθητή. Οι σημασίες του ρήματος μπορούν να αποτελέσουν υλικό για ενδιαφέρουσα εργασία με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση λεξικών για αναζήτηση πρόσθετων σημασιών.

Παράλληλα το ρήμα παρέχει πλήθος φράσεων, τις οποίες επίσης μπορεί να αξιοποιήσει ο διδάσκων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. κρατικός, κρατητήριο, επικρατώ, κρατικοποίηση, κραταιός.

4. α. απέφευγα, **β.** συγκρατήθηκε, **γ.** ξεχνώ το κακό που μου έχει κάνει κάποιος, **δ.** συνεχίζεται, **ε.** τήρησε την υπόσχεσή του.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με την παραγωγή επιθέτων από ουσιαστικά (το β΄ μέρος στην επόμενη Ενότητα).

Είναι σημαντικό οι μαθητές να παρατηρήσουν στον πίνακα ότι σχεδόν όλες οι καταλήξεις διατηρούνται αυτούσιες στη ν.ε., κάτι το οποίο εμπεδώνεται με τη βοήθεια της πρώτης άσκησης.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. Αυτός που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό: *οἰκεῖος, πολιτικός, μητρῷος, τίμιος, σπουδαῖος, κόσμιος, σπονδεῖος, χρόνιος, τιμητικός, ἀλλοῖος.* Ύλη ή χρώμα: *χρυσοῦς, σιδηροῦς.* Αυτός που είναι κατάλληλος για εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη: *πένθιμος.*

Πρόσθετη ασκήση

Να εντάξετε σε κατηγορίες τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: *οὐράνιος, μολύβδινος, φυσικός, πορφυροῦς, ἐρωτικός, ἠθικός.*

Γ1. Γραμματική

Διδακτικοί στόχοι:

- **η πρώτη επαφή των μαθητών με τις κατηγορίες των τριτόκλιτων ουσιαστικών και τις καταλήξεις της γ΄ κλίσης,**
- **η μελέτη της κλίσης των καταληκτικών διπλόθεμων φωνηεντόληκτων ουσιαστικών σε *-ις* (γεν. *-εως*), των καταληκτικών μονόθεμων φωνηεντόληκτων σε *-εύς* (γεν. *-έως*) και των ουδέτερων ακατάληκτων μονόθεμων οδοντικόληκτων σε *-α* (γεν. *-ατος*).**

Όσον αφορά τη γ΄ κλίση των ουσιαστικών, είναι σκόπιμο να δοθούν πολλά παραδείγματα από όλες τις κατηγορίες ουσιαστικών αυτής της κλίσης που έχουν διαφορετική μορφή στη ν.ε.

Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν ότι υπάρχουν διάφορες κατηγορίες τριτοκλίτων και καλό θα ήταν να μπορούν να κατηγοριοποιούν και να χαρακτηρίζουν τα τριτόκλιτα που συναντούν στα κείμενά τους. Για να το επιτύχουν αυτό, θα πρέπει να μπορούν να διακρίνουν το θέμα των ουσιαστικών. Ο διδάσκων μπορεί να τονίσει ότι το θέμα των μονόθεμων τριτοκλίτων το βρίσκουμε αν αφαιρέσουμε την κατάληξη από τη γενική ενικού. Στα διπλόθεμα βρίσκουμε το ισχυρό θέμα από την ονομαστική ενικού, ενώ το αδύνατο από τη γενική ενικού αφού αφαιρέσουμε την κατάληξη. Για τα διπλόθεμα ουσιαστικά μπορεί να γίνει από αυτή την τάξη αναφορά στο ότι η ν.ε. μάς βοηθάει να βρούμε το θέμα της γενικής (*γυπός* – ν.ε. γύπας).

Η εκμάθηση των καταλήξεων καλό είναι να γίνει μέσω της συνεχούς κλίσης, γραπτής και προφορικής, ουσιαστικών με παράλληλη δικαιολόγηση του τονισμού.

Τα συμφωνόληκτα απλώς παρατίθενται στον εποπτικό πίνακα. Οι μαθητές θα τα διδαχτούν στην επόμενη τάξη.

Η διαδικασία σχηματισμού κάποιων πτώσεων με συναίρεση μπορεί να αναφερθεί ενημερωτικά στους μαθητές, προκειμένου να δικαιολογηθεί η περισπωμένη, π.χ. **βασιλε-ες > βασιλεῖς.*

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση της διάκρισης των προτάσεων με βάση τους όρους τους.

Η αναφορά στην αντίστοιχη διάκριση της ν.ε. θα καταστήσει σαφές ότι δεν υπάρχει κάποια διαφορά. Είναι σκόπιμη μια πρώτη αναφορά στους κύριους όρους της πρότασης και η εφαρμογή σε παραδείγματα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τὸ σῶμα*: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο ουδέτερο ακατάληκτο σε *-α* (γεν. *-ατος*): *ἡ φράσις, ἡ ἀκρόπολις*: τριτόκλιτα φωνηεντόληκτα καταληκτικά διπλόθεμα σε *-ις* (γεν. *-εως*)· *ὁ βασιλεύς*: τριτόκλιτο φωνηεντόληκτο καταληκτικό μονόθεμο σε *-εύς*.

2. *τῆς θλίψεως, τῷ καύματι, τῇ συνέσει, τοὺς πορθμέας, τὰς κτήσεις, ταῖς πράξεσι(ν), ᾧ φρόνησι, τοῦ χαλκέως, τὴν πόλιν, τοῦ γονέως, ταῖς τύψεσι(ν), τοῖς χάσμασι(ν).*

3. *τῶν δωμάτων, τοὺς ἱερέας, ᾧ γραφεῖ, τοῦ πράγματος, τὴν δύσιν, ᾧ ῥῆσι, τῇ ἀκροπόλει, τὰς ὁπλίσεις, ταῖς φύσεσι(ν), τοῖς ἱδρύμασι, τῶν φασμάτων, τοῦ φράγματος, τὴν τάξιν, ᾧ φύσεις, τῇ λύσει, τοῖς βαφεῦσι(ν), τῷ ἱερεῖ, τοῖς κλάσμασι(ν).*

4. ἔχω ὑπ ὄψιν (ὄψεις), ἐν ἐξελίξει [ἐξελίξεσι(ν)], κοινῇ συναινέσει [συναινέσεσι(ν)].
5. α. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ θαυμαστὴ δύναμις πόλεως βαρβάρου ἦν.
β. Μεγίστου ἐπαίνου ἀξίας νομίζομεν εἶναι τὰς πόλεις.
6. α. επαυξημένη, **β.** απλή, **γ.** ελλειπτική, **δ.** ελλειπτική, **ε.** απλή, **στ.** σύνθετη.
7. Όλες λανθασμένες.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Archer-Hind, R.D., *The Timaeus of Plato*, Arno Press, New York, 1973.
Gill, C., *Plato: The Atlantis Story, Timaeus 17-27, Critias*, Bristol, 1980.
Κάλφας, Β., *Τίμαιος/Πλάτων*, Πόλις, Αθήνα, 1995.
Κουτάλος, Δ.Χ., *Η περί κόσμου θεωρία του Πλάτωνος*, Μυτιλήνη, 1970.
Kraut, R., *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge, 1993.
Πανέρης, Ι.Ρ., *Η κοσμολογία του Πλάτωνα σε σχέση με την ατομική θεωρία του Δημόκριτου*, Ξάνθη, 1984.
Scheffel, W., *Aspekte der platonische Kosmologie*, Leiden, 1976.
Σπυρόπουλος, Η.Σ., *Πλάτωνος Μύθοι*, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 2003.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Καὶ γὰρ Διονυσίου τυραννοῦντος Φιντίας τις Πυθαγόρειος ἐπιβεβουλευκὼς τῷ τυράννῳ, μέλλων δὲ τῆς τιμωρίας τυγχάνειν, ᾐτήσατο παρὰ τοῦ Διονυσίου χρόνον εἰς τὸ περὶ τῶν ἰδίων πρότερον ἃ βούλεται διοικῆσαι· δώσειν δ᾽ ἔφησεν ἐγγυητὴν τοῦ θανάτου τῶν φίλων ἕνα. Τοῦ δὲ δυνάστου θαυμάσαντος, εἰ τοιοῦτός ἐστι φίλος ὃς ἑαυτὸν εἰς τὴν εἱρκτὴν ἀντ᾽ ἐκείνου παραδώσει, προεκαλέσατό τινα τῶν γνωρίμων ὁ Φιντίας, Δάμωνα ὄνομα, Πυθαγόρειον φιλόσοφον, ὃς οὐδὲ διστάσας ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη τοῦ θανάτου. Τινὲς μὲν οὖν ἐπήνουν τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τοὺς φίλους εὐνοίας, τινὲς δὲ τοῦ ἐγγύου προπέτειαν καὶ μανίαν κατεγίνωσκον. Πρὸς δὲ τὴν τεταγμένην ὥραν ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν, καραδοκῶν εἰ φυλάξει τὴν πίστιν ὁ καταστήσας. Ἤδη δὲ τῆς ὥρας συγκλειούσης πάντες μὲν ἀπεγίνωσκον, ὁ δὲ Φιντίας ἀνελπίστως ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ χρόνου ῥοπῆς δρομαῖος ἦλθε, τοῦ Δάμωνος ἀπαγομένου πρὸς τὴν ἀνάγκην. Θαυμαστῆς δὲ τῆς φιλίας φανείσης ἅπασιν, ἀπέλυσεν ὁ Διονύσιος τῆς τιμωρίας τὸν ἐγκαλούμενον καὶ παρεκάλεσε τοὺς ἄνδρας τρίτον ἑαυτὸν εἰς τὴν φιλίαν προσλαβέσθαι.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη* 10.4.3-6
Έκδοση: F. Vogel - C.T. Fischer (εκδ. Teubner), 1888-1906

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο ιστοριογράφος **Διόδωρος Σικελιώτης** γεννήθηκε στο Αγύριο της Σικελίας γύρω στο 90 π.Χ. Υλικό για τον βίο του αντλούμε από το ίδιο το έργο του. Έτσι, πληροφορούμαστε ότι επισκέφθηκε την Αίγυπτο για σπουδές κατά την 180ή Ολυμπιάδα (60-56 π.Χ.). Εκτός από την ελληνική γλώσσα

γνώριζε και τη λατινική, και έτσι μπόρεσε να συλλέξει πολύτιμο υλικό για το έργο του μελετώντας αρχεία στις βιβλιοθήκες της Ρώμης.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Διόδωρος Σικελιώτης ταξίδεψε πολύ σε Ευρώπη, Ασία και Αίγυπτο συγκεντρώνοντας στοιχεία για το μνημειώδες έργο του *Βιβλιοθήκη*, που περιλαμβάνει σαράντα βιβλία (δε σώζεται ολόκληρο).

Η αφήγηση ξεκινά από τα μυθικά χρόνια με μια θεωρία σχετική με τη γένεση του πολιτισμού και την προϊστορία βαρβαρικών λαών και των Ελλήνων. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον Τρωικό πόλεμο, στην ιστορία των ελληνικών πόλεων, στα γεγονότα των Περσικών πολέμων, στις εκστρατείες του Αλεξάνδρου, στην εποχή των Διαδόχων και, τέλος, στην εκστρατεία του Καίσαρα στη Βρετανία το 54 π.Χ.

Ο Διόδωρος μελέτησε άλλους ιστοριογράφους και στηρίχθηκε σε αυτούς, αλλά δεν αναφέρει συχνά τις πηγές του. Εξάλλου, σε γλωσσικό επίπεδο φαίνεται ιδιαίτερα εξαρτημένος από τις εκάστοτε πηγές του, με αποτέλεσμα να μην έχει η γλώσσα του έργου του ενιαία μορφή. Τέλος, αμφισβητήθηκε η αξιοπιστία του χρονολογικού του συστήματος, καθώς παρουσιάζονται σφάλματα και ασυμφωνίες. Η αξία του έργου έγκειται στο ότι αποτελεί μια προσπάθεια σύνθεσης παγκόσμιας ιστορίας, αφού εξετάζει παράλληλα Έλληνες, Ρωμαίους και «βαρβάρους».

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με το έργο του Διόδωρου Σικελιώτη,**
- **να εντοπίσουν χαρακτηριστικά του κειμένου όπως είναι η παραστατική αφήγηση των γεγονότων,**
- **να εξετάσουν εάν και κατά πόσο το κείμενο υπηρετεί ηθικοδιδακτικούς στόχους,**
- **να παραλληλίσουν το κείμενο με εκείνο της Ενότητας 10 (Ο Σωκράτης για τη φιλία), που έχει το ίδιο θέμα.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές απαριθμούν τα βασικά χαρακτηριστικά του αληθινού φίλου, και ο καθηγητής δίνει έμφαση στην εμπιστοσύνη.
- Το κείμενο μπορεί να παρουσιαστεί ως ένας ύμνος στη φιλία, αφού ο Δάμων και ο Φιντίας αποτελούν διαχρονικά σύμβολα φιλίας. Οι μαθητές μπορούν να θυμηθούν και άλλες ανάλογες φιλίες, όπως του Αχιλλέα και του Πατρόκλου.
- Τόσο κατά την πρώτη ανάγνωση όσο και κατά την επεξεργασία των ερωτήσεων κατανόησης είναι χρήσιμο να δοθεί έμφαση σε καίριες λέξεις/φράσεις όπως: *ἐγγυητήν, ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη, τὴν πίστιν.*
- Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν με λέξεις του κειμένου στις παρακάτω ερωτήσεις: Ποιο αδίκημα είχε διαπράξει ο Φιντίας; Τι ζήτησε να κάνει πριν από την τιμωρία του; Πώς αντέδρασε ο Διονύσιος και στη συνέχεια όσοι παρευρίσκονταν, όταν άκουσαν την πρόταση του Φιντία; Έφτασε εγκαίρως ο Φιντίας; Με ποιες λέξεις περιγράφεται ο χρόνος και ο τρόπος που έφτασε; Ποια ήταν η αντίδραση του Διονυσίου;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Την περιέργεια και την απορία του Διονυσίου όταν άκουσε τη χάρη που του ζήτησε ο Φιντίας τη διαδέχτηκε ανυπόκριτος θαυμασμός, όταν είδε ότι την καθορισμένη ώρα ήρθε να πάρει τη θέση

του για να μη θανατωθεί ο φίλος του. Το αίτημά του να τον δεχτούν ο Δάμων και ο Φιντίας ως φίλο τους ήταν ο καλύτερος έπαινος γι' αυτήν τη φιλία. Η παράδοση και η ιστορία διασώζουν παραδείγματα φιλίας, αν όχι τόσο εντυπωσιακά, όμως οπωσδήποτε αξιοπρόσεκτα και θαυμαστά. Ο Αχιλλέας και ο Πάτροκλος ήταν στενοί φίλοι, ενώ, όπως παραδίδεται, ο Αλέξανδρος δεν ξεχώριζε τον εαυτό του από τον Ηφαιστίωνα. Επίσης από τη λογοτεχνική παράδοση γνωστή είναι η φιλία του Ορέστη και του Πυλάδη.

Δημιουργικές-διαθεματικές δραστηριότητες

1. Θέμα: «Συγκέντρωση μύθων και ιστοριών από την αρχαιότητα έως σήμερα που αναφέρονται στο θέμα της φιλίας».

Υπάρχουν πολλά σύγχρονα λογοτεχνικά βιβλία, π.χ. του Λέο Μπουσκάλια, τα οποία καταγράφουν χαρακτηριστικά των φίλων. Οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν και δικά τους κείμενα για τη φιλία με αφορμή ανάλογα κείμενα που έχουν διδαχτεί στο πλαίσιο άλλων μαθημάτων.

2. Με αφορμή το κείμενο της Ενότητας (το οποίο θα αναφέρετε περιληπτικά σε κάποιο σημείο) να γράψετε μια επιστολή στον καλύτερο φίλο ή σε κάποιο αγαπημένο σας πρόσωπο, τονίζοντας πόση σημασία έχει να υπάρχει απόλυτη εμπιστοσύνη μεταξύ σας. Μη διστάσετε να αναφέρετε τι νιώθετε όταν σας κυριεύει η δυσπιστία απέναντί του.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. *ὁ τύραννος* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Η λέξη επιλέχθηκε γιατί χρησιμοποιείται συχνά σε κείμενα πολιτικού περιεχομένου. Επίσης είναι μία λέξη που επιζεί στη ν.ε. και έχει υποστεί σημασιολογικές μεταβολές, καθώς χρησιμοποιείται με διαφοροποιημένη σημασία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. τύραννος // τυραννικός // τυραννία.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η ολοκλήρωση της διδασκαλίας της παραγωγής επιθέτων από ουσιαστικά.

Συνιστάται να δοθεί έμφαση στις καταλήξεις που απαντούν συχνά στη ν.ε. Στην πρώτη από τις πρόσθετες ασκήσεις ζητούνται επίθετα της ν.ε. με κοινές παραγωγικές καταλήξεις με την α.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ὀδυνηρός, τυχηρός, θερινός, φλογερός, ἐτήσιος, φθονερός.*

2. 1-α, 2-γ, 3-δ, 4-β, 5-α, 6-δ, 7-δ, 8-δ, 9-β, 10-ε.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναζητήσετε στη ν.ε. παράγωγα επίθετα που εμφανίζουν τις ίδιες καταλήξεις με επίθετα της α.ε.

2. Να κατηγοριοποιήσετε τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: *ἀφρώδης, δακτυλικός, τολμήεις, σπουδαῖος, στονόεις* (= πλήρης συμφορών), *στρατηγικός, χειμερινός.*

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση με τον σχηματισμό των απαρεμφάτων και των μετοχών της ενεργητικής φωνής.

Αφόρμηση μπορούν να αποτελέσουν οι απαντήσεις «παρών» και «παρούσα» που δίνουν οι μαθητές όταν διαβάζεται ο κατάλογος της τάξης· στη συνέχεια μπορούν να αναφερθούν φράσεις όπως «στην παρούσα φάση», «δεν είναι του παρόντος» και ουσιαστικοποιημένες μετοχές όπως «παρόν», «μέλλον», «υπογράφων», «υπογράφουσα» κ.ά.

Ως επιπλέον αφόρμηση ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει την ετυμολογία της λ. *ἀπαρέμφατον* [< στερητικό *ἀ-* + ρ. *παρεμφαίνω* (= εμφανίζω)], που δείχνει ότι το απαρέμφατο ως ρηματικός τύπος δε δηλώνει ορισμένο αριθμό ή πρόσωπο, όπως οι εγκλίσεις.

Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί η ρηματική φύση του απαρεμφάτου και της μετοχής. Έχουν χρόνους, φωνές, διαθέσεις, λαμβάνουν υποκείμενο και αντικείμενο. Θα ήταν σκόπιμο να γίνει αναφορά και στο έναρθρο απαρέμφατο, που χρησιμοποιείται και σήμερα σε (συνήθως αρχαιοπρεπείς) φράσεις, όπως «απαγορεύεται το καπνίζειν», «ξεχωρίζει για το λέγειν του», «δίνει όλο του το είναι στη δουλειά» κ.ά.

Το απαρέμφατο και η μετοχή αντιστοιχούν σε όλες τις χρονικές βαθμίδες (ανάλογα με τον χρόνο του ρήματος).

Στο θηλυκό της μετοχής ενεστώτα, μέλλοντα και αορίστου β΄, όπως επίσης και στη δοτική πληθυντικού αρσενικού και ουδετέρου των ίδιων χρόνων, παρατηρείται αντέκταση, π.χ. λύουσα (< *λύον-σα < *λύοντ-ϳα), τοῖς λύουσι (< *λύοντ-σι).

Η διαφορά τονισμού στη μετοχή αορίστου αρσενικού και ουδετέρου γένους (-ας, -αν) οφείλεται στην αντέκταση που υφίσταται το αρσενικό. Π.χ. *λύσαντ-ς > λύσας (-α- μακρό), αλλά *λύσαντ- > λῦσαν (-α- βραχύ), επειδή εκπίπτει μόνο το -τ- και δε γίνεται αντέκταση.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η κατανόηση του συντακτικού ρόλου των απαρεμφάτων και των μετοχών στην α.ε.

Η διδασκαλία του απαρεμφάτου και της μετοχής έχει μεγάλη σημασία για την κατανόηση της δομής της α.ε. Οι μαθητές έχουν ακούσει ήδη από την Ενότητα 3 για το απαρέμφατο.

Η ανάλυση της μετοχής δίνει την ευκαιρία για επανάληψη των δευτερευουσών προτάσεων της ν.ε. Επίσης, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να βρουν σε προηγούμενα κεφάλαια τις χρονικές, π.χ., μετοχές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *τυγχάνειν* (ενεστώτα, τελικό), *διοικῆσαι* (αορίστου, τελικό), *δώσειν* (μέλλοντα, ειδικό).

4. α. πράξας: υποθετική, **β.** *ἄγουσα*: αναφορική, **γ.** *ἀρξάμενος*: επιρρ. χρονική, **δ.** *λέγοντες*: κατηγορηματική, **ε.** *ἄρξοντες*: επιρρ. τελική.

5. α. ἀντιβλέπειν: τελικό, **β.** *συνάψαι*: τελικό, **γ.** *πράττειν*: ειδικό, **δ.** *πείθειν*: τελικό, *κωλύειν*: τελικό, **ε.** *διδάσκειν*: τελικό.

6. α. *λύσειν*, **β.** *ῥάψαι*, **γ.** *πεπραχέναι*, **δ.** *κεκοφυῖα*, **ε.** *ῥίπτοντος*, **στ.** *πεισάσης*. Σχηματίζεται η λέξη *εἰρκτή*.

7. *ὁ γεννήσας*: επιθετική, *λαβών*: επιρρ. χρον., *καταμαθόντες*: επιρρ. χρον., *τρέφειν*: τελικό.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. *γράφοντι, κεκοφυίαις:* να γράψετε τα υπόλοιπα γένη των μετοχών στην ίδια πτώση και στον ίδιο αριθμό σε όλους τους χρόνους.

2. Να αναγνωριστεί το είδος των παρακάτω απαρεμφάτων και μετοχών:

α. Λύκος ἤκουσε παιδίου κλαίοντος καὶ γραὸς παραμυθουμένης αὐτό.

β. Κῦρος καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἅρματος τὸν θώρακα ἐνέδυ (= φόρεσε).

γ. Οἱ Πέρσαι εὐθὺς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι.

δ. Ἦλθε φέρων τὰ παρὰ τῶν συμμάχων δῶρα.

ε. Οὐ χρὴ πάσχειν ὅπερ οἱ ἀπειρότατοι τῶν ἀνθρώπων.

στ. Ταῦτα λέγω βουλόμενος συμβουλεῦσαί σοι.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Hammond, N.G.L., *Three Historians of Alexander the Great: the So-called Vulgate Authors, Diodorus, Justin, and Curtius,* Cambridge University Press, Cambridge/New York, 1983.

Sacks, K., *Diodorus Siculus and the First Century*, Princeton, 1990.

Walbank, F.W., "The Historians of Greek Sicily", *Kokalos* 14-15 (1968/9), σσ. 476-498.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Λέων κατεμέμφετο Προμηθέα πολλάκις, ὅτι μέγαν αὐτὸν ἔπλασεν καὶ καλὸν καὶ τὴν μὲν γένυν ὥπλισε τοῖς ὀδοῦσι, τοὺς δὲ πόδας ἐκράτυνε τοῖς ὄνυξιν ἐποίησέ τε τῶν ἄλλων θηρίων δυνατώτερον· ὁ δὲ τοιοῦτος, ἔφασκε, τὸν ἀλεκτρυόνα φοβοῦμαι. Καὶ ὁ Προμηθεὺς ἔφη· τί με μάτην αἰτιᾷ; Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα ἔχεις, ὅσα πλάττειν ἐδυνάμην· ἡ δέ σου ψυχὴ πρὸς τοῦτο μόνον μαλακίζεται. Ἔκλαιεν οὖν ἑαυτὸν ὁ λέων καὶ τῆς δειλίας κατεμέμφετο καὶ τέλος ἀποθανεῖν ἤθελεν. Οὕτω δὲ γνώμης ἔχων ἐλέφαντι περιτυγχάνει καὶ προσαγορεύσας εἱστήκει διαλεγόμενος. Καὶ ὁρῶν διαπαντὸς τὰ ὦτα κινοῦντα τί πάσχεις, ἔφη, καὶ τί ποτε οὐδὲ μικρὸν ἀτρεμεῖ σου τὸ οὖς; Καὶ ὁ ἐλέφας κατὰ τύχην περιπτάντος αὐτῷ κώνωπος· ὁρᾷς, ἔφη. Τοῦτο τὸ βραχύ, τὸ βομβοῦν; Ἦν εἰσδύνῃ μου τῇ τῆς ἀκοῆς ὁδῷ, τέθνηκα. Καὶ ὁ λέων· τί οὖν ἔτι ἀποθνήσκειν ἔφη με δεῖ τοσοῦτον ὄντα καὶ ἐλέφαντος εὐτυχέστερον, ὅσον κρείττων κώνωπος ὁ ἀλεκτρυών;

Αἰσώπου *Μῦθοι*, 292

Έκδοση: A. Hausrath - H. Hunger, *Corpus Fabulatum Aesopicarum*, [2]1959

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον Αίσωπο και το έργο του βλ. **Ενότητα 6.**

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

– να θυμηθούν την αλληγορική σημασία των μύθων του Αισώπου που έχει ήδη αναφερθεί στην Ενότητα 6,
– να εντοπίσουν τα σημεία του κειμένου που αναδεικνύουν την ψυχική διάθεση του λιονταριού,
– να μεταφέρουν το νόημα του μύθου στη σύγχρονη ζωή και να αναφέρουν περιπτώσεις στις οποίες βρίσκει εφαρμογή.

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Με αναφορά στο κείμενο της Ενότητας 6 οι μαθητές ανακαλούν την έννοια της αλληγορίας και τη χρήση ζώων ως πρωταγωνιστών στους μύθους του Αισώπου.
- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν τον λόγο για τον οποίο εξέφραζε παράπονα το ελάφι της Ενότητας 6 και αναφέρουμε ότι στο παρόν κείμενο θα μάθουμε για το παράπονο ενός λιονταριού που, ενώ είναι ικανοποιημένο με την εξωτερική του εμφάνιση, νιώθει άσχημα για το φόβο από τον οποίο κυριεύεται όταν ακούει πετεινό· πβ. *φασὶ γὰρ τοὺς λέοντας πτύρεσθαι πρὸς τὰς τῶν ἀλεκτρυόνων φωνάς, Μύθος 84* (Hausrath - Hunger).
- Στον μύθο αυτό προβάλλεται η άποψη ότι κανείς δεν είναι τέλειος και ότι πρέπει να συμφιλιωνόμαστε με τις ελλείψεις μας και να μην τις θεωρούμε μειονεκτήματα.
- Δίνουμε στους μαθητές το επιμύθιο του μύθου (*ὁρᾷς: ὅσον ἰσχύος ὁ κώνωψ ἔχει ὡς καὶ ἐλέφαντα φοβεῖν*) και τους παροτρύνουμε να διατυπώσουν και άλλα, π.χ. «υπάρχουν και χειρότερα», «και οι μικροί διαθέτουν μεγάλη δύναμη».

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι να εμπλουτίσουν οι μαθητές το λεξιλόγιό τους με λέξεις της α.ε και της ν.ε. παράγωγες και σύνθετες του ρ. *ἄρχω*.

Το ρήμα χρησιμοποιείται πολύ συχνά σε κείμενα της α.ε. με δύο βασικές σημασίες· α) ξεκινώ, αρχίζω, β) κυβερνώ, ασκώ εξουσία.

Το ρήμα έχει περιορισμένη χρήση στη ν.ε. Κυρίως χρησιμοποιείται στο μεσοπαθητικό τύπο του και σε φράσεις όπως «άρχεται η συνεδρίασις», «ήρξατο χειρών αδίκων» κ.ά., καθώς και στη μετοχή «αρχόμενοι», η οποία δηλώνει το λαό σε αντιδιαστολή προς τους έχοντες την εξουσία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. έξαρχος (του) Παναγίου Τάφου, άναρχος Θεός, αρχαιοπρεπές ύφος, αρχαιολογικό εύρημα, στρατιωτική πειθαρχία, Μέγας Αρχιερεύς, αρχέγονο ένστικτο.
2. η δημαρχία, δημαρχιακός // ο μονάρχης, μοναρχικός // η εξαρχία // η πατριαρχία – το Πατριαρχείο, πατριαρχικός // πειθαρχικός // η αρχηγία, αρχηγικός // η αναρχία, αναρχικός.
3. α. Κατ' αρχάς θα εξετάσουμε το πρόβλημα της ύδρευσης (= πρώτα, με την έννοια ότι θα ακολουθήσουν και άλλα). **β.** Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν και στο σύνολο (= βασικά, στα βασικά σημεία του). **γ.** Αρχικά σκέφτηκα να παραιτηθώ, αλλά αργότερα άλλαξα γνώμη (= στην αρχή, σε αντίθεση με ό,τι έγινε κατόπιν).

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιθέτων από ρήματα (α΄ μέρος).

Ως αφόρμηση μπορούν να χρησιμοποιηθούν οικείες λέξεις και φράσεις της ν.ε., όπως *διδακτέα*

ύλη, παραδοτέος, μετεξεταστέος (μαθητής), εισακτέος (π.χ. στο πανεπιστήμιο), ώστε η διδασκαλία να γίνει πιο προσιτή στα παιδιά.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. αγαπητός, αρεστός, θαυμαστός, εισακτέος, διδακτέος (διδακτέα ύλη).
2. *ἀγαπητός, βατός, σεπτός, ὁρατός.*
3. *πλεκτός, γνωστός, ῥυτός, κλητός.*
4. *διδάσκω*, αυτό που πρέπει να διδαχτεί // *ἐπιτρέπω*, αυτό που πρέπει να επιτραπεί // *θεραπεύω*, αυτός που πρέπει να καλλιεργηθεί, να τύχει λατρείας ή φροντίδας // *λέγω*, αυτός που πρέπει να λεχθεί // *νομίζω*, αυτός που πρέπει να γίνει πιστευτός.

Πρόσθετη άσκηση

Να βρείτε από ποια ρήματα προέρχονται τα παρακάτω ρηματικά επίθετα και να γράψετε τη σημασία τους: *ἀφανιστέος, διαβατός, διωκτέος, μισητός, θηρατός, θεραπευτέον.*

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών:

- **με την κλίση των τριτόκλιτων ουσιαστικών σε *-ων, -οντος* και *-ας, -αντος*,**
- **με την κλίση της οριστικής ενεστώτα και μέλλοντα των βαρύτονων ρημάτων στη μέση φωνή και με την κλίση της οριστικής μέλλοντα του ρ. *εἰμί*.**

Στην κλίση του αρσενικού γένους των ενεργητικών μετοχών ενεστώτα και μέλλοντα θα πρέπει να γίνει διεξοδική αναφορά. Στο σημείο αυτό να τονιστεί η διαφοροποίησή της από την κλίση των αντίστοιχων ουσιαστικών στην κλητική του ενικού. Μπορούν να δοθούν πολλά παραδείγματα από τη ν.ε., όπως «παρών, το παρόν, το μέλλον, ο πρώτος διδάξας, το ενδιαφέρον, ο ενδιαφέρων, σε ενδιαφέρουσα, ο υπογράφων/η υπογράφουσα» κ.ά.

Όσον αφορά το δεύτερο διδακτικό στόχο, ο διδάσκων πρέπει να εστιάσει όχι μόνο στο σχηματισμό της οριστικής των χρόνων της μ.φ., αλλά και στη σημασία και τη μετάφρασή της. Είναι ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη χρήση της και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ὁ λέων*: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο ακατάληκτο διπλόθεμο σε *-ων, -οντος* // *ὁ ἐλέφας*: τριτόκλιτο οδοντικόληκτο καταληκτικό μονόθεμο *-ας, -αντος.*
2. *τοῦ δράκοντος, τοὺς ἀδάμαντας, τὸν Ξενοφῶντα, ὦ Αἶαν, τοῖς ἱμᾶσι.*
5. *ἀποτρέψεσθε, ἀντιταξόμεθα, φυλάξονται, παιδεύεται, κόπτη, πραττόμεθα.*
6. α. *Ἐπεκήρυξαν καὶ ζημίας αὐτῷ καὶ τῷ θεράποντι.*
β. *Τῶν ἐλεφάντων τὰς τίγρεις ἀλκιμωτέρας οὗτος ἄγει.*
7. α. *ἔσονται*, **β.** *ἔσται*, **γ.** *ἔσται*, **δ.** *ἔσονται.*
8. α. *παρασκευάσομαι*, **β.** *πορεύσονται*, **γ.** *λέγεται*, **δ.** *εἰσέρχεται*, **ε.** *φαίνεται.*
9. *ἔσται.*
10. α. *Ἡμεῖς σύμμαχοι ἐσόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἐχθροί (ἔσεσθε).*
β. *Ἀθηναῖοι βουλεύσονται περὶ τῆς εἰρήνης.*
γ. *Ὑμεῖς μάχεσθε ὑπὲρ πατρίδος.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να εντοπίσετε στο παρακάτω κείμενο και να καταγράψετε σε τρεις στήλες τα πρωτόκλιτα, δευτερόκλιτα και τριτόκλιτα ουσιαστικά και στη συνέχεια να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού: *Ἄνθρωπός τις φόνον ποιήσας ἐδιώκετο ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Γενομένου δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸν Νεῖλον ποταμὸν λέοντα ἰδὼν καὶ φοβηθεὶς ἀνέβη εἰς δένδρον. Εὗρε δὲ δράκοντα ἐπάνω τοῦ δένδρου καὶ πάλιν τοῦτον φοβηθεὶς ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμόν. Ἐν δὲ τῷ ποταμῷ κροκόδειλος αὐτὸν κατεθοινήσατο* (= τον κατασπάραξε). *Ὁ μῦθος δηλοῖ* (= φανερώνει) *ὅτι τοὺς φονεῖς τῶν ἀνθρώπων οὔτε γῆς οὔτε ἀέρος οὔτε ὕδατος στοιχεῖον οὔτε τόπος ἄλλος φυλάττει.*

Μύθος 32.2 (Hausrath -Hunger)

2. *γράφεις, παιδεύουσι, πράξετε, καταλύομεν:* να μεταφέρετε τα παραπάνω ρήματα στην οριστική ενεστώτα και μέλλοντα μ.φ.

3. *συμβουλευόμεθα, παρατάξονται:* να κλιθούν στον χρόνο που βρίσκονται και στη συνέχεια να γράψετε τους αντίστοιχους τύπους στην ίδια έγκλιση σε όλους τους χρόνους της ε.φ.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 6.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Γαλάτεια ἡ Εὐρυτίου τοῦ Σπάρτωνος ἐγήματο ἐν Φαιστῷ τῆς Κρήτης Λάμπρῳ τῷ Πανδίονος, ἀνδρὶ τὰ μὲν εἰς γένος εὖ ἔχοντι, βίου δὲ ἐνδεεῖ. Οὗτος, ἐπειδὴ ἐγκύμων ἦν ἡ Γαλάτεια, ηὔξατο μὲν ἄρρενα γενέσθαι αὐτῷ παῖδα, προηγόρευσε δὲ τῇ γυναικί, ἐὰν γεννήσῃ κόρην, ἀφανίσαι. Καὶ οὗτος μὲν ἀπιὼν ἐποίμαινε τὰ πρόβατα, τῇ δὲ Γαλατείᾳ θυγάτηρ ἐγένετο. Καὶ κατοικτείρασα τὸ βρέφος καὶ τὴν ἐρημίαν τοῦ οἴκου λογισαμένη, συλλαμβανόντων δ' ἔτι καὶ τῶν ὀνείρων καὶ τῶν μάντεων, οἳ προηγόρευον τὴν κόρην ὡς κόρον ἐκτρέφειν, ἐψεύσατο τὸν Λάμπρον ἄρρεν λέγουσα τεκεῖν καὶ ἐξέτρεφεν ὡς παῖδα κοῦρον ὀνομάσασα Λεύκιππον. Ἐπεὶ δὲ ηὔξετο ἡ κόρη καὶ ἐγένετο ἄφατόν τι κάλλος, δείσασα τὸν Λάμπρον ἡ Γαλάτεια, ὡς οὐκ ἐνῆν ἔτι λαθεῖν, κατέφυγεν εἰς τὸ τῆς Λητοῦς ἱερὸν καὶ πλεῖστα τὴν θεὸν ἱκέτευσεν, εἴ πως αὐτῇ κόρος ἡ παῖς ἀντὶ [τῆς] θυγατρὸς δύναιτο γενέσθαι, καθάπερ ὅτε Καινὶς μὲν Ἄτρακος οὖσα θυγάτηρ βουλῇ Ποσειδῶνος ἐγένετο Καινεὺς ὁ Λαπίθης· Τειρεσίας δὲ γυνὴ μὲν ἐξ ἀνδρός, ὅτι τοὺς ἐν τῇ τριόδῳ μιγνυμένους ὄφεις ἐντυχὼν ἀπέκτεινεν, ἐκ δὲ γυναικὸς αὖτις ἀνὴρ ἐγένετο διὰ τὸ δράκοντα πολλάκις πάνακτα δὲ καὶ Ὑπερμήστραν πιπρασκομένην ἐπὶ γυναικὶ μὲν ἄρασθαι τῖμον, ἄνδρα δὲ γενομένην Αἴθωνι τροφὴν ἀποφέρειν τῷ πατρί· μεταβαλεῖν δὲ καὶ τὸν Κρῆτα Σιπροίτην, ὅτι κυνηγετῶν λουομένην εἶδε τὴν Ἄρτεμιν. Ἡ δὲ Λητὼ συνεχῶς ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν ᾤκτειρε τὴν Γαλάτειαν καὶ μετέβαλε τὴν φύσιν τῆς παιδὸς εἰς κόρον. Ταύτης ἔτι μέμνηνται τῆς μεταβολῆς Φαίστιοι καὶ φύουσι Φυτίῃ Λητοῖ, ἥτις ἔφυσε μήδεα τῇ κόρῃ, καὶ τὴν ἑορτὴν Ἐκδύσια καλοῦσιν, ἐπεὶ τὸν πέπλον ἡ παῖς ἐξέδυ.

Νόμιμον δ΄ ἐστὶν ἐν τοῖς γάμοις πρότερον παρακλίνασθαι παρὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λευκίππου.

Ἀντωνῖνος Λιβεράλις, *Μεταμορφώσεων Συναγωγή* 17
Έκδοση: I. Cazzaniga, *Antoninus Liberalis. Metamorphoseon Synagoge,* Milano, 1962.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Αντωνίνος Λιβεράλις ήταν μυθογράφος και έζησε πιθανότατα τον 2ο αι. μ.Χ.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η συλλογή *Μεταμορφώσεων Συναγωγή* διασώζεται σε ένα μόνο χειρόγραφο (codex Palatinus Graecus 398). Τέτοιου είδους συλλογές ήταν πολύ συνήθεις, με πιο γνωστή τις *Metamorphoses* του Οβιδίου. Σχεδόν σε κάθε ιστορία αναγράφεται στο περιθώριο του χειρογράφου κάποια πηγή, κυρίως ελληνιστικής προέλευσης, αλλά η αξιοπιστία αυτών των πηγών αποτελεί ακόμη αντικείμενο έρευνας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με ένα μεταχριστιανικό κείμενο που αφηγείται μυθικές περιπτώσεις μεταμορφώσεων,**
- **να εντοπίσουν τα γλωσσικά στοιχεία που συμβάλλουν στη ζωηρότητα της αφήγησης.**

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος

Εισαγωγή - Αφόρμηση

- Ζητείται από τους μαθητές να θυμηθούν από τη μυθολογία περιπτώσεις μεταμορφώσεων ή θεϊκών παρεμβάσεων προκειμένου να σωθεί κάποιος από ένα κακό ή να βρεθεί διέξοδος σε κάποια δύσκολη κατάσταση ή με άλλο σκοπό. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Δάφνης, νύμφης των δασών, που γοήτευσε τον Απόλλωνα και, για να σωθεί από την καταδίωξή του, μεταμορφώθηκε στο φερώνυμο φυτό. Μπορεί να αναφερθούν και άλλα παραδείγματα, όπως της Νιόβης και του Αλφειού (βλ. P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, επιμ. έκδ. Βασ. Άτσαλος, Θεσ/νίκη 1991).
- Με σύντομη εισαγωγή αναφέρεται ότι ο συγγραφέας έζησε στη Ρώμη κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και ασχολήθηκε με τη μυθογραφία.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από το διδάσκοντα με έμφαση στα σημεία που προσδίδουν δραματικότητα στην αφήγηση.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλεύονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου. Κατά τη δεύτερη ανάγνωση οι μαθητές μπορούν να υπογραμμίσουν τις λέξεις και τις φράσεις που συντελούν στην εξέλιξη της δράσης.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές προσπαθούν, επιλέγοντας φράσεις του κειμένου, να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις:
- Τι έκανε η Γαλάτεια όταν γέννησε κορίτσι;
- Με ποια φράση περιγράφεται το κάλλος της κόρης;
- Γιατί η εορτή που αναφέρεται στο κείμενο ονομάζεται *ἐκδύσια*;

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

Σκόπιμο είναι οι μαθητές να εντοπίσουν τις λέξεις που εκφράζουν συναισθήματα και να συνειδητοποιήσουν ότι πάνω σε αυτές στηρίζεται όλη η δράση και η εξέλιξη του μύθου (*κατοικτείρασα, δείσασα, συνεχῶς ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν ᾤκτειρε*).

Ενδιαφέρον σημείο για σχολιασμό αποτελεί, επίσης, η προσφυγή στη θεϊκή βοήθεια και η ανταπόκριση με ένα θαύμα από την πλευρά της θεάς. Πρόκειται για μια εικόνα πολύ οικεία στους μαθητές, καθώς και σήμερα προστρέχουν οι πιστοί στις εκκλησίες παρακαλώντας το Θεό να τους βοηθήσει να ξεπεράσουν κάποια δυσκολία.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Σχεδόν σε ολόκληρη την Ελλάδα παρατηρείται αυτή η προτίμηση, σε μερικά μέρη μάλιστα η λέξη «παιδί» σημαίνει αγόρι. Η προτίμηση οφείλεται, κυρίως, σε κοινωνικούς λόγους: Το αρσενικό παιδί διατηρούσε το όνομα της οικογένειας και συνέχιζε την παράδοσή της, ενώ μπορούσε να προσφέρει και οικονομικά, τη στιγμή που τα κορίτσια αντιθέτως για να παντρευτούν χρειάζονταν προίκα. Στη νεοελληνική λογοτεχνία περίφημη είναι η «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη, όπου η ηρωίδα σκοτώνει τα κορίτσια για να μην ταλαιπωρούνται από τη γυναικεία μοίρα τους.

Πρόσθετη ερωτήση – Θέμα για συζήτηση

Να συζητήσετε το παρακάτω ρητό και να αναφέρετε περιπτώσεις στις οποίες ο άνθρωπος επεμβαίνει στο περιβάλλον του αψηφώντας τους νόμους της φύσης.

Τὸ γὰρ φύσει πεφυκὸς οὐ μεθίσταται (= Ό,τι υπάρχει εκ φύσεως δεν αλλάζει)

Μένανδρος

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ρ. *φύω* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἡ φύσις, ἡ φυή:* ενέργεια/κατάσταση.

2. Φυσικός πλούτος: σύνολο πρώτων υλών που προέρχονται από τη φύση. **Φυσική (επιστήμη):** επιστήμη που διερευνά τους φυσικούς νόμους, δηλ. τους νόμους που διέπουν τη φύση. **Φυσική συνέπεια**: λογικό επακόλουθο. **Φυσικό φαινόμενο:** φαινόμενο που παρατηρείται μέσα στη φύση.

3. Φύσει αδύνατο(ν): εντελώς αδύνατο. **Νεκρή φύση:** ζωγραφική απεικόνιση άψυχων αντικειμένων. **Εκ φύσεως**: εκ γενετής, από τη φύση. **Πάσης φύσεως:** κάθε είδους.

4. φυτρώνω, ευφυής/μεγαλοφυής, κατάφυτος/πυκνόφυτος.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιθέτων από ρήματα (β΄ μέρος).

Ο καθηγητής θα πρέπει να τονίσει ότι εκτός από τα καθαυτό ρηματικά επίθετα σε *-τος* και *-τέος* υπάρχουν και άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα, που δηλώνουν ό,τι και η μετοχή ενεστώτα ή παρακειμένου του αντίστοιχου ρήματος ή εκείνον που έχει ικανότητα, κλίση ή επιτηδειότητα σε αυτό που δηλώνει το ρήμα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *νομάς, ἐμφανής, χαλαρός, θαλερός, ἐπιρρεπής.*
2. *κωλυτήριος, κωλυτικός // ὠφέλιμος // ἐλεήμων // ἀγώγιμος, ἀγωγαῖος.*
3. 1-δ, 2-γ, 3-α, 4-ε, 5-β // **α.** *κυφός:* ο σκυφτός, ο καμπούρης **β.** *ἱκανός*: αυτός που μπορεί να φτάσει ένα στόχο **γ.** *μνήμων:* αυτός που έχει την ικανότητα να θυμάται **δ.** *μιαρός:* ο μιαίνων, αυτός που έχει μολυνθεί **ε.** *μιμητικός:* αυτός που έχει την κλίση, την ικανότητα να μιμείται.

Πρόσθετη άσκηση

Να κατηγοριοποιηθούν τα παρακάτω επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους: *στυγνός, μιαρός, ἁρπακτικός, αἰδήμων, δραστήριος, πρακτικός, ἐνδεής, ἐπιστήμων.*

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τον σχηματισμό και την κλίση της οριστικής του μέσου παρατατικού και αορίστου των βαρύτονων ρημάτων.

Ο διδάσκων μπορεί να εκμεταλλευτεί τα ρήματα του κειμένου της Ενότητας προκειμένου να κάνει μια επανάληψη σχετική με την αύξηση των ρημάτων στους ιστορικούς χρόνους, ιδιαίτερα στα σύνθετα ρήματα.

Οι νέες καταλήξεις των ιστορικών χρόνων είναι σκόπιμο να αντιπαραβληθούν με τις καταλήξεις των αρκτικών χρόνων στη μ.φ.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *προηγόρευσαν, κατελύσασθε, διεπράξατο, ἐπορεύετο, ἔκτισαν, ἐπείθετε.*
4. Παρατατικός: *ἀπετρέπεσθε, ἀντετασσόμεθα, ἐφυλάττοντο* // Αόριστος: *ἐπαιδεύσατο, ἐκόψω, ἐπραξάμεθα.*
5. *προσδέχεται, προσεδέχετο, προσδέξεται, προσεδέξατο // ἅπτη, ἥπτου, ἅψῃ, ἥψω // κατασκευάζονται, κατεσκευάζοντο, κατασκευάσονται, κατεσκευάσαντο // συσκευάζῃ, συνεσκευάζου, συσκευάσῃ, συνεσκευάσω.*
6. α. *ἔφερον, ἐγίγνοντο, ἐστρατοπεδεύσαντο*, **β.** *παρεσκευάζοντο, ἐτόξευον* **γ.** ἔθυε, ἐπορεύετο **δ.** *ἥρξατο.*

Πρόσθετη άσκηση

Να γραφεί το β΄ ενικό και γ΄ πληθυντικό παρατατικού και αορίστου των παρακάτω ρημάτων στη φωνή που βρίσκονται: *ἀποπέμπομαι, ἐκδιώκομαι, εἰσπράττομαι, συναλλάττομαι, καταψηφίζομαι.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Cazzaniga, I., *Antoninus Liberalis: Metamorphoseon Synagoge*, Milano, 1962.
Celoria, F., *The Metamorphoses of Antoninus Liberalis*, Routledge, London/New York, 1992.
Papathomopoulos, M., *Antoninus Liberalis: Les Métamorphoses*, Paris, 1968.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Διονύσιος δὲ ὁ δεύτερος τὴν ἀρχὴν εἶχεν εὖ μάλα περιπεφραγμένην τοῦτον τὸν τρόπον. Ναῦς μὲν ἐκέκτητο οὐκ ἐλάττους τῶν τετρακοσίων, ἑξήρεις καὶ πεντήρεις· πεζῶν δὲ δύναμιν ἐς δέκα μυριάδας, ἱππεῖς δὲ ἐννεακισχιλίους. Ἡ δὲ πόλις τῶν Συρακοσίων λιμέσιν ἐκεκόσμητο μεγίστοις, καὶ τεῖχος αὐτῇ περιεβέβλητο ὑψηλότατον· σκεύη δὲ εἶχεν ἕτοιμα ναυσὶν ἄλλαις πεντακοσίαις, τεθησαύριστο δὲ αὐτῇ καὶ σῖτος ἐς ἑκατὸν μεδίμνων μυριάδας. Καὶ ὁπλοθήκη νενησμένη ἀσπίσι καὶ μαχαίραις καὶ δόρασι καὶ κνημῖσι καὶ θώραξι καὶ καταπέλταις· ὁ δὲ καταπέλτης εὕρημα ἦν αὐτοῦ Διονυσίου. Εἶχε δὲ καὶ συμμάχους παμπόλλους. Καὶ τούτοις ἐπιθαρρῶν ὁ Διονύσιος ἀδάμαντι δεδεμένην ᾤετο τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι. Ἀλλ' οὗτός γε πρώτους μὲν ἀπέκτεινε τοὺς ἀδελφούς· εἶδε δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς βιαίως ἀποσφαγέντας καὶ τὰς θυγατέρας καταισχυνθείσας εἶτα ἀποσφαγείσας γυμνάς. Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ταφῆς τῆς νομιζομένης ἔτυχεν· οἳ μὲν γὰρ ζῶντες κατεκαύθησαν, οἳ δὲ κατατμηθέντες ἐς τὸ πέλαγος ἐξερρίφησαν. Τοῦτο δὲ ἀπήντησεν αὐτῷ, Δίωνος τοῦ Ἱππαρίνου ἐπιθεμένου τῇ ἀρχῇ. Αὐτὸς δὲ ἐν πενίᾳ μυρίᾳ διάγων κατέστρεψε τὸν βίον γηραιός. Λέγει δὲ Θεόπομπος ὑπὸ τῆς ἀκρατοποσίας τῆς ἄγαν αὐτὸν διαφθαρῆναι τὰς ὄψεις, ὡς ἀμυδρὸν βλέπειν· ἀποκαθῆσθαι δὲ ἐν τοῖς κουρείοις καὶ γελωτοποιεῖν. Καὶ ἐν τῷ μεσαιτάτῳ τῆς Ἑλλάδος ἀσχημονῶν διετέλει, βίον διαντλῶν ἀλγεινότατον. Καὶ ἦν δεῖγμα οὐ τὸ τυχὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐς σωφροσύνην καὶ τρόπου κόσμον ἡ τοῦ Διονυσίου ἐκ τῶν τηλικούτων ἐς οὕτω ταπεινὰ μεταβολή.

Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία* 6.12

Έκδοση: R. Hercher (εκδ. Teubner), Leipzig, 1971

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Κλαύδιος Αιλιανός** (περ. 175-235 μ.Χ.) μαθήτευσε στη Ρώμη κοντά στον σοφιστή Παυσανία και έμαθε την ελληνική γλώσσα. Καλλιέργησε το είδος της ποικιλογραφίας, βασιζόμενος κατά κύριο λόγο σε προγενέστερες συλλογές. Στο έργο του *Περὶ ζῴων ἰδιότητος* συγκέντρωσε σε 17 βιβλία αξιοπερίεργες ιστορίες από τον κόσμο των ζώων. Συνεκτικός παράγοντας της συλλογής αυτής είναι η στωική αντίληψη για τη σοφία της φύσης. Στο έργο του *Ποικίλη Ἱστορία* (14 βιβλία) πραγματεύεται κυρίως ιστορίες από τον κόσμο των ανθρώπων (το πρώτο μέρος ασχολείται και πάλι με το φυσικό κόσμο).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο έργο του *Ποικίλη Ἱστορία* (14 βιβλία), στο οποίο ανήκει το απόσπασμα της Ενότητας, παρουσιάζει στην αρχή θέματα της φυσικής ιστορίας και στη συνέχεια ιστορίες ηθικολογικού περιεχομένου από την ανθρώπινη ζωή.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να γνωρίσουν την ιστορία του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Β΄,**
- **να προβληματιστούν πάνω στην ακραία μετάπτωση της τύχης του, που τον οδήγησε σε άθλιο τέλος,**
- **να εντοπίσουν τα σημεία του κειμένου που προσδίδουν ένταση στην αφήγηση.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Το κείμενο στηρίζεται στην αντίθεση μεταξύ δύο φάσεων της ζωής του Διονυσίου Β΄. Οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν στο κείμενο φράσεις που προοιωνίζονται τη μετάπτωση, όπως: *Καὶ τούτοις ἐπιθαρρῶν ὁ Διονύσιος ἀδάμαντι δεδεμένην ᾤετο τὴν ἀρχὴν κεκτῆσθαι. Ἀλλ οὗτός γε...*
- Επίσης, υφολογικό ενδιαφέρον έχει η χρήση της υπερβολής από το συγγραφέα, για να τονίσει την αντίθεση ανάμεσα στην αρχική ευτυχία και παντοδυναμία και στην τελική εξαθλίωση και αδυναμία του τυράννου (*μεγίστης, ὑψηλότατον, παμπόλλους – βιαίως ἀποσφαγέντας, κατεκαύθησαν, κατατμηθέντες*).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η ιστορία που αφηγείται στο απόσπασμα ο Αιλιανός έχει ηθικοδιδακτικό χαρακτήρα και μάλιστα η τελευταία φράση «καὶ ἦν δεῖγμα... μεταβολή» λειτουργεί όπως το επιμύθιο που υπάρχει στους περισσότερους μύθους του Αισώπου. Η αφήγηση ξεκινάει από μια κατάσταση ευτυχίας και ασφάλειας, για να καταλήξει στην εντελώς αντίθετη. Η ιστορία αυτή θυμίζει τις ιστορίες του Ηροδότου, όπου επίσης άνθρωποι ισχυροί και ευδαίμονες καταλήγουν στην έσχατη δυστυχία και την καταστροφή. Η γνωστή φράση του Σόλωνος προς τον Κροίσο ταιριάζει απολύτως εδώ.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. *ἡ θάλαττα/θάλασσα* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Η λέξη δίνει αφορμή για ενδιαφέρουσα μελέτη των συνωνύμων της. Μπορεί σε άσκηση σχετική να εξεταστεί ο τύπος που επιλέγεται σε κάθε περίπτωση για να δηλωθεί μικρότερη ή μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια. Η σημασιολογική μελέτη των λέξεων «αιγιαλός», «πόντος», «πέλαγος», «θάλασσα», «ωκεανός» αποτελεί ενδιαφέρουσα δραστηριότητα και δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να διευρύνουν τις γνώσεις τους προς αυτή την κατεύθυνση.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Η θαλάσσια πανίδα μειώνεται λόγω της ρύπανσης των θαλασσών. // Η θαλάσσια συγκοινωνία διακόπηκε λόγω ισχυρών ανέμων. // Το θαλάσσιο ταξίδι ήταν ευχάριστο, επειδή δεν είχε τρικυμία. Κατά τη διάρκεια των θαλάσσιων εξερευνήσεών τους οι Βίκινγκς έφτασαν στη βορειοανατολική Αμερική.

2. α. ταξιδεύω συνεχώς στη θάλασσα, **β.** αποτυγχάνω παταγωδώς με αδεξιότητα, τα θαλασσώνω, **γ.** είμαι θαλασσόλυκος, έχω πείρα από θάλασσα.

3. λαοθάλασσα, θαλασσής, θαλασσοταραχή, υποθαλάσσιος, θαλασσοπνίγομαι, ακροθαλασσιά.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τις βασικές καταλήξεις για τον σχηματισμό επιθέτων από επιρρήματα.

Λόγω του ότι ο αριθμός των επιθέτων που παράγονται από επιρρήματα είναι αναλογικά μικρός, ο αριθμός των σχετικών ασκήσεων είναι αντιστοίχως περιορισμένος.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ὀπίσθιος, σημερινός, πρώιμος ή πρῷος.*

2. α. *ἐριστικός*, **β.** *ἀφανής*, **γ.** *στυγερός/στυγητός*, **δ.** *φυγάδων*, **ε.** *νομάδι*, **στ.** *χθεσινός*, **ζ.** *σκοτεινοῦ*, **η.** *πρακτέος*. Η λέξη που σχηματίζεται είναι: *ῥαγδαῖος*.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τον σχηματισμό και την κλίση της οριστικής του μέσου παρακειμένου και υπερσυντελίκου των βαρύτονων ρημάτων.

Να τονιστεί η διαφορά στη μορφή των συντελικών χρόνων στη ν.ε. (πάντοτε περιφραστικοί) και στην α.ε. (η οριστική σχηματίζεται μονολεκτικά).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. Παρακείμενος: *βέβλαφθε, ὡπλίσμεθα, ἀπήλλακται, κατεψευσμένοι εἰσί(ν)* // Υπερσυντέλικος: *ἐβέβλαφθε, ὡπλίσμεθα, ἀπήλλακτο, κατεψευσμένοι ἦσαν.*

3. Ενεστώτας: *ἐκδιώκεται, κατακοπτόμεθα, ἐκπαιδεύεσθε, λογίζει (-η)* // Παρατατικός: *ἐξεδιώκετο, κατεκοπτόμεθα, ἐξεπαιδεύεσθε, ἐλογίζου* // Μέλλοντας: *ἐκδιώξεται, κατακοψόμεθα, ἐκπαιδεύσεσθε, λογίσει (-η)* // Αόριστος: *ἐξεδιώξατο, κατεκοψάμεθα, ἐξεπαιδεύσασθε, ἐλογίσω* // Παρακείμενος: *ἐκδεδίωκται, κατακεκόμμεθα, ἐκπεπαίδευσθε, λελόγισαι* // Υπερσυντέλικος: *ἐξεδεδίωκτο, κατεκεκόμμεθα, ἐξεπεπαίδευσθε, ἐλελόγισο.*

4. *καταγέγραπται, πεπλήγμεθα, προπεφύλαχθε.*

5. α. *ἄρχεται, γέγραπται* (αττική σύνταξη), *ἐγίγνετο* (αττική σύνταξη), **β.** *ἐκέλευε, γέγραπται*, **γ.** *κεκόμισται*, **δ.** *ἀπεψηφίσμεθα*, **ε.** *ἀπήλλαξαι.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Κοραής, Α., *Πρόδρομος ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, περιέχων Κλαυδίου Αἰλιανοῦ τὴν Ποικίλην Ἱστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ σῳζόμενα*, Παρίσι, 1805.

Παπαγιαννόπουλος, Ι.Θ., *Ἐκλογαὶ ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τῆς Ποικίλης Ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ*, Δημητράκος, Αθήνα, 1935.

Stamm, C., *Vergangenheitsbezug in der zweiten Sophistik?: Die Varia Historia des Claudius Aelianus*, Europäische Hochschulschriften. Reihe III, Geschichte und ihre Hilfswissenschaften 977, Frankfurt/Main - Oxford, P. Lang, 2003.

ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Α. Κείμενο

Μέγας Βασίλειος, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον* 7.3
Έκδοση: S. Giet, *Basile de Césarée. Homélies sur l'hexaémaéron*, Sources chrétiennes 26 bis, Paris,1968[2], σσ. 86-522.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Πηγή για τον βίο και το έργο του **Μ. Βασιλείου** αποτελούν τα συγγράμματα και οι επιστολές του. Ο εκτενέστατος επιτάφιος λόγος που εκφώνησε ο φίλος του Γρηγόριος ο Θεολόγος αποτελεί επίσης ουσιαστική πηγή βιογραφικών στοιχείων για τον Μ. Βασίλειο.

Ο Βασίλειος γεννήθηκε γύρω στο 330 πιθανώς στη Νεοκαισάρεια. Αργότερα πήγε στην Καισάρεια για να συνεχίσει τις σπουδές του και στη συνέχεια έφτασε μέχρι την Κωνσταντινούπολη, όπου διδάχθηκε τη ρητορική τέχνη από τον Λιβάνιο. Κατόπιν πήγε στην Αθήνα, όπου παρακολούθησε μαθήματα φιλολογίας, ρητορικής και φιλοσοφίας. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, επέστρεψε στην Καισάρεια, επιδόθηκε στη μελέτη χριστιανικών κειμένων και στράφηκε στο μοναχικό βίο. Χειροτονήθηκε διάκονος και στη συνέχεια επίσκοπος. Είχε πολύπλευρη δράση και άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο, στο οποίο ανήκουν και οι *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον*.

Η χρονολογία εκφώνησης των *Ὁμιλιῶν εἰς τὴν Ἑξαήμερον* είναι άγνωστη, πιθανολογείται ότι εκφωνήθηκαν γύρω στο 370. Στο έργο του αυτό ο Βασίλειος επιχειρεί την ερμηνεία στίχων της *Γενέσεως*, κάνοντας αναφορά σε αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων σχετικές με το θέμα που πραγματεύεται σε κάθε ομιλία (το έργο αποτελείται από εννέα ομιλίες).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το κείμενο της Ενότητας προέρχεται από την 7η ομιλία, η οποία έχει τον υπότιτλο *Περὶ ἑρπετῶν*. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο κάβουρας αποδεικνύει με το τέχνασμα της τοποθέτησης μιας πέτρας στο όστρακο, για να εμποδίζει το κλείσιμό του, ότι με την εξυπνάδα κάποιος μπορεί να αναπληρώσει τη δύναμη που του λείπει. Ο Μ. Βασίλειος συνεχίζει με την παραίνεση να θαυμάζουμε μεν την εφευρετικότητα και τη μεθοδικότητα των καβουριών, αλλά να αντιστεκόμαστε από την άλλη πλευρά στον πειρασμό να χρησιμοποιούμε τη δική μας ευφυΐα για να βλάπτουμε τον πλησίον μας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με ένα θεολογικό κείμενο,**
- **να αντιληφθούν πού στοχεύει η αλληγορία του Μ. Βασιλείου,**
- **να εκτιμήσουν τη γλαφυρή γλώσσα και τη ζωντανή λογοτεχνική έκφραση του Μ. Βασιλείου.**

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος

Εισαγωγή-Αφόρμηση

– Ζητείται από τους μαθητές η έννοια της αλληγορίας και αναφέρεται ότι το συγκεκριμένο απόσπασμα παρουσιάζει ενδιαφέρον αφενός γιατί προβάλλει πειστικά ένα ηθικό δίδαγμα αξιοποιώντας

μια εικόνα από τη φύση και, αφετέρου, γιατί αυτή η εικόνα αντιστρέφεται στο τέλος και η ενέργεια του κάβουρα παρουσιάζεται ως παράδειγμα προς αποφυγή.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλεύονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου. Κατά τη δεύτερη ανάγνωση οι μαθητές υπογραμμίζουν τις λέξεις και τις φράσεις που επισημαίνουν σε ποια σημεία πρέπει να διαφοροποιείται η ανθρώπινη συμπεριφορά από αυτήν του κάβουρα.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων και χρησιμοποιώντας, κατά προτίμηση, λέξεις και φράσεις του κειμένου:

- Γιατί είναι δύσκολο για τον κάβουρα να φάει το στρείδι;
- Γιατί είναι αναποτελεσματικές οι δαγκάνες του κάβουρα;
- Πότε ανοίγει το όστρακο, το κέλυφός του;
- Πώς αντισταθμίζει ο κάβουρας τη δύναμη που του λείπει;
- Ποια είναι η συμβουλή που δίνει ο Μ. Βασίλειος στους ακροατές του;
- Ποιες ανθρώπινες συμπεριφορές επισημαίνονται που θυμίζουν την πρακτική του κάβουρα;

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο καθηγητής μπορεί να αναφέρει και θετικά παραδείγματα από τον κόσμο των ζώων, τα οποία να δείχνουν συνεργασία των ζώων μεταξύ τους, π.χ. κροκόδειλου και τροχίλου, ο οποίος καθαρίζει τα δόντια του κροκόδειλου βρίσκοντας ταυτόχρονα τροφή (βλ. Ἀριστοτέλης, *Ζῴων Ἱστορία* 547b, Κλαύδιος Αἰλιανός, *Περὶ ζῴων ἰδιότητος* 3.29, Ὀππιανός, *Ἁλιευτικά* 2.186 κ.ε., Πλούταρχος, *Πότερα τῶν ζῴων φρονιμώτερα* 30-31).

Δημιουργική-διαθεματική δραστηριότητα

Πώς φαντάζεστε τη συνέχεια του κηρύγματος του Μ. Βασιλείου; Να γράψετε δύο παραγράφους, να τις συνδέσετε κατάλληλα με το απόσπασμα της Ενότητας και, αφού δώσετε έναν εντυπωσιακότερο τίτλο, να διαβάσετε το κείμενο στην τάξη.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές α.ε. και ν.ε. παράγωγες και σύνθετες λέξεις του ουσ. ἡ *σάρξ*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. σαρκικός: δηλώνει αυτόν που ανήκει σε εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη (= αυτός που ανήκει στη σάρκα, αφορά τη σάρκα), **σάρκινος:** δηλώνει ύλη (= αυτός που είναι από σάρκα), **σαρκώδης:** δηλώνει αφθονία, πλησμονή // **β. σαρκίον:** υποκοριστικό.

2. α. σαρκαστικά, **β**. σαρκοφάγοι, **γ.** σαρξ, **δ.** σαρκοβόρο, **ε.** κατάσαρκα.

Β1. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την παραγωγή επιρρημάτων από προθέσεις και επιρρήματα.

Στον Πίνακα δίνονται όλες οι καταλήξεις των επιρρημάτων ανάλογα με τη σημασία τους (τοπικά, τροπικά, ποσοτικά, χρονικά), με χαρακτηριστικά παραδείγματα. Είναι ενδιαφέρων ο συσχετισμός των καταλήξεων α.ε. και ν.ε., δεδομένου ότι αρκετές έχουν διατηρηθεί στη ν.ε. αυτούσιες ή ελαφρώς παραλλαγμένες.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *Πλαταιᾶσιν, πρόσω (πόρρω), ἑκατέρωθεν, καλῶς, ἀληθῶς, ἀναφανδόν, ἑλληνιστί.*

2. α. ***ἀμαχητί***: τροπικό, β. ***ἑπτάκις***: ποσοτικό, γ. ***Πυθοῖ***: στάση σε τόπο, δ. ***ἑκάστοτε***: χρονικό, ε. ***νηποινεί***: τροπικό, στ. ***πονηρῶς***: τροπικό.

3. *αὐτόθι*: στάση σε τόπο – *αὐτόθεν*: κίνηση από τόπο (*αὐτός*) // *οἴκοι*: στάση σε τόπο – *οἴκαδε* ή *οἰκόνδε*: κίνηση προς τόπο – *οἴκοθεν*: κίνηση από τόπο (*οἶκος*) // *ἐκεῖσε*: κίνηση προς τόπο – *ἐκεῖθεν*: κίνηση από τόπο (*ἐκεῖ*) // *πάντοθεν*: κίνηση από τόπο – *πάντως*: τρόπος (*πᾶς*).

4. *φύρδην μ(ε)ίγδην*: ανακατεμένα, χωρίς τάξη // *πὺξ λάξ*: με γροθιές και κλοτσιές // *ἄλλοθι*: α. ισχυρισμός κατηγορούμενου ότι βρισκόταν σε άλλον τόπο, όταν διαπράχθηκε το αδίκημα, β. δικαιολογία που επικαλείται κάποιος ως ελαφρυντικό για μια πράξη του.

Πρόσθετη άσκηση

Να γράψετε α.ε. παράγωγα επιρρήματα των παρακάτω λέξεων και να δηλώσετε τη σημασία τους: *τέλειος, ἄπνευστος, συνήθης, ἱκανός, παιδίον.*

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον σχηματισμό των μετοχών και των απαρεμφάτων μ.φ. των βαρύτονων ρημάτων.

Οι μαθητές παρατηρούν τις καταλήξεις των μετοχών της μ.φ. και οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι όλες οι μετοχές στη φωνή αυτή κλίνονται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι να έχουν οι μαθητές μια πρώτη επαφή με τα φαινόμενα της ταυτοπροσωπίας και ετεροπροσωπίας, καθώς και με τη συνημμένη και την απόλυτη μετοχή.

Οι μαθητές, μετά την πρώτη επαφή τους με το απαρέμφατο και τη μετοχή σε προηγούμενη Ενότητα, καλούνται να κατανοήσουν πλήρως τον τρόπο χρήσης και λειτουργίας τους.

Σχετικά με το **υποκείμενο του απαρεμφάτου**, ο διδάσκων πρέπει να καταστήσει σαφές ότι στην ταυτοπροσωπία το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι το ίδιο με το υποκείμενο του ρηματικού τύπου από τον οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο.

Κατά τη διδασκαλία της **ετεροπροσωπίας** δεν κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στη δοτική προσωπική και στα απρόσωπα ρήματα σε αυτή την τάξη. Έτσι, σε αυτή τη φάση είναι αρκετό να γνωρίζουν ότι στην ετεροπροσωπία το υποκείμενο είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος από το οποίο εξαρτάται το απαρέμφατο και ότι το υποκείμενο του απαρεμφάτου τίθεται (ή εννοείται, όταν παραλείπεται) σε αιτιατική πτώση.

Σχετικά με το **υποκείμενο της μετοχής**, ο διδάσκων πρέπει να δώσει έμφαση στο ότι η μετοχή και το υποκείμενό της συμφωνούν κατά γένος, αριθμό και πτώση. Έχει γίνει ήδη απλή αναφορά στα τρία είδη μετοχών. Ο διδάσκων μπορεί, αν το θεωρεί σκόπιμο, να αναφέρει ότι από τα τρία είδη μόνο η επιθετική μετοχή μπορεί να συνοδεύεται από άρθρο (και όταν παραλείπεται το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό, τότε ουσιαστικοποιείται η μετοχή και ως υποκείμενο λαμβάνεται το άρθρο της) και ότι οι επιθετικές και οι κατηγορηματικές μετοχές είναι πάντα συνημμένες.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ἀπέχεσθαι*: απαρ. ενεστώτα μ.φ., τελικό, αντικείμενο στο ρ. *βούλομαι*, με υποκείμενο *σε*. Το υποκείμενο σε αιτιατική, γιατί έχουμε ετεροπροσωπία.

2. *προσηρμοσμέναι*: επιθετική μετοχή (Υ: *κοιλότητες*) // *διαθαλπόμενον* : κατηγορηματική μετοχή (Υ: *τὸ ὄστρεον*) // *περιεχόμενος*: επιρρ. τροπική μετοχή, συνημμένη (Υ: *ὁ καρκῖνος*) // ὁ *πορευόμενος*: επιθετική μετοχή με σημασία ουσιαστικού (Υ: το άρθρο *ὁ*) // *ὁ ἐπιτιθέμενος*: επιθετική μετοχή με σημασία ουσιαστικού (Υ: το άρθρο *ὁ*).

3. *προσαρμοττόμεναι* (ενεστ.), *προσαρμοσόμεναι* (μέλλ.), *προσαρμοσάμεναι* (αόρ.), *προσηρμοσμέναι* (παρακ.).

4. α. *πράξαντες*: συνημμένη (Υ: *οἱ πολέμιοι*) // *πορευόμενοι*: συνημμένη (Υ: *οἱ Ἕλληνες*) // β. *προκαλύψασα*: συνημμένη (Υ: *νεφέλη*)

5. α. *προφυλάττεσθαι*: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο ρ. *ἠναγκάζοντο*. Έχουμε ταυτοπροσωπία (Υ: *οἱ στρατιῶται*) // β. *ἀποκρύψασθαι*: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο ρ. *ἐδυνήθησαν*. Έχουμε ταυτοπροσωπία (Υ: *οὗτοι*).

6. α. *ἀπάγειν*, *βούλεσθαι*, *ἀναπαύεσθαι*, β. *ψευδομένους*, γ. *ἐπιβεβουλευκώς*, *ἀκούσαντα*, *ἀγωνίσασθαι*, δ. *ἠφανίσθαι*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. *τοὺς γεγραμμένους*, *τῆς κεκηρυγμένης*, *τὰ πειθόμενα*: να κλίνετε τις παραπάνω μετοχές στο γένος, στη φωνή και στο χρόνο όπου βρίσκονται.

2. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τα απαρέμφατα και τα υποκείμενά τους και να επισημάνετε αν έχουμε ταυτοπροσωπία ή ετεροπροσωπία:

α. *Οἱ Αἰγινῆται λέγουσιν οὐκ εἶναι αὐτόνομοι.*

β. *Ἀναξαγόρας ἔφη τὸν ἥλιον λίθον εἶναι.*

γ. *Οἱ νέοι συγγνώμης ἀξιοῦσι τυγχάνειν.*

δ. *Οἱ στρατιῶται ηὔχοντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι.*

ε. *Δέομαι* (= παρακαλώ) *ὑμῶν ἀκοῦσαι.*

3. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τις μετοχές και τα υποκείμενά τους και να επισημάνετε, όπου είναι απαραίτητο, αν είναι συνημμένες ή απόλυτες:

α. *Οὔποτ᾽ ἐπαυόμην ὑμᾶς οἰκτίρων.*

β. *Πατρικὸς ἡμῖν φίλος τυγχάνεις ὤν.*

γ. *Ἀθηναῖοι τριήρεις ἐξέπεμπον ὡς γῆς καὶ θαλάττης ἄρξοντες.*

δ. *Ἕλληνες ὄντες κατὰ τῆς Ἑλλάδος μάχονται.*

ε. *Κῦρος ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος οὐδενὸς κωλύοντος.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Hunger, H., *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τόμος 1, μτφρ. Λ.Γ. Μπενάκης, Ι.Β. Αναστασίου, Γ.Χ. Μακρής, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1979.

Μουτσούλας, Η.Δ., Μπόνη, Κ.Γ., Παπαχριστόπουλος, Κ.Γ. (επιμ.), *Βασίλειος ο Μέγας*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1975.

Παπαδόπουλος, Σ.Γ., *Η ζωή ενός μεγάλου (Βασίλειος Καισαρείας)*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1979.

Σάκκος, Π.Κ., *Βασιλείου Καισαρείας του Μεγάλου άπαντα τα έργα*, Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας 4, Πατερικές Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη, 1972.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ξυλευόμενός τις παρά τινα ποταμὸν τὸν πέλεκυν ἀπέβαλε. Τοῦ δὲ ῥεύματος παρασύραντος αὐτὸν καθήμενος ἐπὶ τῆς ὄχθης ὠδύρετο, μέχρις οὗ ὁ Ἑρμῆς ἐλεήσας αὐτὸν ἦκε. Καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔκλαιε, τὸ μὲν πρῶτον καταβὰς χρυσοῦν αὐτῷ πέλεκυν ἀνήνεγκε καὶ ἐπυνθάνετο, εἰ οὗτος αὐτοῦ εἴη. Τοῦ δὲ εἰπόντος μὴ τοῦτον εἶναι ἐκ δευτέρου ἀργυροῦν ἀνήνεγκε καὶ πάλιν ἠρώτα, εἰ τοῦτον ἀπέβαλεν. Ἀρνησαμένου δὲ καὶ τοῦτον τὸ τρίτον τὴν ἰδίαν ἀξίνην αὐτῷ ἐκόμισε. Τοῦ δὲ ἐπιγνόντος ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην πάσας αὐτῷ ἐχαρίσατο. Καὶ ὃς ἐπανελόμενος ἐπειδὴ παρεγένετο πρὸς τοὺς ἑταίρους, τὰ γεγενημένα αὐτοῖς διηγήσατο. Τῶν δέ τις ἐποφθαλμιάσας ἐβουλήθη καὶ αὐτὸς τῶν ἴσων περιγενέσθαι. Διόπερ ἀναλαβὼν πέλεκυν παρεγένετο ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποταμὸν καὶ ξυλευόμενος ἐπίτηδες τὴν ἀξίνην εἰς τὰς δίνας ἀφῆκε, καθεζόμενός τε ἔκλαιε. Ἑρμοῦ δὲ ἐπιφανέντος καὶ πυνθανομένου, τί τὸ συμβεβηκὸς εἴη, ἔλεγε τὴν τοῦ πελέκεως ἀπώλειαν. Τοῦ δὲ χρυσοῦν αὐτῷ ἀνενεγκόντος καὶ διερωτῶντος, εἰ τοῦτον ἀπολώλεκεν, ὑπὸ τοῦ κέρδους ἐξαφθεὶς ἔφασκεν αὐτὸν εἶναι. Καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ οὐκ ἐχαρίσατο, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἴδιον πέλεκυν ἀπεκατέστησεν.

***Αἰσώπου Μῦθοι* 183**

Έκδοση: A. Hausrath - H. Hunger, *Corpus Fabularum Aesopicarum*, ^{2}1959

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον Αίσωπο και το έργο του βλ. **Ενότητα 6.**

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου επιδιώκεται οι μαθητές:

- **να έρθουν σε επαφή με έναν ηθικοδιδακτικό μύθο του Αισώπου,**
- **να παρακολουθήσουν νοερά τη σκηνή, καθώς η αφήγηση είναι αρκετά παραστατική,**
- **να συζητήσουν για τους δύο ανθρώπινους τύπους που παρουσιάζονται και να δώσουν, αν μπορούν, ανάλογα παραδείγματα από την επικαιρότητα ή από τις προσωπικές τους εμπειρίες.**

Οδηγίες διδασκαλίας – Διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές ο ορισμός της τιμιότητας και της πονηριάς, καθώς και ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα και των δυο. Αναφέρεται ότι στο κείμενο η ίδια δοκιμασία-πειρασμός κάνει τον έναν άνθρωπο να ξεχωρίσει για την ειλικρίνειά του και τον άλλο για τη δολιότητά του.
- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ο τρόπος αφήγησης, η οποία προωθείται αποκλειστικά σχεδόν με χρονικές μετοχές, μερικές εκ των οποίων είναι απόλυτες. Οι μαθητές μπορούν να συνειδητοποιήσουν πολύ καλά σε αυτό το απόσπασμα την έννοια της μετοχής.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Κυρίως ο μύθος αποτρέπει από την πλεονεξία και αναδεικνύει την ειλικρίνεια.

5. Ο Ερμής θέλει να δοκιμάσει αν οι άνθρωποι αρκούνται στα δικά τους και αν είναι ειλικρινείς. Η μυθολογία και η θρησκεία αναφέρουν περιπτώσεις κατά τις οποίες θεοί προσπαθούν να δοκιμάσουν ανθρώπους με διάφορους τρόπους. Στην *Ὀδύσσεια* (ρ 485-7) διαβάζουμε ότι οι θεοί παίρνοντας τη μορφή διαφόρων ξένων ανθρώπων τριγυρνούν στις πόλεις δοκιμάζοντας την κακία και τη δικαιοσύνη των ανθρώπων. Από τη μυθολογία είναι γνωστή η ιστορία της Βαυκίδας και του Φιλήμονα (βλ. P. Grimal, *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, επιμ. έκδ. Βασ. Άτσαλος, Θεσ/νίκη 1991), που τους επισκέφτηκαν ο Δίας και ο Ερμής (Ὀβίδιος, *Metamorphoses* 8.616-715). Από την Παλαιά Διαθήκη γνωρίζουμε τις περιπτώσεις του Ιώβ και του Αβραάμ (θυσία του Ισαάκ). Η δοκιμασία δεν είναι απαραίτητο να επινοείται από θεούς· π.χ., σε ένα γνωστό παραμύθι δύο γριές δοκιμάζονται από τους δώδεκα μήνες ως προς την κακία τους ή την καλοσύνη τους και ανταμείβονται αναλόγως.

6. Οι εμφανίσεις θεών είναι συχνότατες στα ομηρικά έπη· οι θεοί στον Όμηρο εμφανίζονται στους ανθρώπους με τα ίδια χαρακτηριστικά που έχει εδώ ο Ερμής. Συζητούν μαζί τους παίρνοντας τη μορφή κάποιου ανθρώπου, θέλοντας ή να τους βοηθήσουν ή να εμποδίσουν τα σχέδιά τους ή και να τους παραπλανήσουν. Εδώ ο Ερμής εμφανίζεται φιλικός, έτοιμος να βοηθήσει τον καλό άνθρωπο, αλλά και να τιμωρήσει τον πλεονέκτη. Μπορούμε να θυμηθούμε το ρόλο της Αθηνάς στην *Ὀδύσσεια* και ιδίως στην τιμωρία των μνηστήρων.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών και η επαφή τους με ομόρριζα του ουσ. *ἡ δίκη* τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε.

Το ουσιαστικό δίνει πολλές ομόρριζες λέξεις στην α.ε. και στη ν.ε., απλές και σύνθετες, τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει ο διδάσκων με ποικιλία ασκήσεων. Οι ασκήσεις του εγχειριδίου χαρακτηρίζονται από ποικιλία ως προς τη μορφή και το ζητούμενο και δίνουν έναυσμα στον εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει αρκετές από τις λεξιλογικές αφορμές που προσφέρει το ουσιαστικό. Μέσω των ασκήσεων ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να μελετήσει φράσεις της ν.ε. με το ουσ. «δίκη» και ομόρριζά του και να προβληματιστεί ως προς τη σημασιολογική διαφοροποίηση των λέξεων «δίκαιο» και «δίκιο».

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. Πρόσωπο που ενεργεί: *δικαστής*. Ενέργεια/κατάσταση: *δικαίωσις*. Αποτέλεσμα ενέργειας: *δικαίωμα*. Τόπος: *δικαστήριον*.

2. δίκαιο: ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως σε νομικά περιβάλλοντα. Αφορά το σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τις σχέσεις των μελών της κοινωνίας, ορίζοντας τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. // δίκιο: αυτό που είναι ηθικό και ορθό σύμφωνα με το κοινό αίσθημα περί δικαίου.
3. α. θεία δίκη: θεία τιμωρία, νέμεση **β.** με πνίγει το δίκιο: νιώθω δικαιολογημένη αγανάκτηση **γ.** κοιμάται τον ύπνο του δικαίου: κοιμάται ανέμελα (κατ' επέκταση, είναι αφελής, δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει) **δ.** το δίκαιο του ισχυροτέρου: η επιβολή της θέλησης των ισχυροτέρων.
4. α. δικογραφία, **β.** δικαιώματα, **γ.** δικαίωσε, **δ.** δικαιοδοσία, **ε.** δικαστικός, **στ.** δικάσιμος.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχτηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. *ἄκλητος* (ἀ- + *καλέω, καλῶ*), **β.** *περιρρύτου* (περιρρέω), **γ.** *διαβατέον* (διαβαίνω).
2. *αἰτιώδης, ποτάμιος, ἀργυροῦς, θεῖος, θανάσιμος, δίκαιος.*
3. *ἐπαινετέος-ἐπαινετός, πλαστός, γλυπτός, λεκτέος, φερτός, ἀποδεκτός-ἀποδεκτέον.*
4. τροπικό, τροπικό, ποσοτικό, τοπικό (κίνηση από τόπο), τοπικό (κίνηση από τόπο), τροπικό.
5. *ἆθλος, δικάζω, ἐλεύθερος, ἐλεέω,-ῶ, ἀληθής, θαρρέω,-ῶ, πελεκάω, -ῶ* ή *πελεκίζω, χρυσός.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε παράγωγα ρήματα της α.ε. από τα επίθετα *λεπτός, δασύς, ἄδικος, πυκνός.*
2. Να γράψετε παράγωγα ουσιαστικά από τα επίθετα *διαυγής, πυκνός, ἄδικος, δασύς.*
3. Να γράψετε παράγωγα επίθετα από τα ουσιαστικά *λεπτότης, ὠκύτης.*

Γ. Γραμματική - Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχτηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *λύεσθαι, γράφεσθαι, παιδεύσεσθαι, παιδεύσασθαι, πέμψεσθαι, πέμψασθαι.*
4. *ξυλευόμενος, ξυλευομένη, ξυλευόμενον / καθεζόμενος, καθεζομένη, καθεζόμενον / πυνθανομένου, πυνθανομένης, πυνθανομένου / λέγοντες, λέγουσαι, λέγοντα / βουλευομένοις, βουλευομέναις, βουλευομένοις / ἀκούσαντος, ἀκουσάσης, ἀκούσαντος.*
7. *ἐτάξω, πεπράγμεθα, ἐλέγετο, ἐβουλεύου.*
8. α. *πείθονται*, **β.** *χρηματίζονται, ἐμπορεύεται, τρέφονται*, **γ.** *ἐξηλαύνοντο*, **δ.** *ἐγίγνοντο*, **ε.** *μετεπέμψατο.*
9. α. ενεργητική, **β.** μέση, **γ.** παθητική.
10. α. *παιδεῦσαι*, **β.** *βλάψασθαι*, **γ.** *ἱδρύοντι*, **δ.** *ἠρχότες*, **ε.** *γεγραφυῖα*, **στ.** *κεκοφός*, **ζ.** *σεσωκέναι.* Σχηματίζεται η λέξη *δάνειον.*
11. α. *ξυλευόμενος*: επιρρ. χρον., συνημμένη (Υ:*τὶς*) // **β.** *παρασύραντος*: επιρρ. αιτιολ., γενική απόλυτη (Υ: *τοῦ ῥεύματος*) // **γ.** *ληζόμενοι*: επιρρ. τροπική, συνημμένη (Υ: *τινές*) // **δ.** *ὧν*: επιρρ. χρον., συνημμένη (Υ: *Ἀγησίλαος*).

12. α. *ἐγώ*: Υ του ρ. *ἐθαύμασα* / *θαυμάσω* (μέλλ.), *τεθαύμακα* (παρακ.) // *οἱ γραψάμενοι*: Υ του ρ. *ἔπεισαν* / *πείσουσι* (μέλλ.), *πεπείκασι* (παρακ.) // **β.** *λόγῳ*, *Ἀθηναῖον*, *θανάτων*, *ταῖς πόλεσι*.

13. α. Ρ *οὐ μένουσι*, Υ *οἱ καιροί*, Α *βραδύτητα*, *εἰρωνείαν* // **β.** Ρ *ἔσκαπτον*, Υ *οὗτοι* (ενν.), Α *τάφρον* // **γ.** Ρ *προετάξαντο*, Υ *οἱ Λακεδαιμόνιοι*, Α1 *τοὺς ἱππέας*, Α2 *τῆς φάλαγγος* // **δ.** Ρ *φέρει*, Υ *πλοῦτος*, Α1 *κάλλος*, Α2 *τῷ κεκτημένῳ* // **ε.** Ρ *νομίζονται*, Υ *οὗτοι* (ενν.), Κ *κόλακες*, *ἐχθροί* // **στ.** Ρ *ἐχειροτόνησαν*, Υ *Ἀθηναῖοι*, Α *Ἰφικράτην* ΚΑ *στρατηγόν*.

14. α. *μάχεσθαι*: τελικό, Α στο ρ. *διδάσκει*, ετεροπροσωπία (Υ: *σε*) **β.** *διαφέρειν*: τελικό, Υ στην απρόσωπη έκφραση *δίκαιόν ἐστιν*, ετεροπροσωπία (Υ: *ὑμᾶς*) **γ.** *καταλείπειν*: τελικό, Υ στο απρόσωπο ρ. *χρή*, ετεροπροσωπία (Υ: *ἡμᾶς*) **δ.** ὑπομένειν: ειδικό, Α στο ρ. *δοκεῖτε*, ταυτοπροσωπία (Υ: *ὑμεῖς*).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 6.

Ενότητες 4 και 6 (επαναληπτικό)

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ Α΄ ΚΑΙ Β΄ ΚΛΙΣΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

1. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τη γραμματική τους αναγνώριση στη στήλη Β΄ (δύο στοιχεία περισσεύουν):

Α΄	Β΄
σταδίους	δοτική ενικού
νήσῳ	γενική πληθυντικού
ἡμέρας	αιτιατική πληθυντικού
εὖπλοιαν	δοτική πληθυντικού
φωνῇ	αιτιατική ενικού
	γενική ενικού

Μονάδες 5x1=5

2. Να γραφούν οι ζητούμενες πτώσεις των παρακάτω ουσιαστικών και στους δύο αριθμούς:

	γενική	**δοτική**
ἡ οδός		
το δικαστήριον		
ἡ μάχη		
ὁ διδάσκαλος		
ἡ τράπεζα		

Μονάδες 5x 2 =10

3. Να συμπληρώσετε το σωστό τύπο των ουσιαστικών που δίνονται σε παρένθεση:

α. *Πιὼν ὅσον ἤθελεν προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος.....(ἰδέα).*

β. *Εἰς πυκνὴν καὶ δασεῖαν ..... (ὕλη) ἐνέπεσεν.*

γ. *Τῇ ὀγδόῃ ..... (ἡμέρα) καθορῶμεν ..... (ἄνθρωπος) πολλούς.*

δ. *Ἔλαφος παραγίνεται ἐπί τινα ..... (πηγή) διαυγῆ καὶ βαθεῖαν.*

Μονάδες 5 x 1 =5

Ενότητα 7

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟ ΡΗΜΑΤΑ

1. Να κατατάξετε τα παρακάτω ουσιαστικά στην κατάλληλη στήλη του πίνακα με κριτήριο τη σημασία τους: *ὅρασις, σωτήρ, βασιλεία, βοσκή, πράκτωρ, ποτήριον, βάθρον, θέαμα, δικαστήριον, ὀρχήστρα.*

πρόσωπο που ενεργεί	**ενέργεια/ κατάσταση**	**αποτέλεσμα/ ενέργεια**	**όργανο/ μέσο**	**τόπος**

Μονάδες 10x1=10

2. Να γράψετε δύο ομόρριζα απλά ουσιαστικά της α.ε. για καθένα από τα παρακάτω ρήματα: *βάλλω, ψεύδομαι, φύω, ψηφίζω, φθείρω.*

Μονάδες 10x2=20

Ενότητες 14-16 (επαναληπτικό)

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΦΩΝΗΣ

1. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους οριστικής ενεστώτα μέσης φωνής στο ίδιο πρόσωπο της οριστικής του παρακειμένου μέσης φωνής: *πράττεται, κωλυόμεθα, ῥίπτει/ῥίπτη, παρασκευάζομαι, κόπτεσθε.*

Μονάδες 5x2=10

2. Να αντιστοιχίσετε κάθε ρηματικό τύπο της στήλης Α΄ με τον τύπο από τη στήλη Β΄ που βρίσκεται στο ίδιο πρόσωπο:

Α΄	**Β΄**
πεπεισμένοι εἰσί	*ἐπορευσάμεθα*
ἅπτει/ἅπτη	*ἐστρατοπεδεύσαντο*
παυόμεθα	*πεφραγμένοι ἦσαν*
ψεύδεσθε	*ἐτάξω*
ἐπιβουλεύονται	*πέπραχθε*

Μονάδες 5x1=5

3. Να συμπληρώσετε τα κενά των φράσεων με τον τύπο των ρημάτων που ζητείται:

α. *Ἦν δὲ ὁ δεσμὸς ἐκ φλοιοῦ κρανίας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ* ..... (*φαίνομαι*, παρατ.).

β. *Τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλεῖστοι* .... (*ἐπιμέλομαι*, ενεστ.).

γ. *Σημεῖον δέ οἱ ἦν βοὸς κεφαλὴ* ..... (*ἐγχαράττομαι*, θηλ. μτχ. παρακ.).

δ. *Πρὸς δὲ τὴν* ..... (*τάττομαι*, θηλ. μτχ. παρακ.) *ὥραν ἅπας ὁ δῆμος συνέδραμεν.*

ε. *Λέων* ..... (*καταμέμφομαι*, παρατ.) *Προμηθέα πολλάκις.*

Μονάδες 5x1=5

ΩΡΙΑΙΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Κείμενο

Ὁ καρκῖνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου· ἀλλὰ δυσάλωτος ἡ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται. Ἀρραγεῖ γὰρ ἑρκίῳ τὸ ἁπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησφαλίσατο. Διὸ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἄπρακτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλπόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου τὰς πτυχάς ἑαυτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρᾳ ψηφῖδα παρεμβαλών, διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὑρίσκεται τὸ ἐλλεῖπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος. [...] Ἐγὼ δέ σε βούλομαι τὸ πριστικὸν καὶ εὐμήχανον τῶν καρκίνων ζηλοῦντα, τῆς βλάβης τῶν πλησίον ἀπέχεσθαι. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλῳ, καὶ ταῖς τῶν πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος, καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἐντρυφῶν.

Μέγας Βασίλειος, *Ὁμιλίαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον* 7.3

Ζητήματα

1. α. *καρκῖνος, φύσις, ὀστρακόδερμον:* να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών και στους δύο αριθμούς.

β. *προσηγόρευται, διακωλύει*: να μεταφερθούν στο ίδιο πρόσωπο όλων των χρόνων της οριστικής στη φωνή που βρίσκονται.

Μονάδες 5

2. *παρεμβαλών, ζηλοῦντα, ἀπέχεσθαι*: να βρείτε τα υποκείμενα των όρων. Κατόπιν να δηλώσετε αν έχουμε ταυτοπροσωπία ή ετεροπροσωπία στο απαρέμφατο και αν οι μετοχές είναι συνημμένες ή απόλυτες.

Μονάδες 3

3. *ὀστρακόδερμον, τὴν σύμπτυξιν*: να αναγνωριστούν συντακτικά.

Μονάδες 2

4. Να γράψετε τρεις ομόρριζες του ουσ. *ἡ σάρξ*, απλές ή σύνθετες, λέξεις και να δώσετε την ερμηνεία τους.

Μονάδες 3

5. *σύμπτυξις, βλάβη*: τι δηλώνουν ως παράγωγες λέξεις;

Μονάδες 2

6. Πώς χρησιμοποιεί το παράδειγμα του κάβουρα ο Μ. Βασίλειος; Τι θέλει να κατανοήσουν οι ακροατές του;

Μονάδες 5

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός βιβλίου: 0-21-0006
ISBN 978-960-06-2654-4

ΙΤΥΕ
"ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"
ινστιτουτο
τεχνολογιας
υπολογιστων & εκδοσεων

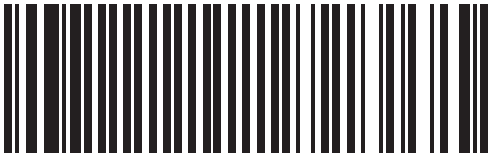

(01) 000000 0 21 0006 7